

ДЕЈСТВА КОСМАЈСКОГ ОДРЕДА ОД ФЕБРУАРА ДО ОКТОБРА 1944. ГОДИНЕ

Општа ситуација у округу. Увече 15. фебруара у Мали Пожаревац је дошао члаи Окружног комитета за округ младеновачки (београдски) Марко Никезић. Он је по налогу Окружног комитета упознао штаб одреда са општом ситуацијом у округу и са њим детаљно размотрио стање у одреду.

Зимска четничка офанзива, праћена масовним насиљем и шусним злочинима, на терену округа није уродила плодом. Покушај непријатеља, а пре свега четника Драже Михаиловића, да стварањем својих јединица и организација загосподари тереном и политички задобије масе, није успео. Иако је ситуација у округу у то време била најтежа после сплашњавања оружаног устанка и његове кризе у току зиме 1941—1942. године, народноослободилачка борба се ове више разгарала и народноослободилачки покрет је из дана у дан јачао и ширио се.

На територији округа младеновачког (београдског) месеца фебруара било је 56 чланова КПЈ и 16 кандидата, око 100 скојеваца, преко 500 чланова народноослободилачких одбора, на стотине чланова Антифашистичког фронта жена и Уједињеног савеза антифашистичке омладине Југославије и на хиљаде других сарадника НОП-а и симпатизера Партије.

Окружни комитет Комунистичке партије Југославије за округ младеновачки (београдски), под руководством Драгослава Драже Марковића, организовао је и руководио народноослободилачком борбом у округу, непосредно и преко среских поверенстава или среских комитета Партије и Скоја, уз пуну помоћ и подршку окружног народноослободилачког одбора, образованог почетком 1944, и среских народноослободилачких одбора и руководства Антифашистичког фронта жена. Тако је створен широк, масован, политички јак и организационо чврст народноослободилачки покрет који је водио све жешћу ослободилачку борбу против окупатора и његових слугу и кога више никакве непријатељске „акције чишћења" и „офанзиве" нису могле угушити, борбу спречити и довести у питање дејства космајских партизана, а камоли опстанак Космајског одреда.

Почетком 1944. руководства КПЈ, СКОЈ-а и НОО у округу младеновачком била су у следећем саставу:

Окружни комитет КПЈ: Драгослав Дража Марковић, Божидарка Дамњановић Кика, Марко Никезић, Душан Михаиловић Јерко, Добривоје Милнћевић Вучко, Петар Јока Бановац;

Окружни комитет СКОЈ-а: Радомир Николић Младен, Александар Виторовић Цига, Милорад Симић Жарко, Петар Марић Јастреб;

Окружни народноослободилачки одбор: Л>убивоје Гајић Бока. Драгослав Марковић Дража, Бранко Катић, Светозар Милнћевић — чика Тоза, Чедомир Чеда Новичић, Миливоје Павковић Чича;

Среско поверенство КПЈ за срез подунавски: Светомир Ко стадиновић Станко, Павле Лукић, Славко Јовановић, Живан Ата-нацковић Илија, Зорка Радуловић Вука;

Среско поверенство КПЈ за срез јасенички: Петар Јока Бановац, „Бура“ Павковић;

Среско поверенство КПЈ за срез младеновачки: Олга Врабич Нада, Павле Блажић Срета, Зага Радојковић, Жива Илић Славко;

Среско поверенство КПЈ за срез грочански: Добривоје Милн-ћевић Вучко, Витока Живановић, Данко Милићевић, Јанко Мило-шевић, Милутин Вељковић Тоза;

Среско поверенство КПЈ за срез космајски: Мирко Пандуровић Лаза, Л>убомир Живановић Брка, Чедомир Новичић Чеда;

Среско поверенство КПЈ за срез посавски и врачарски: Миодраг Вуковић — Миле Сељак, Светомир Света Нешић, Душан Дамња-новић Дуја;

Среско поверенство КПЈ за срез великоорашки: Бранко Катић, Воја Јеремић Уча;

Среска руководства Скоја сачињавали су: за Посавину и Вра-чар — Душан Дамњановић Дуја и Радисав Рајко Димитријевић; за срез космајски — Љубомир Живановић Брка, Миодраг Јова-новић Мија, Зеља Мишић; за грочански срез — Тоза Милутин Вељовић, „Шнајдер“ Душко и „Мали“; за срез младеновачки — Илић Жива Славко, Милена Ивановић Пандуровић и „Цица“ Би-рић; за срез подунавски — Славко Јовановић, Рајко Симић и М. Јовановић; за јасенички срез — Бура Павковић, Мара Радојковић, Мића Бркић, а нешто касније и Петар Муњас. (ИРО СРС д, 6095)

Упркос сталном притиску непријатеља и нечувеном терору, чланови и руководства Партије, Скоја, НОО-а, АФЖ-а упорно, срчано и по цену драгоцених људских жртава стално су политички радили и одржавали и јачали борбено антифашистичко, антиокупаторско и антипетоколонашко расположење у народу.

За војно-политичку ситуацију у округу били су од значаја и тренутни односи између окупатора и љотићеваца и недиће-ваца с једне и четника Драже Михаиловића с друге стране. О томе се говори у извештају Окружног комитета Младеновац упућеног 25. фебруара 1944. Покрајинском комитету Србије, где се између осталог каже:

„Од пре недељу дана на читавој територији нашега округа почели су сукоби, губе и разоружавања војних снага дражи-новаца, а такође и хапшења њихових политичких организатора. Све те мере предузима окупатор у заједници са добровољачким корпусом и ради тога су доведена извесна појачања у све вароши. Тако, само у Смедереву, се налази око 1500 добровољаца. Окупаторске снаге су веома мале, што је с једне стране знак њихове слабости, а с друге потцењивање драж. снага (на пр.

из Сопота је отишло свега 20—30 Немаца у потеру за њима). 18. о. м. дошло је у Селевцу до борбе између доброволца и дражиноваца, приликом које је погинуло 16 драж. а 1 добровољац. Аобровољци су заробили команданта бат. Лазаревића заменика Лазовића, који је ком. корпуса. Затим у Степојевцу (срез посавски) су се исто сукобили и на страни дражиноваца било је око 80 мртвих (само из Арнајева 16). „Н.(ово) Време“ пише о тим сукобима као сукобима са комунистичким бандама (уместо драж.). У Младеновцу је ухапшен Бацак, који је један од најважнијих њихових пол.(итичких) организатора. И у осталим местима има таквих хапшења, само што ми немамо тачне податке о томе. Пре неколико дана Бугари и Немци су блокирали село Младеновац и идући од куће до куће прегледали бројно стање укућана. Свакој кући из које је неко у драж. одредима одредили су рок до кога има да се врати тај који је у драж.(иновцима), иначе ће после тога рока, ако се не врати, све укућане пострелати а кућу запалити. Таблице, које су дражиновци (четници) у већини села били истакли, са паролама: долази краљ> Петар II, долази Југ.(ословенска) војска, долази Дража Михаиловић, по наредби Немаца одмах су скинуте (у с. Младеновцу су наредили да се исцелкају и у земљу закопају). Обука младих са дрвеним пушкама, коју су драж. били наредили, одмах је забрањена. Пред иотерама Немаца Ковачевићев бат. Младеновачке бригаде скоро се распао, јер је већина силом мобилисаних сељака побегла. Један од драж. официра IV косм. бригаде, неки Милетић, дезертирао је.

Све то изазива код народа велико изнанађење, ногоову што долази после тако присне и сасвим отворене сарадње њихових снага у борби против партизана и народа, као и после политичких зборова на којима се народ из њиховог причања потпуно био уверио у њихову сарадњу. Ми објашњавамо ту промену у њиховим односима овако: с једне стране великим победама Ц.(рвене) армије и све већом активношћу савезника у борби против фашиста, а с друге стране великим успесима НОВ, формирањем Нац.(ионалног) ком.(итета) (Национални комитет ослобођења Југославије — нап. ред.) и његовим признањем од стране савезника и читаве поштене светске јавности, потпуним крахом краља Петра II и његове емигрантске владе, чему је нарочито допринео став Душана Симовића, емисије Радио-Лондона о партизанима, помоћ савезника НОВ-у — изазвана је деморализација у редовима дражиноваца и њихово раслојавање. Окупатор желећи да створи чврст и јединствен фронт за борбу против НОВ, деморалисане четнике чисти а на активне врши притисак да сви буду под јединственом командом како би борба била успешнија.

Истовремено са ударом против дражиноваца (четника), непријатељ је у појединим местима подунавског среза извршио присилну мобилизацију год. 1919—24. за СДС. Тако је у Шалинцу мобилисано 60 (13 побегло), Радинцу 40, Смедереву 60 (требало је 500, али су остали отишли на фабрике радове да би избегли мобилизацију). То је за сада само у под.(унавском) срезу, док у осталим срезовима су још пре месец дана одређивали по 5—6; они су ишли на регрутацију и сада су још код куће.

У понедељак 21. о. м. ногинуо нам је друг Вучко (Добровоје Милићевнћ, учитељ из Дражња — нап. ДДБ), новоименовани чл.(ан) ОК Парт.(ије), друг Љубивоје Гајић, чл. Парт.(ије) и чл.(ан) Окр.(ужног) НОО-а и другарица Витока, чл. ср.(еског) пов.(еренства) гроч.(анског). Погинули су својом кривицом, јер су, и поред најширих могућности за безбедно предаивање, отишли код једног типа који их је, по свему изгледа, издао. То је било у М. Пожаревцу, а убице су СДС из Гроцке. Друг Вучко се борио и покушавао да побегне, али је при том покушају погинуо. Осталих двоје, изгледа, сами су се убили.

15. П погинула су нам два среска руководиоца подунавска, друг Илија (Живан Атанаковић) и другарица Вука (Зорка Радуловић) (која је пре кратког времена побегла из завода у Паланци Смедеревској, у Суводолу). Разлог, издаја. Друг се борио, док се другарица сама убила.

То су тешки губици за нашу партијску организацију, јер су сви другови (изуев другарице Вуке) стари, искусни и у борби прекаљени другови из првих дана наше борбе. А што је најгоре, све се то могло избећи да су се другови саживели и схватили директиву ОК коју је он сваке недеље у детаљима подвлачио: по цену да рад трпи, сачувати кадрове и избећи ударцима реакције.

Добили смо писмо од другова из Пожаревца од 5. II. У њему нас извештавају да морају да нам пошаљу 50 бораца, јер је огроман притисак реакције код њих." (Зборник, Т1, К20, Д129).

Кадар је углавном очуван. После нспрпног разматрања стања у одреду, на састанку је закључено: да се постојеће четири чете преформирају у три; да се чете крећу недељу-две дана самостално, тј. одвојено једна од друге ради лакше конспирације, исхране и одмора људства код кућа сигурних сарадника; да се чува жива сила и због тога избегавају веће и теже борбе; да се за то време чете углавном баве прикупљањем оружја, муниције и војне спреме и врше друге мање акције, које ће претходно добро припремити среска партијска руководства; да се људство што пре снабде бар каквом-таквом обућом и одећом.

Одред је остао у Малом Пожаревцу неколико дана. За то време људство се одморило, нахранило и побољшало хигијену (парена су им одела). Политички радници и сарадници су им прикупили и донели нешто одеће, обуће и муниције.

Из Малог Пожаревца одред се пребацио у Луњевац, где је у недељу 20. фебруара извршена реорганизација одреда и од четири формиране три чете: Прва да дејствује у младеновачком и јасеничком, Друга у космајском и Трећа у подунавском и грочанском срезу.

После преформирања чета команде чета биле су у следећем саставу: 1. чета: командир Душан Поповић-Вуја Азањац, заменик Живота Маринковић Посавац, политички комесар Војислав Вучковић Воја, заменик Степа Стојић Божа; 2. чета: командир Светислав Костић Брка, политички комесар Славко Миљковић Јанко, заменик политичког комесара Драгомир Гаврић Кицош; 3. чета: командир Драга Стефановић Петријевац, заменик Богдан Опачић, политички комесар Живадин Радојевић, заменик Родољуб Андрић Рода.

Овом реорганизацијом престао је да постоји штаб Другог батаљона као посебне јединице у саставу одреда.

Прва чета отишла је на терен младеновачког, 2. чета на терен космајског, а 3. чета на терен подунавског среза, с тим да се по потреби пребацују и на терене суседних срезова. Са 1. и 3. четом ишли су вршиоци дужности команданта одреда и заменик политичког комесара одреда, а касније и командант пошто је оздравио и вратио се из Шумадије, а са 2. четом се кретао политички комесар одреда.

После недељу дана, у извештају о оиштој ситуацији иа терену Окружни комитет КПЈ за округ младеновачки 25. 2. 1944. јављао је ПК КПЈ за Србију, између осталог, следеће:

У прошлом писму смо вас известили о доласку нашег батаљона (Космајског одреда — напомена ДДБ) на наш терен. Дошао је у прилично незгодном стању, после двомесечног кретања у формацији бригаде. Борци су били боси, необучени, без муниције и изнурени сталним борбама. Наш батаљон је за то време изгубио 25 мртвих и отприлике исто толико је изгубило везу са јединицом. Партијски кадар је углавном очуван. Од око 80 бораца, колико сада броји, баталјон има 22 члана Партије и 10 кандидата. Пребацили су се овамо због концентрације непријатељских снага. Ми смо их одмах преформирали у три чете, према ономе што смо још раније предлагали другу Павлу, а што он није усвојио, и одредили свакој чети сектор кретања. Поставили смо, као најважније, очување снага и, за време овога великог снега, вршење само малих акција: ликвидације петоколониша, прикупљање оружја и муниције и др., али првенствено очување. Борци су се већ прилично опоравили: снабдели су се муницијом, мало преодели и испарили, обули (више ниједан није бос) и физички одморили. Морал се већ повратио, а био је прилично опао." (Зборник, Т1, К20, Д129; ИРП СРС, Д6092; ИРП СРС PKS 506).

Ово кратко „затишје", односно предах, у циљу очувања живе силе, тј. људства, искоришћен је да се појача војнички, политички и партијски рад по четама.

Партијске и скојевске организације. У времену од 15. до 28. фебруара 1944. године чланови КПЈ у 1. чети били су: Војислав Вучковић, Стева Стојић Божа, Драгољуб Симић Мићко, Богољуб Милићевић, Живота Маринковић Посавац, Душан Поповић Вуја, Десимир Самарцић Босанац, Добросав Михаиловић Дода. Кандидата су била три: Душан Ацић Лика, Драгослав Милићевић и Драга Митровић. Партијска јединица је одржала четири састанка: два радна, један теоретски и један ванредни — критика и самокритика. Политички рад се састојао у прорађивању чланака из наше штампе, објашњавању политичке ситуације, праћењу вести са фронтова. Одржано је и 5 конференција са сељацима (мање посете). Аналфабетски течај је радио са три неписмена борца. Активност јединице СКОЈ-а од 8 чланова била је врло интензивна.

Од 15. до 20. фебруара 1944. године у 2. чети чланови КПЈ су били: Драгомир Гаврић Кицош, секретар ПЈ, Славко Миљковић Јанко, комесар, Светислав Костић Брка, командир чете, и Радомир Николић Милош. У овој чети рад је био подељен по секторима, што је иначе била пракса у свим четама одреда: политички сектор, војни, омладински, културно-просветни итд. Партијска јединица је одржала два радна састанка. Кандидати КПЈ у чети били су: Марко Милић, Миодрaг Јовановић Мића, Мирослав Миленковић и Ратко Боковић.

У 3. чети чланови КПЈ су били: Живадин Радојевић из Водња, Драга Стефановић Петријевац из Петријева, Богдан Опачић, Родољуб Андрић Рода, Милосав, Божа и Бојана.

Са кандидатима се свакодневно политички радило, уколико су прилике дозвољавале, и посебно је обрађиван одговарајући материјал, као нпр. реферат о Партији, чланци из „Пролетера“ и др. У то време појачан је и политички рад. Држане су политичке конференције, састанци чета и десетина на којима су читане вести прорађиван говор Сгаљина, говорило се о понашању другова по сеоским кућама, о будности и строгој конспирацији, као и о разлозима расформирања бригаде и раздвајање одреда у чете итд. Политички се радило и са мањим групама сељака окупљеним тамо где су чете боравиле. Њима је објашњавана народноослободилачка борба, њени циљеви, издајство четника Драже Михаиловића и његове везе са осталим издајницима и сарадницима окупатора. Сељацима су давани на читање „Космајски борац“, „Глас“, радио-вести и други материјали.

Посебна пажња посвећивапа је војној обуци бораца, руковању оружјем и дисциплини.

Последњих десетак дана фебруара чете су одузеле од сеоских четничких стража, четничких курира, сарадника и помагача тридесетак пушака и око 500 метака.

Активност прве чете у току марта на терену младеновачког и јасеничког среза. Дана 10. марта Прва чета Космајског одреда, уз помоћ сељака-сарадника и војне десетине, напала је 3. багаљон 3. младеновачке бригаде Космајског четничког корпуса у Ковачевцу. У извештају МУП Недићеве владе пише да је ова акција била у ноћи између 9/10. марта 1944. (Зборник Т1, К21, Д95). Планом акције било је предвиђено да се ноћним препадом четници опколе и већина похвата, али се у томе није успело. Командант четничког батаљона био је ухваћен, али је због неопрезности и неспоразума између партизана успео да побегне. Остали четници су се разбежали чим су партизани наишли. Заплећене су 34 пушке, преко 300 метака, четнички архив и 1 писаћа машина. Сутрадан су партизани у селу одржали врло посећен збор и дали приредбу пред око 100 сељака.

Дана 24. марта 1. чета се налазила у селу Луњевцу. Истог дана у село је стигла једна четничка јединица јачине око 30 људи. Обавештена од сарадника о доласку четника, њиховој снази и месту где се налазе, команда чете је одлучила да их нападне. У крајој борби четници су разбијени а два су погинула. Један четник је ухваћен и због злочина који је извршио осуђен на смрт и стрељан. Рањен је партизан Панић, пушкомитраљезац, који је после пет дана умро. Заплећене су 3 пушке, пиштољ парабелум, три бомбе, две каме.

Из Луњевца чета се пребацила у Селевац и рањеног Душана Панића сместила у колибу Пере Јовичића ради лечења. Следећег дана Панић је пренет у кућу Животе Симића. Тешко рањен у стомак, Панић је после две недеље добио тровање и умро. (Види хр. Селевац кроз борбу и револуцију до победе“, стр. 147)

Сутрадан је у Луњсвац дошао четнички батаљон и спалио кућу и све помоћне зграде сељака у којој су четници дан раније били нападнути од партизана и куће још два сељака због сумње да су и онп о доласку четника обавестили партизанае.

Ноћу између 28. и 29. марта 1. чета је у селу Кусадку опколила и напала групу четника из Јасеничке бригаде Смедеревског четничког корпуса. Убијено је 5 а тешко рањено 2 четника. Заплењено је неколико пушака и нешто муниције. Партизани нису имали губитака.

Прва чета, у којој је било 6 чланова КПЈ, 5 кандидата и 12 чланова СКОЈ-а, одржала је 2 четне конференције и 6 политичких зборава по селима. У току марта, у чети је само један партизан био болестан, а дезертирања није било јер је морално стање било одлично.

Пожаревачки партизани у космајском одреду. Окружни комитет КПЈ за младеновачки округ одржавао је повремену везу са Окружним комитетом КПЈ за пожаревачки округ још од краја 1942. године. Преко њих су били у вези Космајски и Пожаревачки одред.

Средином 1943. године, управо после војног и политичког саветовања у Шумадији августа месеца, између Окружног комитета Младеновац и Окружног комитета Пожаревачког успостављена је чвршћа и редовнија веза. Гранични пункт на терену Окружног комитета Младеновац, преко кога је ишао овај канал, био је у селу Липама, на левој обали Велике Мораве, недалеко од Смедерева. Како су Липе у подунавском срезу, то је канал и пункт одржавало Среско повереништво КПЈ за срез подунавски.

Преко овог канала, штаб Пожаревачког НОП одреда, почетком децембра 1943. године, писао је и предлагао штабу Космајског одреда да се цео одред, или нека његова чета, пребаци у Пожаревачки одред ради заједничких дејстава. Затим је предлагао размену диверзаната и интересовао се за међусобно испомагање оружјем, муницијом и експлозивом. Међутим, када је штаб Космајског одреда добио ово писмо од штаба Пожаревачког одреда, Космајски одред се већ налазио у Шумадији у саставу Привремене бригаде.

Крајем децембра Пожаревачки одред је западао у све веће тешкоће. Велики снег, честе борбе са удруженим снагама непријатеља, стални покрети, нередовна и слаба исхрана, недостатак муниције — чинили су ситуацију још тежом.

Зато је штаб одреда одлучио да се одред раздвоји у чете које би дејствовале независно једна од друге.

Средином фебруара непријатељ је успео да, сем неколицине бораца, уништи 3. чету, а да 1. и 2. нанесе тешке губитке. Због тога је било и случајева дезертирања. Одред, који је почетком јануара имао 51 човека, изгубио је до средине фебруара више од половине људства, а претила је опасност да и остали партизани буду уништени.

Због погоршања прилика иа његовом терену, Окружни комитет Пожаревац је месеца јануара 1944. писао Окружном комитету Младеновац интересујући се за могућност пребацивања Пожаревачког партизанског одреда на терен младеновачког (београдског) округа.

Крајем јануара 1944. Окружни комитет Младеновац писао је Окружном комитету Пожаревац да „пребацивање ваших снага, уколико је опстанак на вашем терену скопчан са опасностима, могуће је.“ (ИРП СРС, Д. бр. 4540).

Ситуација се сваким даном погоршавала и Окружни комитет Пожаревац донео је одлуку да се Пожаревачки партизански одред, односно преостали борци десеткованог одреда пребаце на терен округа младеновачког (београдског) и повежу са Космајским одредом.

Да би се ова одлука што нре извршила, 5. фебруара 1944. секретар ОК Пожаревац Богољуб Стојановић Тина прешао је преко реке Велике Мораве и дошао на пункт у село Липе да лично ступи у контакт са члановима Поверенства КПЈ за подунавски срез и договори се о пребацивању пожаревачких партизана преко Мораве.

Космајски одред се тада налазио у Шумадији, а по повратку на терен раздвојен је на чете ради лакшег конспиративног кретања и смештаја. Поред тога, настале су и тешкоће у раду канала. Због свега тога пожаревачки партизани су другу половину фебруара и почетак марта провели на десној обали Велике Мораве, чекајући да се пребаце на оперативно подручје Космајског одреда.

Тек 12. марта 1944, после дугог и мучног ишчекивања, Пожаревачки одред, односно 16 партизана, колико их је тада било у одреду, под командом прекаљених старешина Ристе Каровића Симе и Миодрага Стојановића Кола прешло је Велику Мораву код села Липа и дошло у Космајски одред. (Архив ВИИ ЈНА, д. б. б. К52).

„Ситуација се код нас карактерише и даље ликвидацијом великих четничких јединица од стране Немаца, Бугара и добровољаца — писао је ОК Младеновац 20. марта 1944. ОК Пожаревац. — Разбијени на десетине, петорке и тројке, крстаре и крију се по селима. Неке групе располажу са више аутомата, неке су без њих. Не покушавају да мобилишу, врше понегде убиства љотићевих симпатизера, као одмазду за гоњење од стране добровољаца. Недић-Љотићева мобилизација је на реду и непријатељ јој је већ приступио, али врло опрезно, мобилишући овде-онде понешто, да не би изазвао масовни отпор и одлазак у партизане. Засад су покушавали у срезу подун.(авском) и нешто V гроч.(анском). Неки мобилисани су већ утекли из Смедерева (око 15). Добровољци говоре да неће да иду у борбу против партизана („њима свака част, то су борци“), већ желе да рашчисте са „чупавцима“. На тај начин рачунају да ће пре навући народ на танак лед, да се не одупире мобилизацији, па да га на пролеће крену на нас.

Што се тиче пребацивања ваших снага на наш терен, прву групу смо распоредили у 2 чете, а уколико дођу нове, мислимо

да их такође распоредимо, тј. да не стварамо посебну моравску чету због непознавања терена од стране ваших бораца (за случај разбијања). Ваши руководиоци улазиће у четна рук. — по 1 или 2. (Друг Сима је зам. командира чете). Ваши борци су дисциплиновани, политички ниво њихов је доста висок и на наше остављају добар утисак.

Још о пребацивању: мислимо да није требало да нас питате, уколико сте се излагали опасности. Ако сте могли да добавите обавештења о стању у нашем граничном срезу (подун.), могли сте се одмах пребацити. Ми мислимо да одред може ради свог одржања прелазити самовласно где год му се укаже прилика. О томе нам је писао ПК ове зиме.

Што се тиче пушака, шаљемо вам 10 комада." (Зборник ДПНОР Т1, К20, Д135).

Пожаревљани су били прво распоређени у Прву а затим и у Трећу чету Космајског одреда. Када су средином априла у одреду формиран баталјони, они су распоређени по свим четама оба баталјона, махом на разне руководеће дужности.

С тим у вези, крајем априла Окружни комитет Младеновац је писао Окружном комитету Пожаревац:

„При формирању наших јединица (баталјона) ми смо са вашим борцима поступили онако како смо то раније предвидели, тј. нисмо их раздвојили у посебну јединицу (тј. вод). Разлог је тај што смо сматрали да ће у великој маси нових, сирових бораца они моћи више да користе разбацани по разним јединицама, но као једна добра али малена јединица. Сви ваши борци задовољни су таквим решењем јер схватају да утичу на подизање нових бораца. Тачно половина ваших бораца има функције (два у баталјону, остали у четним руководствома)" (ИРП СРС, Д. бр. 5940).

Месни партизани (војне сеоске десетине). Почетком марта Команда Српске државне страже округа београдског је сачинила план акције против космајских партизана и сеоских војних десетина, односно месних партизана како их је непријатељ називао, у коме између осталог пише:

„СИТУАЦИЈА КОД НЕПРИЈАТЕЉА: На простору села Баћевац—Барајево—Парцани—Раља—Ропчево—Неменикуће—Велика Иванча—Миросалци—Јунковац—Барошевац — дејствује једна комунистичка јача банда која је подељена у мање групе... ЗАДАТАК: Српска државна стража округа београдског, уз сарадњу групе потпуковника г. Мојсиловића и пуковника г. Ткалчевића, у јачини од 300 људи, има концентричном акцијом да ове комунистичке групације као и месне партизана пронађе и безусловно уништи, јер је ово све сам мангуп и олош... ПРЕДВИЂЕНИ ТОК АКЦИЈЕ: Командири група настојаће да одмах у детаље упознају ситуацију у својој и суседним зонама. За обавештајну службу додељен је кредит. Притегнути председника општине за потребне податке. Села, салаше и колибе детаљно претрести. По потреби сељаке мобилисати и кренути испред њих у ретком стрељанком строју, а позади њих у извесном удаљењу мање борбене групе — јединице. *Начело:* у току дана ићи лагано, детаљно претресати и хватати месне партизана, а ноћу вршити детаљније претресе где се зааноћи и увек 50% људства имати V заседама. (Архив ВИИ ЈНА, д. б.б. К52)

И цитирани документ показује да су сеоске војне десегине представљале велику опасност и да су њихова активност и подршка одреду биле нерешив проблем за непријатеља.

У овој акцији учествовали су одреди Српске државне страже — жандарми: из Умке (прва група), Сопота (друга група), Младеновца (трећа група) и Гроцке (четврта група) и резервна чета СДС из Београда укупне јачине 320 људи. Са југозападне територије округа из правца Лазаревца, Јунковца и Барошевца, са овим одредима је по плану акције садејствовала група јачине 300 људи под командом потпуковника Мојсиловића и пуковника Ткалчевића.

Ова акција жандарма која је трајала десетак дана, неуспешно се завршила.

Активност друге чете у Космају у току марта. Друга чета, која се вршећи мање акције налазила на просторији где су жандарми десетак дана вршили претресе, потере и постављали заседе, успела је да изманеврише непријатељске акције без сукоба. Међутим, када су се жандарми, после узалудног трагања по терену, вратили у своја биваковања, изненада су 19. марта у селу Поповићу, у космајском срезу, напали 2. чету. Партизани су били размештени у неколико кућа. Да не би били примећени, јер су конспиративно дошли у село, нису поставили обезбеђења ван кућа. Сазнавши где се партизани налазе, жандарми из Раље су неопажено пришли кућама и напали чету. Изненађени партизани излетели су из кућа и уз отпор се повукли према Малом Пожаревцу. Пушкомитраљезац Милорад Милић Марко је ногинуо покушавајући да заустави напад жандарма и омогући чети повлачење, а тешко је рањен политички комесар чете Славко Миљковић Јанко.

Дана 22. марта 2. чета је разоружала сеоску четничку стражу у Равном Гају — засеоку Барајева. Чета се затим пребацила на југ према колубарском срезу, где је 24. марта водила борбу са четницима у Каменици, засеоку Венчана, у којој је 1 партизан рањен.

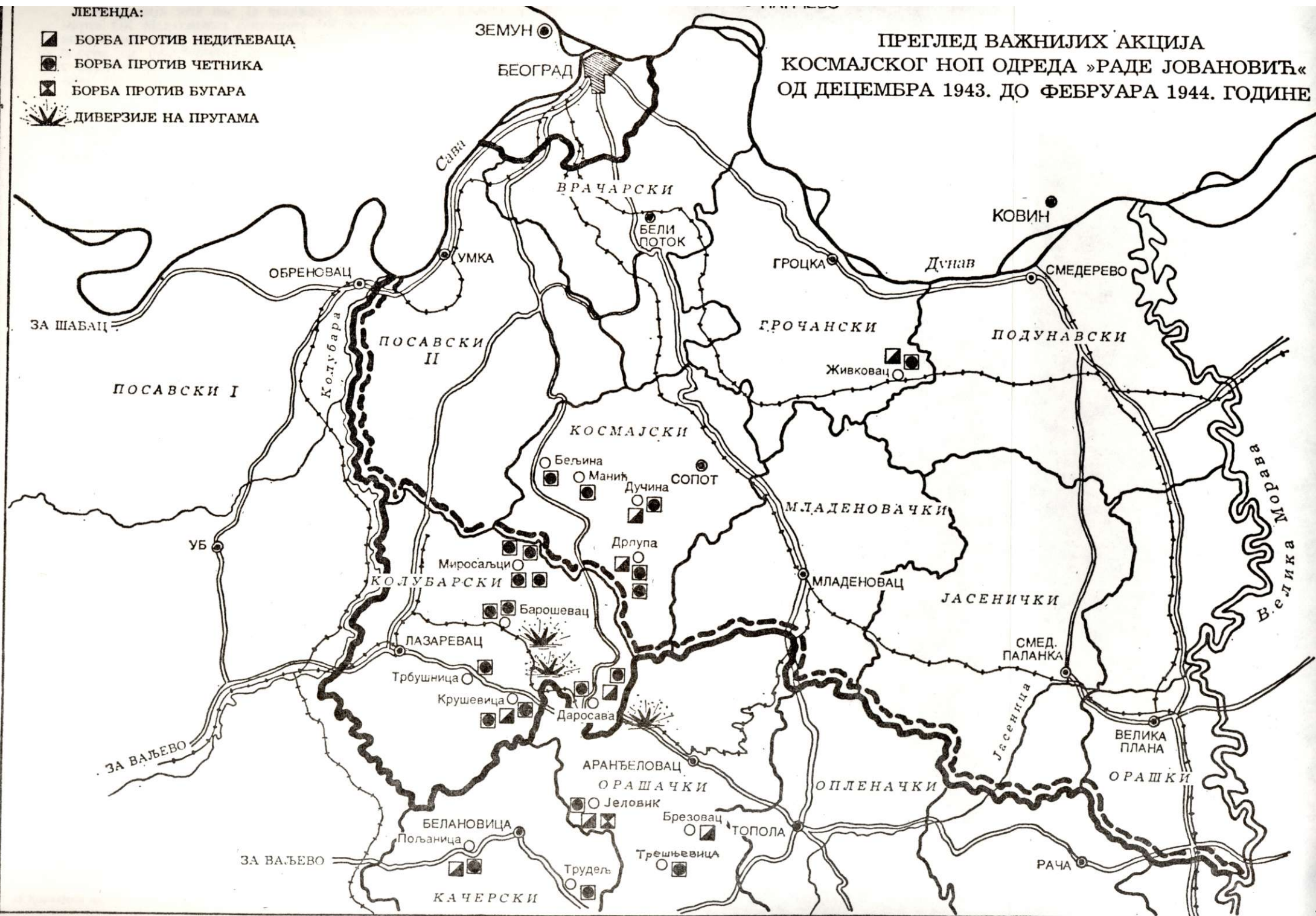
У 2. чети је тада било 5 чланова КПЈ и 5 чланова СКОЈ-а. Због прилика на терену по коме се кретала, нису држани зборови и политичке конференције, већ само четни састанци и састанци по водовима. Средином марта у чети је било око 30 партизана.

Активност треће чете на терену грочанског и подунавског среза у току марта. Трећа чета се кретала по терену наведених срезова вршећи мање акције. Одржала је више успешних зборови и конференција по подунавским селима. У извођењу акција чета је имала подршку и помоћ бројних сеоских војних десетина које су иначе и самостално вршиле акције. Тако је војна десетина из Водња, ноћу између 16. и 17. марта, разрушила пругу недалеко од железничке станице Водањ баш пред наилазак немачког транспортног воза, због чега је дошло до исклизнућа локомотиве и три вагона, па је саобраћај био обустављен целог дана.

ЛЕГЕНДА:

- БОРБА ПРОТИВ НЕДИЋЕВАЦА
- БОРБА ПРОТИВ ЧЕТНИКА
- ⊠ БОРБА ПРОТИВ БУГАРА
- ✱ ДИВЕРЗИЈЕ НА ПРУТАМА

ПРЕГЛЕД ВАЖНИЛИХ АКЦИЈА
КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА »РАДЕ ЈОВАНОВИЋ«
ОД ДЕЦЕМБРА 1943. ДО ФЕБРУАРА 1944. ГОДИНЕ

„Ситуација код нас је углавном непромењена“, јављао је 17. марта ОК Младеновац секретару ОК Крагујевац. „Потере за дражиновцима трају и даље и заоштреност у односима између окупатора са недићевцима и њих је врло јака. Тако, на прим., у Подунављу не само што их прогоне већ им пале и куће. Другови нам јављају за неколико таквих примера у Радинцу и Липама.

Огорченост и мржња народа према Дражиним целатима све више се испољава у оружаном сукобу народа са њима. Тако су селаци из Влашке и Дубоне (младеновачки срез) сам идоцекали чулавце кад су наилазили на њихово село, разјурили их и запленили им неке пушке. У Сенаји су, опет селаци, покупили 11 пушака и 300 метака мобилисаним сељацима, који су се вратили кућама.

Недићева мобилизација и даље се масовно спроводи једино у Подунављу, док у другим срезovima нема ничега. Ради спречавања и разбијања те мобилизације, поставили смо масовне конференције и исписивање парола против ње.

У пожаревачком округу се такође води велика офанзива против дражиноваца, што је умногоме олакшало притисак на наше снаге, и другови који су били пошли код нас вратили су се.

У ноћи између 16/17. ов. мес. избачен је у Водњу један немачки транспорт, и том приликом је погинуло 80 Немаца и велики број рањен. Не знамо још тачно да ли су то наши извели, али по свему изгледа да јесу. У Водњу је за одмазду стрељано 70 људи, жена и деце.

Муниципалитета која се налази код М. Сељака (Среско поверенство за Посавину и Врачар — нап. ДДБ) биће ускоро пребачена до нас, и онда ћемо вам одмах нешто послати. До сада то нисмо учинили а пошто нисмо имали везе са М." (Зборник ДП НОР Т1, К20, Д133.)

Приликом акције у Водњу Немци нису имали 80 мртвих, ако су мртвих уопште имали, али то нисмо могли проверити, тј. какве су и колике губитке имали. Иначе, у извештају МУП Недићеве владе од 23. марта 1944. о томе пише:

„17. марта у 1,30 час. комунисти су извршили рушење пруге између села Колара и Водња (9 км ј.з. од Смедерева) пред сам наилазак немачког транспортног воза. Услед овога исклизнула су из шина 3 вагона, којом је приликом један наш ложац погинуо а један немачки машиниста рањен. Немачки транспортни воз вратио се преко Мале Крсне и Вел. Планае и у 5 час. стигао у Београд." (Зборник Т1, К21, Д96)

Активност и стање у 3. чети Космајског одреда од 20. фебруара до 7. априла 1944. године, према ратном дневнику заменика политичког комесара 3. чете Родољуба Андрића Роде, били су следећи:

„Организационо стање: партијска јединица 3. чете броји 8 чланова. Кандидата нема. Секретар партијске јединице је заменик политичког комесара Родољуб, кој ије примио дужност 20. 2. 1944. године. Остали чланови су политички комесар чете Живојин, командир Драга, заменик командира Опачић, водник Драга... 1. март: политичка конференција са темом о партизанском животу и читањем чланака: „Влада народног спаса" и „Немачка пљачка Србије"; 2. март: политичка конференција; 3. март: четни састанак; 8. март: четни састанак; 10. март: четни састанак; 12. март: четни састанак; 16. март: борба са чулавцима у Водњу и четни састанак; 17. март:

формираан активн СКОЈ-а; 18. март: политичка конференција са једним водом — тема: „О политичкој ситуацији“ и читање прогласа окружног народноослободилачког одбора са дискусијом; 19. март: политичка конференција, читање прогласа КПЈ за Србију са дискусијом; 20. март: састанак са темом о политичкој ситуацији, читање партијског материјала; 22. март: четни састанак, критика и самокритика; 23. март: састанак партијске јединице; 24. март: четна конференција са темом: „Национализам у оквиру данашњице“, збор у Суводолу. Говорио сам, углавном о мобилизацији коју спровode петоклонаши за рачун окупатора; 27. март: контролни састанак партијске јединице. Критика и самокритика; 25. март: краћа конференција са народом о политичкој ситуацији; 28. март: теоријски састанак партијске јединице и политичка конференција са целом четом, тема: „О политичкој ситуацији“; 29. март: полигичка конференција са темом: „Од првих народноослободилачких одбора до националног комитета“; 30. март: четни састанак; 31. март: практични састанак партијске јединице; 2. април: конференција са народом у Сеони; 4. април: акција у селу Удовике, ухваћен злогласни разбојник Живорад Симић; 5. април: политичка конференција са једном десетином; 7. април 1944. године: политичка конференција са темом: „Кроз непријатељске говоре и штампу“.

Према извештају заменика политичког комесара Космајског одреда, упућеног Окружном комитету КПЈ за округ Младеновачки (београдски), о активности одреда од 1. до 31. марта, 3. чета је, поред наведеног, 16. марта одржала конференцију са сељацима у Друговцу, на којој је било присутно 20 сељака, 18. марта конференцију са сељацима у Биновцу, 22. марта конференцију у Сеони, где је било присутно 35 сељака и 28. марта збор у Водњу. Средином марта у чети је било 30 партизана.

„31. марта око 2 часа група од 80 комуниста упала је у село Враново, 8 км ј.и. од Смедерева, запалила општинску зграду и архиву и однела 1000 ком. јаја прикупљених за Немце. Бандити су овом приликом ухватили и 2 стражара који су ишли из Кучева својим кућама на одсуство и са истих скинули одело, па их потом пустили. Бандити су отишли у правцу села Врбовца.“ (Извод из извештаја Одељења за државну заштиту МУП Недићеве владе од 6. априла 1944 — Зборник, Т1, К76, Д99)

У истом извештају пише и следеће:

„26. марта 30 четника ДМ, наоружаних пушкама и пушкомнтраљезима, дошло је у село Луњевац 19 км с.з. од Паланке, у кућу Милосава Пиреватрића, где су нападути од комуниста, У једночасовној борби погинула су 3 четника ДМ, док је незнатно да ли су комунисти имали губитака. — 27. марта група припадника ДМ дошла је наново у село Луњевац и спалила кућу Пиреватрића и све помоћне зграде са људском и сточном храном, као и куће још двојице сељака за које су сумњали да су их 26. марта издали комунистима.“

Смањен обим војне активности у марту искоришћен је за војно, организационо и политичко учвршћивање чета, јачање партијских и скојевских организација и политичког рада на терену, у чему су постигнути добри резултати.

Но, и поред тога, заменик политичког комесара Космајског одреда у извештају о акцији и стању у одреду од 1. до 31. марта 1944. године, упућеног Окружном комитету КШ за округ младеновачки (београдски), оцењивао је да је војно-политички рад био недовољан да нешто више уздигне и оспособи борце, а још мање да их припреми за прихватање новопридошних бораца.

Посебна пажња стално је посвећивана морално-политичком лику партизана и њиховом односу према народу. У својим сећањима Драгослав Дража Марковић, тада секретар Окружног комитета Партије, о томе каже:

„Упорно смо настојали да сачувамо морално-политички лик борца, као и однос бораца и политичких радника према народу. Ту су биле ригорозне мере. Насилно одузимање хране није се могло замислити. За то се губио живот. Ма који вид малтретирања сељака најстрожије се кажњавао. То је подигло углед партизана и веома ојачало поверење у њих, што је представљало важан фактор политичког јединства ...

Нама се дешавало, у почетку, нарочито 1941. године, у периоду масовног покрета, да су неки појединци, који су једно време били са нама (као, на пример, Чаруга или Драгиша из Сибнице), почели да пљачкају, да туку народ. Ово је био разлог нашег сукоба са њима.

Овакве ствари су почеле поново да се догађају у периоду омасовљења од пролећа 1944. године, када смо са неколико ригорозних пресуда, чак и према неким врло драгоценим појединцима, спречили сваку такву појаву, обавештавајући народ о томе.”

У току марта месеца све чете одреда су се састале два пута, једном у Луњевцу а једном у Малом Пожаревцу. На састанцима које је тада штаб одреда одржао са командама чета разматрана је војно-политичка ситуација, акције и стање у четама и одлучено да се чете још извесно време крећу одвојено.

Народ је расположен за одлучну борбу. Средином марта 1944. Окружни комитет Младеновац одржао је састанак са командантом и политичким комесаром Космајског одреда на коме су анализирани општа ситуација у округу младеновачком (београдском) и шире и активност и стање у одреду. На састанку је закључено да су добар развој устанка у округу, прилив нових бораца у одред, све већа активност војних десетина по селима, жеља космајских партизана за чешћим и већим акцијама, као и све већи успеси Народноослободилачке војске на југословенском ратишту, Црвене армије на Источном фронту и савезничких армија на другим фронтовима, створили повољне услове за офанзивнија партизанска дејства на терену, *да је наступила гесвалитетно нова фаза оружане борбе и да треба прићи формирању једне нове бригаде. Као први корак ка томе, од космајских и шумадијских партизана треба што пре да се формира један батаљон ради вршења самосталних дејстава на терену Космаја и Шумадије*, а Космајски одред треба да се састане са 1. шумадијским одредом ради договора штабова о даљим дејствима и координираним акцијама.

Обавештавајући Окружни комитет КПЈ за округ крагујевачки о састанку са штабом Космајског одреда и залажући се да се на следећем састанку Космајског и Шумадијског одреда формира један батаљон, Окружни комитет КПЈ Младеновац му је крајем марта 1944. године писао:

На последњем састанку са друговима Србом и Шуцом (командантом и комесаром Космајског одреда — напомена ДДБ) ми смо дискутовали како о ситуацији код нас тако у Србији уопште. Напредовање Црвене војске и борбе јединица наше НОВ, нарочито у Србији, стварају веома повољне прилике за нас за проширење наше борбе. На основу такве ситуације, ми смо били одлучили да се још 10 до 15 дана остане распоређено по четима, али да се наша активност још сада повећа.

Међутим, ситуација је увелико измењена. На територији нашег округа, сем чулаваца, непријатељске снаге су минималне. Највећи део отишао је на Ибар и Дрину (да спрече продор 2. и 5. дивизије НОВЈ у јужну и југозападну Србију — напомена ДДБ). А пролеће је већ ту. Расположење народа је још борбеније, још одлучније, а ми морамо учинити све да олакшамо борбе наших јединица и на југу да помогнемо нашим савезницима.

У вези с тим друг Тито је позвао народ Србије у борбу на устанак, а свим партизанским одредима и јединицама НОВЈ издао наређење да пређу у одлучан напад на ослабљеног непријатеља, како би помогли нашој НОВЈ у Србији, како би помогли нашим савезницима.

Јасно је да ми, према томе, морамо предузети мере.

Прво, наше мишљење да се на састанку одреда, који је *казан, формира један батаљон*, а поред њега остану две добре десетине за ситније акције и прикупљање бораца.

Друго, да се одмах пређе у офанзиву на непријатеља на свим тачкама (саобраћај, заседе, транспорт, ликвидација четника у Космају, младеновачком и грочанском срезу, за шта има услова).

Треће, да се приступи одмах мобилизацији и широком политичком раду у народу, зборовима, митинзима и др ...

О свим овим стварима не пишемо ти опширније, пошто ће свакако један члан Окружног комитета доћи на формирање батаљона." (Зборник ДПНОР Т1, К7, Д67).

Сусрет са Шумадинцима. Припремајући се за нове акције, штаб Космајског одреда је 20. марта предложио штабу Шумадијског одреда да се састану и договоре о даљим дејствима. Штаб Шумадијског одреда прихватио је предлог и до састанка оба одреда дошло је 1. априла 1944. у простору Букуље. Био је то први сусрет Космајског и 1. шумадијског одреда после расформирања Привремене бригаде 13. фебруара.

На заједничком састанку штабова разматрано је стање у одредима, војно-политичка ситуација у Космају и Шумадији и могућности појачаних партизанских дејстава на овом подручју. С обзиром на прилике на терену, а нарочито у Шумадији, договорено је да се одреди и даље крећу одвојено и раздвојени по четима на својим теренима и, уколико не наступи нешто непредвиђено, да се поново састану у Шумадији крајем априла, а да се у међувремену врше припреме за формирање нове бригаде, односно батаљона.

Крах Недићеве мобилизације у Подунављу. Неколико дана касније, 6. априла, обавештавајући Окружни комитет КПЈ за округ крагујевачки о ситуацији у округу младеновачком (београдском), Окружни комитет КПЈ Младеновац му је између осталог писао:

„... Други важан моменат код нас је крах Недићеве мобилизације у Подунављу, где је једино озбиљније покушао да је спроведе. Омладина пружа велики отпор. Тако је последњих дана дошло у партизане: 8 омладинаца из Липа, 8 из Водња, 3 из Врчина и 20 из Сеоне, који су побегли испред Недић-Л>отићеве мобилизације. Слаби, добровољци (љотићевци) причају како се они не боре против партизана („њима свака част“), него против чулаваца, мислећи да ће на тај начин лакше мобилисати за себе. Но, без успеха.

Успеси Црвене армије, ирелаз у Србију НОВ (мисли се на прелаз 2. и 5. дивизије — н. п.), огромно су одјекнули у читавом крају.“ (ИРП СРС, Д5793)

Реорганизација одреда у Суводолу. Поступајући по директиви Окружног комитета Младеновац, штаб је, иосле повратка из Шумадије, 7. априла одржао састанак у Суводолу, у подунавском срезу, на коме је одлучено да се изврши реорганизација Космајског одреда и да се од постојеће три формирају четири чете, а када оне ојачају у одреду, да се поново формирају нови батаљони. Приликом преформирања чета, што је извршено истог дана у Суводолу, у Космајском одреду била су 132 партизана. Штаб одреда је остао у истом саставу, а команде чета (четна руководства) су биле у следећем саставу: 1. чета — космајска: командир Богдан Опачић, заменик командира Рајко Баковић, политички комесар Драгомир Гаврић Кицош, заменик политичког комесара Стева Стојић Божа; 2. чета — младеновачка: командир Миодраг Ивановић, заменик командира Божа Посавац, политички комесар Војислав Вучковић Воја, заменик политичког комесара Родољуб Рода Андрић; 3. чета — јасенички командир Драга Стевановић Петријевац, заменик командира Риста Каровић Симо, политички комесар Драгомир Савић Драго, заменик политичког комесара Добросав Михаиловић Дола; 4. чета — подунавска: командир Светислав Костић Брка, заменик Живота Маринковић Посавац, политички комесар Живадин Радојевић, заменик политичког комесара Богољуб Милићевић.

Штаб одреда је на састанку 7. априла одлучио да се с обзиром на ситуацију чете још извесно време крећу одвојено и врше мање акције (хватање и кажњавање петоколониша, уништавање мањих четничких група и њихових сарадника, прављење заседа, прикупљање оружја и муниције, политички и војно-политички рад са борцима, конференције са народом где се може и убрзавање припрема за формирање самосталног батаљона, односно бригаде).

Не знајући да су наргизани у селу, чегници су 7. априла око подне дошли у Суводол са циљем да мобилишу сељаке. Одред их је напао, разбио и истерао из села. Ухваћено је 5

четника. Затим је одржан збор на коме је говорило неколико партизанских руководиљаца и политичких радника са терена Подунавља.

После извршене реорганизације, чете су се кретале одвојено или заједно, зависно од ситуације.

Немци скрећу пажњу чстницима. Краткотрајна нотера Немаца и добровољаца (љотићеваца) у фебруару, која четнике практично није много погодила, мада их је заплашнила, у марту је прекинута и односи сарадње између Немаца и четника су настављени. То се види из дописа штаба Четврге космајске четничке бригаде од 27. марта 1944, упућеног к-тима баталона, у коме се каже:

„1. На дан 27. прошлог месеца крцалије су (чстници су лотићевце називали крцалијама — нап. ДДБ) са Немцима утили у Шепшин и ухапсили групу четничких сарадника и отерали их у логор на Бањицу.

2. У с. Мали Пожаревац немачка казнена експедиција за жито.

3. Представник Немачке команде у Младеновцу скреће нам пажњу на следеће: ако се убудуће деси да наши одреди спале неку кућу или прете паљевином, да ће он после тога бити немилосрдан са одмаздама према нашим људима и оним сељацима и њиховим домаћинствима из којих се сељаци налазе у нашим одредима, као и према свима који нас ма у чему помажу или су само наши симпатизери.

4. Немачка команда у Младеновцу добила је пријаву против Негована Ивковића, баштована из Кораћице. У овој пријави се тврди да је Ивковић главни сарадник у нашој организацији за село Кораћицу, и да се стално налази наоружан било са штабом Космајског корпуса, било са штабом ове бригаде. Ова је пријава од страног представника Немачке команде у Младеновцу одмах спаљена, те тако за Ивковића, као и за његове укућане, не постоји сада никаква опасност." (Архив ВИИ ЈНА р. б. 18/1 К118)

Командант исте бригаде је 23. марта нослао к-ту Другог баталона допис следеће садржине:

„25. марта у Дучину стиже Калабић и Дроња, командант Србије, а 26. марта иду у Бељину, са 450 људи. Храна у казанима, а за 30 официра посебно. Имају 12 аутомата.

Приликом уласка к-та Гарде у ма које село, четовоћа села добиће обавештење на време и дању К-та Гарде има дочекати 10—15 девојака у народној космајској ношњи са букетима цвећа, као и неколико младића и старијих људи од којих најстарији од њих ће изаћи испред к-та Гарде и поздравити га и пожелети му добродошлицу." (ВИИ б. 14/1 К118)

Наш одред оперише надомак Београда. Процењујући развој војно-политичке ситуације у округу и шире и одређујући с тим у вези задатке Космајског одреда, Округни комитет КПЈ за округ младеновачки (београдски) је, 7. априла 1944, баш на дан када су чете преформиране, послао директивно писмо партијском руководиоцу одреда, у коме се између осталог каже:

„... Треба рачунати са могућношћу ослобођења Југославије пре окончања рата у Европи (и због устанка у нашој земљи и правца совјетског наступања)...

У округу се ситуација нагло мења у правцу помирења између четника Драже Михаиловића и Недића — очигледно под утицајем догађаја на југу Србије.

Чујемо да се појачава отпор против Недићеве мобилизације у Подунављу и Јасеници и да настаје постепено ирилив бораца у одред; — ми ћемо учинити свс да се тај отпор још више појача, али треба рачунати зато са поновном акцијом Дражиноваца у том крају — па их сад, док нису дигли главе, што журније и што упорније треба рашчистити. Тај задатак је и пре стајао пред одредом, а сад кад видимо да се политичка ситуација развија у правцу поновног ослањања окупатора на чупавце, он постаје тим важнији и хитнији.

То је једно; ситуација на југу, пак, говори о томе да ће се врло вероватно, истовремено са разбијањем немачког јужног, сад већ балканског фронта, од стране Црвене армије одвијати и одлучна битка за Србију.

Наш одред, који оперише надомак Београда, добиће у вези с тим још већи значај, јер дејствује на најосетљивијим местима по противника: нишка пруга и међународни друм су главна артерија балканског саобраћаја. Сем тога, ту су и сарајевска и пожарачка пруга. Ударци које непријатељ добија овде осетиће се далеко.

Треба одмах прићи испитивању свих могућности за спровођење акције против саобраћаја — као и околности под којима ће се то урадити. Услов којн се мора поштовати данас по сваку цену јесте очување људства при тим акцијама.

О овим задацима одреда, у вези са новонасталом ситуацијом, темељно продискутовати са друговима из штаба одреда. При томе нам мора бити јасно да је у данашњој ситуацији *више не икад потребно не само политички већ и војнички да наш одред дејствује на овој територији* где је непријатељ ванредно осетљив ..."

Док је ОК Младеновац слао директиву парт. руководиоцу одреда како да се појача борба против окупатора, истог дана, 7. IV 44, к-нт 4. четничке бригаде је наредио к-тима батаљона:

„Да набаве ради прославе ускршњих празника из сваког села по 2 јагњета и вина, ракнје, сира, хлеба и других ћаконија" (АВИИ ЈНА б. р. 36/1 К28)

★

„Једном приликом, после рата, кад сам радио у Удби за Србију, направили смо излет на Космај. С нама је био и Крцун Пенезић. Гледа он са једног пропланка околу и каже ми:

— Како сте, бре, ви овде остали живи? Види се терен све до Београда. Нема ни шуме, ни веће планине.

Ја му онда причам о овом народу око Космаја. Какви су то људи. А ту је и традиција. Овде је био Први српски устанак, овде су се водиле главне битке...

— То је тачно. И то је основно у борби — каже он."

(Сећање Мирка Пандуровића Лазе, који је другом половином 1943. био политички комесар Космајског одреда. — Види К.Д.-М. н. д. стр. 149)

ИРП СРС д. бр. 6428

После реорганизације одред је наставио да врши акције у Подунављу, док је штаб истовремено вршио припреме за формирање батаљона у саставу одреда. Поред бројних акција и сукоба са разним непријатељским формацијама, одред је имао

и неколико тежих борби са четницима, жандармима, љотићевцима и Немцима у Бадљевици, Друговцу и Петријеву, у којима су удруженим снагама непријатеља нанети знатни губици.

Десетог априла одред је у селу Бадљевици напао један батаљон 8. четничке бригаде Смедеревског корпуса. У једночасовној борби четници су разбијени. Погинуо је четнички командант Александар Варгић Лала и још један четник, док је 14 четника рањено а 4 заробљено. Заплењено је 30 пушака и неколико стотина метака и четничка архива.

Отпор народа расте и постаје све жешћи. У пролеће 1944. сеоске војне јединице, чијем је организовању и акцијама Партија увек придавала велику пажњу, појачавале су своју активност нарочито у младеновачком, космајском, грочанском и подунавском срезу, а стварале су се и нове. У све бројнијим акцијама, пре свега у препадима на припаднике квислиншких и четничких јединица и приликом хватања њихових сарадника, оне су долазиле до оружја, муниције и друге спреме, како за своје тако и за потребе одреда. У све већем настојању да и сама, када одред није на њиховом терену, спречавају упаде квислинга и четника и онемогућавају их у вршењу убиства и пљачки, поједина села су се масовно наоружала и формирала своје јаке јединице.

Тако је 10. априла у Друговцу формирана чета за одбрану села, јачине око 30 људи.

„Веома повољна ситуација и активан рад политичких радника учинили су да се за кратко време проширио круг сарадника и симпатизера у Друговцу. Четници и добровољци су осећали да у Аруговцу сваком даном све више људи прилази НОП-у, па су све чешће упадали у село. Да би се обезбедно несметан развој НОП-а у Друговцу и заштитили сарадници и симпатизери, Среско повереништво КПЈ за срез подунавски је одлучио да се у Друговцу образује чета која ће бити у саставу Космајског одреда, а дејствоваће на територији Друговца.

У ту сврху, преко чланова народноослободилачког одбора, заказан је састанак са најодабранијим сарадницима и симпатизерима у Друговцу. Састанак је заказан за 10. април увече, у кућу Властимира Јоцића. Од стране политичких радника састанку су присуствовали Светомир Костадиновић Станко, секретар СП КПЈ, Радомир Николић Младен и Миодраг Гаталица Станенко. Окупљеним сарадницима и симпатизерима Станко је говорио о потреби организованог отпора против четника, јер овако неудружени могу много лакше пасти у руке непријатељу.

Ову иницијативу прихватила је већина присутних. Одлучено је да се одмах формира чета за одбрану села. У састав чете ушло је 27 људи, а међу њима сви кандидати и чланови народноослободилачког одбора.

За

командира чете изабран је Александар Сане Милошевић, а за комесара Бора Милошевић. Формирана су три вода и за воднике изабрани: Милорад Борћевић, Живадин Марковић и Станисав Борћевић. Такође је формиран и омладински вод, за чијег је водника постављен Мића Трифуновић, а Милисав Бркић је постао омладински руководица чете.

Сви припадници чете били су наоружани ватреним оружјем. Само неколико бораца имало је „кратеж“, док су остали имали нормалне исправне пушке.

На **овом** састанку одређени су задаци чета. Они су се углавном сводили на одбрану села од четника, спречавање хватања симпатизера и сарадника, спречавање насилне мобилизације и пружање помоћи одреду у борбама, уколико буде потребно. Чета је поред овога имала задатак да ради на укључивању нових људи, као и на прикупљању оружја и муниције.

Исто вече одржан је састанак у кући Милорада Павловића, где је решено да се уведе дежурство у току дана и ноћи. Уговорено је да се долазак четника у село објави пуцњем из „кратежа“. Тада би сваки борац чете у најкраћем року са оружјем дошао на зборно место код коша у центру села. (Р. Пауновић: „Непокорени Друговац“, стр. 95, 96)

Већ следећег дана ова чета је водила борбу са четницима Смедеревског кориуса, који су упали у село. Када су премоћне четничке снаге почеле да потискују наоружане друговачке селџаке, у помоћ им је стигла 3. јасеничка чета Космајског одреда, којом је командовао Душан Поповић Вуја, и напала четнике с леђа. Четници су се одмах дали у бекство претрпевши знатне губитке: имали су 6 мртвих и 7 рањених. Друговачка и 3. јасеничка чета нису имале губитака.

Сутрадан, 12. априла, у Друговцу је одржан збор. Говорили су чланови Среског повереништва Партије и руководиоци чете позивајући Друговчане да још масовније ступе у чету за одбрану села. Одзив је био преко сваког очекивања јер се на самом збору јавило око 160 сељака. Због тога је одлучено да се формира Друговачки батаљон за одбрану села, што је одмах и учињено.

За команданта батаљона изабран је Мића Ранковић, а за комесара Бора Милошевић. У батаљону су формиране четири чете и за командире изабрани: Александар Сане Милошевић, Миле Борђевић, Драгиша Станисављевић и Боровоје Петровић. У свакој чети био је и по један вод омладинаца. Батаљон је наоружан оружјем које су скупили сељаци. Појачано је дежурство, организована обавештајна служба, постављене страже на улазима у село, а увече су чете у пуном саставу биле на окупу код истурених стража. Приступило се и копању ровова на прилазима села, где је свака чета штитила одређени сектор.

О организовању Друговчана прочуло се и по околним селима и убрзо су у Друговачки батаљон почели пристизати борци из околних села: Дубоне, Малог Орашја, Биновца, Бадљевице и Живковца.

О акцијама сеоских десетина и чета, као посебном облику борбе и отпора наоружаног народа против окупатора и његових слугу, Окружни комитет КПЈ за округ младеновачки (београдски) у извештају Покрајинском комитету КПЈ за Србију од 13. априла 1944. је, између осталог, писао:

„Отпор народа из дана у дан расте и постаје све жешћи. На терор чупаваца у неким селима космајског и младеновачког и грочанског срезџа народ је скоро спонтано пружао отпор. У сва три среза дошло је до оружаних сукоба између сељака и чуповаца, које су сељаци успевали да разјуре и разбију.“ (АБЦ, исто стр. 592)

Истогa данa кадa је Окружни комитет писао овај извештај, сеоски партизани у Водњу код Смедерева пружи́ли су снажан отпор четничкој бригади која је упала у село. Надмоћне четничке снаге су успеле, после вишечасовне борбе у којој су погинула 2 борца сеоске партизанске јединице, да продру у село, где су убили 5 сарадника НОП-а.

Средином априла Окружни комитет је известио ПК КПЈ за Србију да је због одлучног отпора народа у подунавском и младе-новачком срезу замрла Недићева мобилизација.

Увече 15. априла 3. јасеничка и 4. подунавска чета дошле су у село Ковачевац код Младеновца. У току ноћи ухваћена су, осуђена на смрт и стрељана 4 четничка сарадника. У току ове акције наишла је једна четничка јединица, али су је партизани најурили из села и једног четника убили.

У току ноћи чете су дошле у Друговац. На дан 16. априла у селу је одржан збор на коме су говорили политички радници, партизански командири и руководиоци Друговачког батаљона. После одржаног збора, на који је дошло цело село, културне екипе 3. и 4. чете извеле су програм, а затим је настало право весеље.

Борбе у Суводолу, код Малог Орашја и у Друговцу. Дана 17. априла у Суводолу одред је напао четнике који су дошли да врше присилну мобилизацију и да кољу партизанске сараднике. Четници су брзо избачени из села. Заробљено је 5 четника од којих су двојица због извршених злочина осуђена на смрт и стрељана. После ове борбе одред је у Суводолу одржао збор на коме су говорили партизански руководиоци и један сељак из суседног села Друговца, позивајући Суводолчане да се организују и пруже отпор окупатору и четницима као и Друговчани. После збора партизански хор је отпевао неколико партизанских песама а културна екипа је дала приредбу.

Из Суводола две чете одреда са командантом су се пребациле у Биновац, а две чете у Луњевац.

Осамнаестог априла командант Космајског одреда, који се налазио у Биновцу, обавестио је штаб Друговачког батаљона да једна четничка колона преко Биновца иде за Мало Орашје, одакле ће продужити за Друговац, те да се припреме да је нападну. У међувремену, 1. космајска и 2. грочанска чета одреда, које су биле у Биновцу, нападе су ову четничку формацију пре него што је и стигла до Малог Орашја. У току борбе је стигла и Прва чета Друговачког батаљона. Међу четницима је настала пометња и они су убрзо почели бежати према Умчарима.

У овој борби убијена су 2, заробљено 5, а 5—6 четника је рањено. Заплењено је више пушака и један пушкомитраљез. Ослобођено је неколико сељака из Суводола које су четници повели на клање. Од заробљених четника два „легалца" су стрељана због

извршених злочина, а двојица, која су била мобилисана, одмах су ступила у Космајски одред.

Када је борба завршена, партизани су дошли у Мало Орашје и одржали збор.

Нов напад на Друговац извршен је 19. априла у пет часова ујутро.

Четници Смедеревског корпуса долазе^н од Селевца, хтели су да неоиажено прићу селу. У томе нису успели. Друговачке страже су их приметиле на време. Обавештен о покрету четника, штаб Друговачког батаљона је кренуо са целим батаљоном у сусрет четницима и напао их.

У помоћ Друговчанима из Луњевца су дошле 3. јасеничка и 4. подунавска чета.

После нешто више од пола сата борбе, која је вођена у долини реке Коњске, четници су се повукли према Селевцу. Два четника су убијена а два заробљена и пуштена јер су били мобилисани. Заплењено је нешто муниције и санитетског материјала.

Борба против Немаца, љотићеваца и недићеваца у Петријеву. Трећа јасеничка и Четврта подунавска чета су се из Друговца пребациле у село Петријево, близу Смедерева, где су стигле пре сванућа и разместили се да предане.

„Двадесетог о. м.“ — писао је ОК **Младеновац** секретару ОК Крагујевац 26. априла 1944 — „после одржаног збора у селу Петријеву, 2 наше чете имале су борбу са око 20 Немаца, добровољаца и СДС. Непријатељ је био потучен и имао је 10 мртвих (од тога 7 Немаца и 3 добровољаца) и више рањених. (Према другим изворима, погинула су 3 Немца и 1 жандарм, а више непријатељских војника је рањено — нап. ДДБ). На месту борбе остао је један санитетски камион, кога су наши запалили, и том приликом заплењена је и већа количина санитетског материјала. Тада је стрељан и 1 ухваћени Немац, који је ишао по селу да пљачка.

У времену од 8. IV до 16. IV наш одред је одржао и 8 успешних зборова у подунавском срезу.“ (Зборник, Т1, К20, Д143).

Овај пораз непријатеља снажно је одјекнуо у читавом Подунављу.

Реорганизација одреда у Друговцу и формирање нових батаљона. У петак, 21. априла 1944. године, све чете одреда дошле су у Друговац, где је започела реорганизација одреда, односно формирање батаљона, што је углавном завршено 23. априла. У одреду је тада било преко 200 партизана, а сваког дана са терена су у његове редове ступали нови борци. Од постојеће четири формиране су још две чете. У састав 1. батаљона ушле су 1, 2. и 3, а у састав 2. батаљона 4, 5. и 6. чета. Све чете су имале око 35 људи. У сваком батаљону је једна од чета била омладинска. Такође је формирана и једна самостална чета за вршење мањих акција, а и да евентуално послужи као језгро за формирање новог батаљона.

„Тај велики прилив људства у одред био је у вези са припремама за формирање нове бригаде. Окружни комитет Партије и Окружни комитет СКОЈ-а су наложили по партијској и скојевској линији

свим среским руководством да наЈугрођениЈе другове из сеоских војних јединица упуте у одред. Том приликом из младеновачких села, највише из Дубоне, али по неколико и из Шепшина, Влашке и Ковачевца, упућено је у одред, односно бригаду, иако није била формирана. У првој групи само сам ја случајно пролазећи кроз младеновачки срез од другова из Среског комитета добио и одвео тридесетак нових бораца. Ситуација у Шумадији била је нешто другачија, па је због тога ово, око формирања бригаде, мало дуже договорано. Уз то, чини ми се, да се мало врдало од јачих борби због доста нових бораца, док се мало не снађу и стекну искуство кроз мање борбе." (Казивање Александра Циге Виторовића, тада члана СКОЈ-а за округ младеновачки — забележио аутор Ј'ула 1976)

Са наоружањем, као и обично, стајало се слабо. У одреду је било 6 аутомага, остало су биле пушке, а неколицина бораца ни њих није имала. Још већи проблем је била муниција.

Приликом формирања батаљона успостављени су и њихови штабови, док је штаб одреда остао у старом сасгаву, односно попуњен постављањем Душана Поповића Вује за заменика команданта одреда. Измене су извршене и у командама чета издвајањем другова за штабове батаљона.

„У ситуацији код нас нема измена" — писао је ОК Младеновац 26. априла секретару ОК Крагујевац. „Главна карактеристика и даље: стални прилив у одред и све већи отпор народа. Одред сада броји преко 250 бораца. Формирали смо 2 батаљона и 1 самосталну чету.

Озбиљан проблем код нас сада је муниција и оружје, нарочито пак муниција. То тим више стога што прилив нових бораца расте из дана у дан.

Што се пак тиче командног кадра, већних недостатака нма у погледу политичких руководиља, углавном код четних штабова. Мислимо да ће се у оваквој формацији рад на уздизању кадрова у великој мери моћи појачати.

Партијска и скоЈ'евска организација у одреду је срећена и добијаће редовну помоћ од ОК.

Шаљемо ти писмо ПК, Циркулар бр. 3 ПК СКОЈ-а, 20 ком. О национал. (ној) борби (Јурењев) и по 700—800 првомајских летака ПК-а." (Зборник Т1, К20, Д143).

У одреду је приликом формирања батаљона било 42 члана КПЈ, 3 кандидата и преко 50 чланова СКОЈ-а. Партијским радом у одреду руководио је партијски биро од 3 члана, а у батаљонима партијски бирои батаљона. Дана 24. априла, када је одред пролазио кроз село Мали Пожаревац, реорганизовано је и одредско руководство СКОЈ-а.

Злочини четника у Друговцу. — У пролеће 1944. године Дража Михаиловић је наређивао потчињеним командантима да „очисте смедеревски крај од комуниста" и да се „мора радити брзо јер је време скупо" и истовремено претио да ће „све старешине који нису у стању да рашчисте са комунистима сменили и довести способне људе који ће бити у стању да уреде смедеревски крај". Дража је наредио команданту Авалског корпуса да помогне Лазовићу, команданту Смедеревског корпуса, у чишћењу Подунавља од партизана, а команданту Горске гарде, Николи

Калабићу, да предузме енергично чишћење простора Космаја. (Архив VII ЈНА, р. бр. 13/3 К28).

Извршавајући Дражину наредбу, четници су се окомили на она села која су се истицала у помагању партизанима, а нарочито на Друговац. Нов напад на ово село предузели су 25. априла од Суводола по дану, а увече од Селевца. Друговачки батаљон, помаган од многих сељака и једног вода Космајског одреда који се тада нашао у селу, одбио је четнички напад без губитака.

Изгубивши везу са одредом за време борбе у Губеревцу и Стојнику 25. априла, 1. и делови 3. чете 1. батаљона су се пребацили у Подунавље и увече 26. априла стигли у Друговац. Истог дана увече руководство чета и штаб Друговачког батаљона одржали су заједнички састанак. Разматрана је могућност да се цео батаљон укључи у састав одреда, па је одлучено да се ради тога сутрадан у селу одржи збор батаљона. Већина људства на збору изјаснила се да остане у селу и брани га од упада четника.

Припремајући се да поново нападну на Друговац, у околна села: Селевац, Суводол, Мало Орашје, Бадљевица и друга, привукли су јаке снаге које су сачињавали: делови Прве летеће и Грочанске бригаде Авалског корпуса, Трећа бригада Космајског корпуса горске гарде, Опленачка бригада Опленачког корпуса горске гарде, делови Смедеревског и Хомољског корпуса. Овим четничким јединицама командовали су: командант Горске гарде његовог височанства краља Петра Другог мајор Никола Калабић, командант Авалског корпуса мајор Света Трипковић, командант Смедеревског корпуса капетан Живан Лазовић, командант Хомољског корпуса Воја Триброћанин.

После извршених припрема, четничке снаге, подељене у две групације, нападе су у зору 29. априла на Друговац са више страна, а главнином снага, под командом Калабића, из правца Селевца. Друговачки батаљон и делови Космајског одреда који су се затекли у селу пружали су неколико сати одлучан отпор четницима. У томе су имали подршку целог села. Тек када је браниоцима нестало муниције и када су били принуђени да се повуку, четници су упали у село и у њему заклали двадесет четири а стрељали четрдесет и једног сељака, опљачкали око двеста кућа а запалили око сто двадесет и велики број људи батинали. У пожару својих кућа изгорела су четири, а од батина умрла три лица.

У одбрани села од овог четничког напада учествовао је и Милорад Борћевић Миле, који о томе каже:

„До пролећа 1944. рад се развијао све више и све боље. Дигло се све — и старо и младо. Кренула су и друга села: Липе, Петријево, Водањ, Вучак... Нисмо били сами, па је и то дуго времена олакшавало нашу ситуацију.

Почетком априла 1944. организовали смо батаљон од 120 људи. Нашег сељака Мићу Ранковћна поставили смо за команданта, док сам ја био командир једне чете.

Сећам се да нам је том приликом командант Космајског одреда Срба говорио да му се то што ми чинимо не свиђа много: „Ко хоће

да се бори нек' иде у одред. Иначе ће ненријатељ кад-тад упасти у село и чудо ће починити" ... И тако је и било.

Тринаест дана смо у априлу јурили четнике и одбијали их са свих страна.

Али, 29. априла у зору, они ударише са свих страна. Било их је преко три 'иљаде, са злогласним Николом Калабићем на челу. У селу је био наш Друговачки батаљон са четири чете и један део Космајског одреда од 25 људи. Тукли смо се пуних пет сати. Цело село нам је помагало. Жене су у кецељама доносиле муницију и хлеб. Четници су изгубили око 60 својих, а ми три партизана и четири из нашег батаљона. А онда нам је нестало муниције. Ми сељаци не умео много да је чувамо. Четници су имали и бацаче. Морали смо да се повучемо и ми и сви наши. Остали су само старији и немоћнији. Тада су наши непријатељи упали у село и почели да се свете. Палили су куће, убијали и клали. Страдало је седамдесет душа. Неки су живи у кућама запаљени. На крају, све што су могли, опљачкали су, и отишли.

Чим су се четници повукли, ми смо се вратили у село. Одмах иза тога наш батаљон се укључио у састав Космајског одреда. Међу нама је било неких који су се тада поколебали, али узмака није могло бити. Јавно смо се определили и друге нам није било него са партизанима даље, на шта буде. До краја рата, поред жртава терора, изгубили смо и педесет бораца.

Кад се овако сећам свега, а посебно другова са којима сам био, увек ми пред очи изађе Срба. Жао ми је што га нема. Био је прави и најбољи борац из нашег краја. Умео је да процени ситуацију и никад се није залетао. Он нас је лепо саветовао у вези са нашим селом, а ми запели — 'оћемо да се бранимо својим снагама, уместо да смо одма' кренули у партизане."

У току четничког напада на Друговац, Биновачка сеоска чета, јачине око тридесет људи, стално је нападала четнике с леђа и тако олакшала извлачење Друговачког батаљона, народа и делова Космајског одреда из опкољеног Друговца.

Миша Станојевић Борбаш, тада члан Среског комитета СКОЈ-а за срез подунавски, био је са групом политичких радника у Друговцу када су га напали четници. Ево шта он каже о том догађају:

"...позвали су ме другови из Окружног комитета СКОЈ-а, Младен и Жарко, да дођем у Друговац на неки састанак. Друговац је у то време било једно од најборбенијих села у Шумадији и наша партизанска слободна територија.

Окупили смо се у првим вечерњим часовима 28. априла, а после заноћили у једној кући. Били смо ту некако сигурни. Село су тих дана обезбеђивали: сеоски партизански батаљон од преко 300 бораца и једно одељење Космајског одреда. Ту је било и десетак политичких радника ...

Наредног дана свитало је свеже, прохладно априлско јутро и оглашавали су се први петлови кад је нас неколико омладинаца већ било устало и умивало се код бунара. Наједном, зачули су се пуцњи. Најпре појединачни, а онда и митраљески рафали. Полетели смо одмах у борбеном поретку ка периферији села одакле се чула пуцњава. Не размишљајући, заузео сам место на путу за Селевац. Одатле је у првом тренутку био најжешћи напад јер, како смо касније сазнали, отуда је надирало око 3000 четника под командом мајора Калабића и један број љотићевских добровољаца. Лежећи тако, скоро беспомоћно, ни о чему другом нисам размишљао осим о томе како да се заштитим од куршума који су фијукали око моје главе. Нешто касније успео сам да допозим

ло ивице пута и заузем повол>нији положај који ми је омогућио бол>и преглед и већу заштиту. Борба се водила непрекидно скоро три часа. Положаје око села држали смо чврсто. С моје леве стране налазило се одељење Космајског одреда, а са десне, у полукругу, били су распоређени борци сеоског батаљона.

Пуцало се непрестано са обе стране, а онда је нашим борцима почело да понестаје муниције. Четници су се приближавали све више паљећи стогове сена по сеоским двориштима. А онда су употребили минобацаче. Били смо принуђени да се повлачимо, иначе бисмо, овако без муниције, били потпуно уништени. На жалост, у селу су остали они који су били немоћни да се повуку: старци, жене, деца...

Пошто смо се налазили само неколико километара од села, видели смо само пожар и дим који је куљао из запаљених домова Друговца. Обавештајна и курирска служба, коју смо провизорно организовали, достављала нам је вести о збивањима. Били смо обавештени о дивљању Калабићевих четника, који су сав свој бес искидали на неужном становништву, а онда су се повукли из „црвеног Друговца“.

Вратили смо се у село у коме су још горели запаљени домови. Чуо се лавез паса и лелек жена. На једном раскршћу угледао сам стравичан приказ: десетине покланих људи. На појединим лешевима главе су биле одвојене од трупа... Сазнали смо од преживелих да ово није једино стратиште у селу. Покушавамо колико можемо да помогнемо и утешимо.

Био сам као у грчу. Сусрео сам се на самом почетку свога ратовања са његовом најсуровијом страном..."

Први мај су Прва и део Треће чете са око тридесет новопридошних бораца из Друговца, Биновца и околних села прославили у Водњу.

Трећег маја Прва и део Треће чете дошли су у Друговац, где је од њих и сеоског батаљона из Друговца формиран Трећи — подунавски батаљон Космајског одреда. За команданта батаљона постављен је Богдан Опачић, за заменика Миодраг Ивановић, а за заменика политичког комесара Драгомир Гаврић Кицош; за командира Прве чете постављен је Душан Ацић Лука, за заменика Живојин Стефановић, за политичког комесара Радисав Јанковић, за заменика Драгољуб Ристић; за командира Друге чете постављен је Мића Ранковић, за заменика Десимир Милошевић, за политичког комесара Богољуб Милићевић, за заменика Мирослав Миловановић; за командира Треће чете постављен је Војислав Илић, за заменика Видоје Домазетовић, за политичког комесара Борће Гостовић, за заменика Живота Новаковић Дика; за санитетског референта батаљона Анка Вајндорфер, за интенданта Љубиша Васић. У батаљону је било 14 комуниста и 4 кандидата, а у свакој чети је била и скојевска организација.

Једну групу четника Опленачке бригаде, која се увече 30. априла враћала из Друговца са опљачканим стварима, у пролазу кроз село Ковачевац сачекали су припадници војних десетина и неки чланови Среског повереништва КПЈ за срез Младеновац и разбили је. Заробљен је 1 четник и стрељан, а заплењено је 7 пушака и 2.000 метака, као и пуна кола опљачканих ствари међу којима је било ћебади, одела, посуђа, веша, чарапа, сланине, хармоника, па чак и тапија о земљи, што је после враћено власницима.

У овом лападу на четнике учествовао је и Павле Блажић — Срета, тада члаи Срског комитета Партије за срез младеновачки, који о томе каже:

„Априла 1944. враћала се група од око хиљаду четника из Друговца, после клања и паљевине, и пролазила кроз село Ковачевац. Ту у селу били смо моја сестра Даница, Славко и ја неким послом. Стали смо се са Рајом Дамњановићем, Владом Савковићем и Драгишом Чокићем и још неким који су били у сеоској војној десетини. Не знајући колико има четника, решимо да их нападнемо да би се снабдели оружјем, односно неком пушком, вајдица је. Поставимо заседу крај пута и ја опалим први. Настаде крљанац. Четници не знају колико нас је и разбеже се на све стране, а нама остаде доста пушака, свакоме по једно десет, петнаест. Ми, радосни, покупимо то и поћемо. Не проће дуго, налетесмо на велику групу четника. Они питају: „Ко је тамо?“ Ја одговорим: „Овде Срета.“ — а то ми је моје партизанско име. Настаде пуцњава... Ми побацимо сав онај плен, само да сачувамо живу главу. Кад смо после тога дошли на одређено место, на везу, стиже за нама и Даница и вуче пушке. А ми ништа — срамота!”

Петог маја у Друговац је упала немачка казнена експедиција са љотићевцима, похватила неколико сељака и запалила око петнаест кућа.

Отпор народа Липа. И подунавско село Липе, које се налази у непосредној близини Смедерева, дигло се листом у борбу против окупатора и његових слугу. Зато га је непријатељ назвао „Република Липе“. Да би скршили отпор народа у овом устаничком селу, у њега су упадали и четници и љотићевци. Тако су 30. априла 1944. удружене снаге љотићеваца (Четврти пук Српског добровољачког корпуса) и Немаца успеле да продру у Липе, ухвате и стрељају шеснаест сељака и запале педесет осам кућа.

О Липама и учешћу овог села у народноослободилачкој борби, Миодраг Николић Сима, који је у овом селу рођен 1913, а у Космајски одред ступио 1943. године, каже:

„Село Липе имало је пре рата око седам стотина домова. Али земља је подводна јер се налазимо између Мораве и Језаве. Љотић нам је помогао да направимо насип за одбрана од вода и тако је добио велики углед. Зато је пре рата преко деведесет одсто наших било за њега. Сви су мислили да је он прави пријатељ народу, али кад доћоше Немци он се показа ко је. Мало-помало, цело село, без мало њих, крете за партизанима. Познато је да је у Липама било пред рат и лопова и хајдука. И њихових јатака. А поштени људи започеше рад са партизанима, и скоро цело село пође за њима. Ја, нити сам био школован човек, нити сам био „партијац“, па нисам умео много шта да причам. Говорио сам људима оно што сам знао: да се боримо за слободу, да ћемо да победимо и ко буде то доживео — много ће лепше живети... И мило ми је што се све то обистинило ...

У Липама сам имао комшију Живка Мишића, званог Реља. Био је комуниста још од 1924. године, али никад није био у Партији. Родом је из Брежана, а у Липама се оженио и дошао жени у кућу. Од мене је био старији 25 година, као да ми је отац.

Кад сам се вратио из Босне, где ме затекао крај априлског рата, он ме први прихвати.

— Знаш шта, Драго — тако су ме звали — ми морамо опет да ратујемо. Сад „шумци“ започињу борбу...

Брачни пар Јовичић из Малог Пожаревца —Милосава, носилац Партизанске споменице и Милован, заклали су га четници Драже Михајловића

Порта Друговачке цркве, где су четници Драже Михаиловића, клали похватане Друговчане 29. априла 1944. године

Споменик жртвама фашистичког терора на Пољани у Друговцу

Миленија и Радивоје Бркић из Друговца, које су четници Драже Михаиловића бацили у ватру запаљене куће, где су изгорели

Милева Бркић из Друговца; четници Драже Михајловића живу су је бацили у запаљену кућу

Спомен чеема у селу. Текст на плочи гласи:

„Ову спомен чесму подижу грађани села Вучака у знак захвалности изгинулим борцима у првом и другом ослободилачком рату.“

БОРБА ЗА ЖЕТВУ

На конференцијама и зборовима, — ликохемачком Рајху", куда ће ускоро и при случајним сусретима у пољу и у свих земаља морати да беже. селу, читав наш народ — људи, жене и деца — забринуто се договарају, међусобно и са својим браниоцима, својим космајским партизанима, како да сачувају и одбране свој хлеб, своју жетву, испред незајажљивих челусти подивљалог окупатора и његових домаћих — предајача, изрода нашег народа. — На плодна поља у Подунављу и Јасеници, Космају и Посевини дела су богата — и тај род, та жетва — то је данас сва нада, последња карта на коју игра и са којом рачуна изгубљени и пропасти немачки окупатор. Наша жетва, наш хлеб треба да колико — било продужи живот, због блиске пропасти избојум — њеним швапским нацистима.

Прошле године уништавани су издајници, тамељена швапска разбојничка жгација, палење вршалице, убијани контролори, разбијане плаћене општинске управе, па се доста спасло и сачувало хране испод плачке и контроле окупатора. Ове године, због своје немоћи и слабости, швапски господари, обећавајући својим slugама још богатију награду од плачке, појачали су своју контролу и обезбеђење харача. Дупла контрола! Поред општинских недимовских пандура, такозване Српске Државне Страже и њихових контролора — пописивача, растрчали су се по нашим селима и вршалицама чупаве четничке дерикоже и њихови пописивачи, како би контрола била вернија, како би се свако зрно жита записало окупатору, како би се фашисти што пре снабдели хлебом, који би их одржао што дуже у животу у њиховом опустошеном и разореном разбојничком гнезду, некада Ве-

Доброслав-Дола Михаиловић из Лисовића, борац Космајског одреда

Драгољуб-Драга Стевановић — Петријевац из Петријева, командант Космајског одреда

Аушан Поповић-Вуја из Азање, командант Космајског одреда

Мапа Босић из Шпаната код Подравске Слатине болничарка Космајског одреда

Група космајских партизаиа у лето 1944. године; с десна на лево, на коњима Жива Марковић и Живка Милићевић

Група сремских партизана у Друговцу 1944. године; међу њима је и један амерички пилот

- Коча Поповић, командант и Мома Марковић, комесар главног штаба НОВ и ПО Србије

лева на десно: Драгослав-Дража Марковић, секретар Окружног народноослободилачког одбора и секретар ОК КПЈ за округ младеновачки; Иливоје Павковић-Чича из Вучака, председник НО; Мића Вујичић, председник окружног одбора Јединственог народноослободилачког фронта Србије за округ младеновачки и Живота Станојевић-Борбаш, члан и благајник ОЈНФ Србије

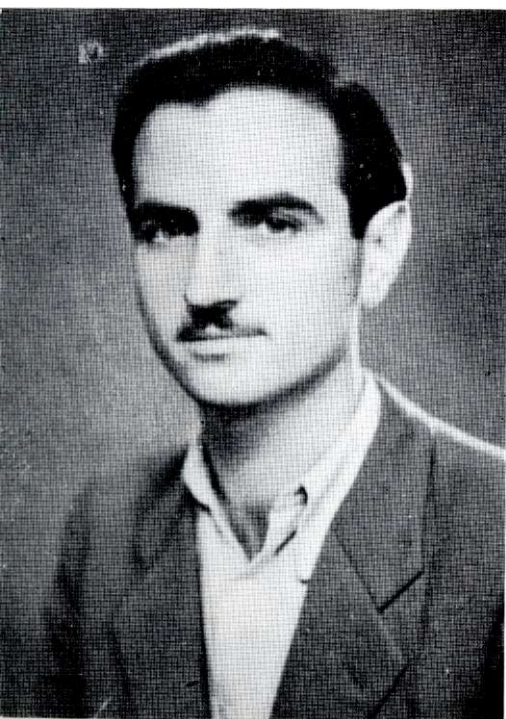
Група бораца и омладинских руководица Космајског одреда у лето-јесен 1944. год

Група бораца Космајског одреда, с лева на десно: Зора Борћевећ из Сенаџе, дска Новаковћ из Дубоне, Милица Пегровић из Вслпке Иванче и непознати оорац

Љила Пауновић, борац и Живко-Жиле Пауновић, последњи политички комесар
Сосмајског одреда

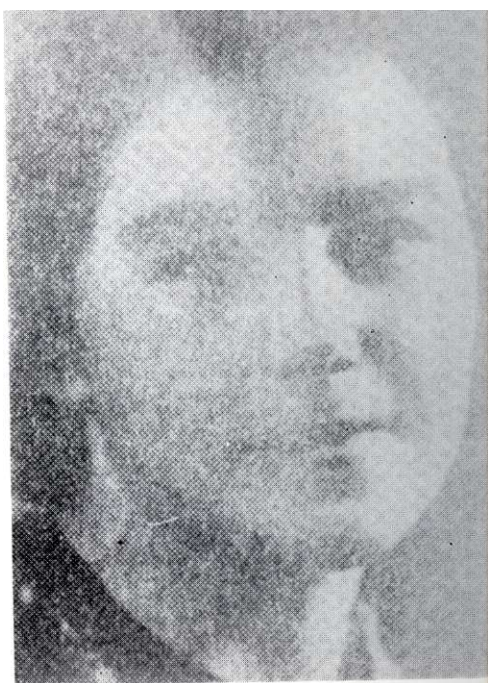
Рајко Ђаковић, борац Космајског одреда

Душан Пухач, курир Окружног комитета
КПЈ за округ Младеновачки

Живота Бабић из Мале Иванче,
погинуо 1944.

Златка Кобал Карер из Словеније;
заробљена и стрељана од четника 1944.
као болничарка Космајског одреда

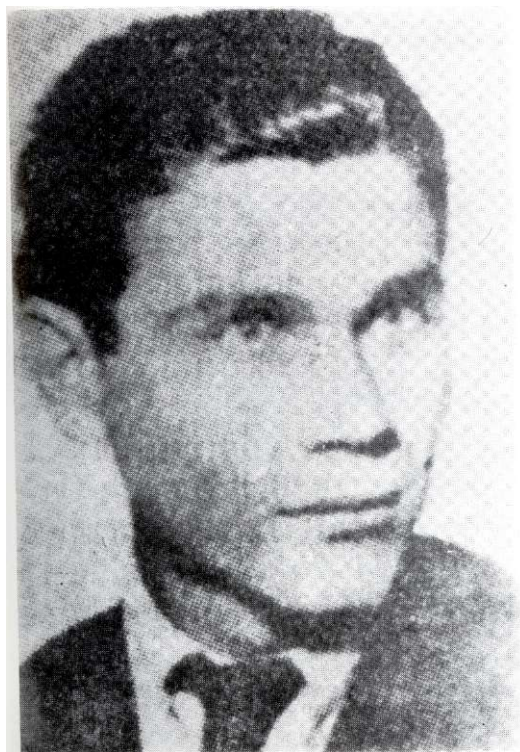
Вера Дрча-Мира, политички радник у
Подунавском срезу

Чета Космајског одреда код цркве у
Стојнику

Чланови ОК SKOJ-а за округ младеновачки:
Радисав-Рајко Димитријевић, Милан-Бата
Миливојевић и Александар-Цига Виторовић
(чуци)

Милинко Илије Јелић, борац
Космајско-посавског одреда и Прве
пролетерске бригаде

Милован Илије Јелић, борац
Космајског одреда

Драгослав Димитријевић-Бели, борац
Космајског одреда

Олга Милошевић, ученица из Башина
код Смедеревске Паланке, борац
Космајског одреда

•ојислав Ж. Бајчић из Бачинца, Селевац,
борац Космајског одреда

Живко Стојић из Бачинца, Селевац,
борац Космајског одреда

И ја почнем с нлш да сарађујем. Он ми је први причао о комунизму и дао ми први тајни задатак...

Маја месеца 1943. године отишао сам у партизане. Али после кратког времена био сам тешко рањен. Одред је био близу Ду. чине, па мене и још једног друга пошаље командант Миша Гавриловић да испитамо терен и сакупимо мало хране за другове. Код једне куће наиђемо на жандарме. Ја извучем пиштољ, али тек што сам коракнуо мене удари метак у главу. Један, па други... Обли ме крв, ништа не видим. Једва се довучем до шуме и тамо ме другови нађу. Одмах ме преви доктор Колин, одредскн лекар, који је убрзо ногинуо у Врбовцу. Морао је да ми веже оба ока, тако да ништа нисам видео. Поломљени су ми били и зуби. Шта ћу сад и куда ћу? Одредише ме да идем стално са једном десетином која ће да ме води и да pazi на мене. И другови су ме водили онако ћоравог. Иисам ни ја хтео од њих да се одвајам. Како сам био млад, ране су брзо зарасле. Једва сам чекао да ме ослободе завоја да прогледам.

Октобра месеца одвише ми једно око и прво што сам тада угледао био је запаљен Вучак. Били смо на коси према Биновцу, а Младен Николић каже: „Ово мој Вучак гори..." И заиста, видимо велнку ватру. Четници су упали у село, поклати партизанске породице и попалили им куће. Кад смо кренули према селу, чујемо од једне жене да су то учинили липачки четници. Мени тешко. И ја сам из Липа — значи моји сељаци. Распитасмо се где су м сазнамо да су отишли према Липама. Сад ће да страдају наши. У том и чича Миливоје Павковић наш главни сарадник из Вучака, мени саопшти: „Мораш одмах за Липе. Да јавиш да се људи склањају јер и тамо ће исто зло да почине"... Тада је и чича Живко био у Вучаку, па нас двојица и још један друг пожурисмо за Липе.

Дођемо у везу са мојом браћом, а увече организујемо састанак у винограду, на који дођоше десетак сељака. Гледам те моје Липљане и видим да су добро наоружани и спремни на све — то је чича Живко добро организовао. Пошаљем одатле брата да оде до општине и види има ли какве војске, а ја са овим људима поћем нашој кући да се пресвучем. Био сам се много запустио у болести. Тек што смо стигли, ево ти мога брата:

— Стигла група четника. Има их око двајес пет. Алн не брини, све ћемо да их срећемо.

Одмах се поставимо у заседу око куће. Полежемо и ја преуз- мем команду: „Не пуцајте док ја не почнем. Прво да видим ко су." Погледам, оно иде Пера Мићин са шубаром, четник од почетка рата, прво Пећанчев, а онда Дражин. Крупна људина, корак му два метра. Наиђе и други. Ја подигнем цев, окинем и ударим га право у бомбу, окачену о појас. Бомба експлодира и он паде. Погодим још једног. Припуцаше и остали и све се брзо заврши. Покупимо оружје. Наћемо и архиву у којој је био списак партизанских породица које треба уништити.

Не потраја дуго, а наиђе и друга група, алн опрезнија. Почеше да туку из шанца. Бацимо опет бомбу и разбијемо их...

То је био почетак организоване партизанске борбе у Липама. Од тада, због тешког рањавања, мене другови из одреда оставе у селу да припремам Липе за борбу, да шаљем борце у одред и организујем позадинске војне десетине. Све сам ово радио са чика- -Живком, али члан Партије нисам постао до краја рата. Живко није био организован, иако је био комуниста, па ваљда сам и ја тако поред њега остао изван организације.

У позадинској чети која је чувала село бнло је око педесет наоружаних људи. Али 15. јануара 1944. у село упадоше љотићеви доброволци. Дошли су да попале партизанске куће. Баш пред њихов долазак ја распоредио људе на раскрснице, па кажем чика- -Живку: „Хајдемо мојој кући да мало једемо, а тамо има и скло- ниште за сваки случај." Иначе, ми смо били сво село избушили под земљом, свако је имао свој бункер.

Таман мн селн, кад наиђе војска. Ја зграбим карабин, па на врата. Видим на челу колоне — митралезац! Опалим и оборим га. Моја браћа бију одозго, из куће. Љотићевци запалише сламу, а онда командују: „Удри спрат од куће..." Али ја дигнем галаму: „Напред, другови!" Туче мој отац из склоништа, моја три брата и ја. У старој војсци био сам митраљезац, па сам умео добро да гађам... Боримо се храбро, али они добро наоружани, а и много их је, па бију ли бију... Ми се онда повучемо према Морави, а они почеше да пале наше куће. Срећом, породице су нам се повукле раније. Запалише око 14 кућа. Ја онда напишем цедуљу команданту доброволца и кажем да су опкољени и да одмах прекину паљбу. Дам ову цедуљу једној жени и наредим јој да однесе. Она се уплашила, али ипак послуша. И они престадоше, ко зна зашто.

Почетком пролећа дођоше Чича Павковић и Станко Костадиновић, члановн Среског комитета, да у Липама формирају позадинску чету. Мене поставише за командира, а Борћа Јефтића за комесара. У чети је било око педесет бораца. Вршили смо стално акције и кретали се по селу дању. Формирали смо нашу власт, народноослободилачки одбор, нашу пијацу и друго. Били смо слободни испред носа Немаца и доброволца у Смедереву. Додуше, окружени смо са свих страна водом — Моравом и Језавом — тако да смо били заштићени. До краја априла имали смо и позадински батаљон.

Једног дана, управо 30. априла, стигоше у Липе Бранко Катић и Станко. Дошли да нас позову у помоћ Друговцу, кога су тих дана нападали четници. Таман су стигли, оно код нас блокада. Дан раније четници су извршили покољ у Друговцу.

— Да примимо борбу — кажем ја.

У том стиже Чича Павковић, пробио се кроз блокаду:

— Не шалите се да примите борбу. Њихове су снаге сувише јаке за вас. Разбите се по групама и повлачите се преко Мораве.

Морава велика па не знамо како ћемо. Покугшмо чамце, корита и све што је могло да плива и почнемо да се пребацујемо. Превеземо прво жене и децу, па онда кренемо ми мушкарци. Склонили смо се на једно острвце звано Цеље. Велики је број остао, није могао да се повуче. Ту на острву смо били Станко, ја и још неки. Жене и децу посакривали смо у средину острва, а ми борци околу. Позавлачили смо се у врбак и неко ситно пруће. Мргва тишина. Сва деца мирују, нико ни да зуцне. Л>отићевцима стиже у помоћ немачка казнена експедиција. Подиглоше мостове преко Језаве, које смо ми порушили, и уђоше у село. Попалише тада преко шездесет домова и убише шеснаест партизанских сарадника. Су-традан, наилазе у ниском лету немачки авиони, извиђају терен, траже нас... Дотерали и гумене чамце. Ми лежимо у прућу и гајац. Само Катић шапуће: „Баш хоће да нас скрате за главу." И, на крају, повукоше се.

После овога наши борци, као и друговчани, укључе се у састав Космајског одреда."

Дкција вођена последњих дана у простору с. Липе (5 кт ј.-и. од Смедерева) прекинута је по наређењу Немаца и јединице СДС из Пожареваца враћене су 4 маја у Пожаревац. Резултат акције је непознат." (Извод из извештаја МУП Недићеве владе од 5. V 44 — види Зборник Т1, К21, Д104).

И поред свега, Немци, љотићевци и четници нису успели да скрше отпор мештана Липа који су наставили да се боре и врше акције. На једну њихову заседу на прузи Смедерево—Радниди наишла је *немачка патрола. Том приликом убијено је пет Немаца. Липаци су имали једног погинулог и два рањена.*

Борба против недићеваца у Губеревцу и Стојнику. После извршене реорганизације и формирања баталона, Космајски одред је кренуо из Подунавља у Космај. У покрету према Космају, одред је 24. априла пре сванућа стигао у Мали Пожаревац, где се разместио у његовим јужним крајевима, а делом у југоисточном крају суседног села Поповића и ту преданио. Дан је, између осталог, искористио да се заврше још неки необављени послови око реорганизације.

Увече је одред наставио покрет преко Поповића и Парцана и око 6 часова изјутра у уторак 25. априла стигао у Губеревац. У селу се налазила мања четничка јединица коју су партизани растерали и разместили се по кућама.

Око 10 сати у село је стигла група од 35 Београђана коју су курири довели о одред. У групи је било и 16 Црвеноармејаца који су успели да побегну из немачког заробљеништва.

После 12 часова осматрачи су јавили да се селу приближавају две непријатељске колоне — једна са западне стране од Лисовића, а друга са југоисточне стране од Стојника. Од Лисовића је долазила летећа бригада капетана Месниковића са 3. батаљоном Липовичке бригаде Авалског корпуса, обе јединице укупне јачине 350 људи, а од правца Стојника срески одред Српске државне страже из Сопота, јачине 60 недићеваца, и 2. батаљон 4. четничке космајске бригаде, јачине око 150 четника.

Штаб одреда је наредио 1. батаљону да буде у заштитници и да задржава наступање четника од Лисовића. Други батаљон је добио задатак да се у трку спусти до реке Прутен и брзо избије на косу према Стојнику, пре него што тамо стигну жандарми и четници, а затим да их у сусретној борби нападне и разбије.

Не оклевајући ни тренутка, 2. батаљон се сјурио према реци Прутен, продужио мало низводно и онда у трку избио на косу, где су жандарми и четници већ пристизали у стрељачком строју, и онако у залету напао на њихово лево крило.

У међувремену штаб одреда је наредио 1. чети 1. батаљона да и она крене према Стојнику и удари у десно непријатељско крило. Ова чета у току борбе није успела да успостави везу са 2. батаљоном, а касније ни са својим, па се вратила у Подунавље.

У жестокој борби која је трајала неколико часова 2. батаљон је потиснуо четнике и жандарме и гонио их до Стојника. Непријатељ је имао око 10 мртвих, 6 четника је заробљено, заплењено је 20 пушака, нешто муниције, 2 револвера и више других ствари.

У борби су учествовали нови борци, пристигли из Београда, иако нису имали оружје. Они су голоруки јуришали на четнике и жандарме и од њих отимали пушке. Одред није имао губитака, али је непријатељ успео да зароби 3 нова борца, Београђанина, који су нешто касније ослобођени.

Одред је после разбијања жандарма и четника преко Стојника стигао око 17 часова у Дучину. Покушаји да се поподне и у току ноћи успостави веза са 1. четом 1. батаљона која се изгубила остали су без резултата. У Дучини је штаб одреда одржао са-

Станак са штабовима батаљона. Учињен је осврт на протеклу борбу и критикован штаб 1. батаљона који је у борби поднео лакши терет а дозволио да му се изгубе 1. и део 3. чете.

У повратку за Подунавље Прва чета имала је у Поповићу 26. априла мањи сукоб са Немцима. Том приликом су рањени један Немац и један партизан. (Зборник Т1, К21, Д104).

Одлазак у Шумадију. Изјутра 26. априла 1944. Космајски одред је наставио покрет према Даросави, где је истог дана ухватио везу са првим шумадијским одредом. Сутрадан је одржан заједнички састанак штабова одреда са секретаром Окружног комитета КПЈ за округ крагујевачки — Павлом. На састанку су размотрене општа ситуација на терену и могућности формирања једне нове бригаде од дела људства Космајског и Шумадијског одреда. Оцењено је да Космајски одред може одмах дати један батаљон за бригаду. Ради припрема за формирање бригаде и заједничке прославе Првог маја, Космајски одред је остао неколико дана у Шумадији.

О свему томе штаб одреда је 28. априла обавестио писмом Окружни комитет Младеновац, истовремено тражећи да се делови одреда (1. и делови 3. чете) што пре пребаце у Шумадију ради уласка у састав одреда.

„Ја мислим да одмах приступимо формирању бригаде”, писао је секретар ОК Крагујевац Душан Петровић Шане — Павле 27. априла ОК Младеновац. *„Она би се кретала на вашем и нашем терену, а поред тога остала би оба одреда. Ми морамо да сгварамо војску, јер без тога ми не можемо успешно да се боримо против четника и, друго, једино ћемо тако учврстити ово што смо досад мобилисали и послужиле као чврст основ за даљу мобилизацију.*

Из вашег одреда дошао би друг Срба у обзир за бригаду, а остало би дао Шумадијски одред.

Ја сам детаљно разговарао са вашим штабом и они се сви слажу с тим да се одмах формира бригада.

Јавите ми што ви мислите о томе. Ја бих приступио формирању бригаде у току идуће недеље.” (Зборник ДПНОР Т1, К20, Д147).

Подунавље полуслободно. Постоје услови и потреба за формирањем бригаде. Нужно је да имамо добар и јак одред. О борби Космајског одреда у Губеревцу, његовом одласку у Шумадију и формирању нове бригаде, ОК Младеновац је 3. маја 1944. послао извештај ПК-у у коме се између осталог каже:

„Ситуација код нас без нарочитих промена. Број непријатељских снага непромењен. Истина, у нека села дошле су мање групе Немаца, но изгледа не на стални боравак, већ су само на пролазу. Расположење народа све борбеније и расте из дана у дан. Наш одред 1е 25. априла имао борбу са четницима у Губеревцу (Космај), којом приликом је потпуно разбијен један четнички батаљон. Непријатељ је имао 11 мртвих и 6 заробљених. Заплењено је 20 пушака и око 200 метака. Ми нисмо имали губитака. Било нам је заробљено неколико нових бораца, али су они касније ослобођени ...

После изведених акција већи део одреда (не знамо из којих разлога) повукао се на терен Шумадије, мада ситуација није била тешка, и отуда се још није вратио.

У међувремену нас је друг Павле (секретар ОК Крагујевац — нап. ДДБ) известио да мисли да формира Аругу шумадијску бригаду и да ће друга Србу, команданта нашег одреда, задржати за руководиоца у бригади. У исто време о томе нас је известио и штаб одреда.

О свим овим стварима ми нисмо уопште консултовани, него смо само о томе извештени као о некој свршеној ствари. Иако нисмо позвани, ми смо одлучили да два члана ОК-а оду на састанак нашег и Шумадијског одреда када треба да се формира бригада.

Ми такође мислимо да је потребно и да има услова за формирање бригаде, али мислимо да овакав начин постављања ствари није правилан, јер ради се о томе да и борци нашег одреда, па и руководиоци, треба да уђу у бригаду и да је било потребно да и ми учествујемо у доношењу одлуке о томе, јер само ми можемо дати тачан преглед ситуације код нас и знати потпебе нашег округа. Тако се радило и при формирању Прве шумадијске бригаде, када су ту били друг Браадња (Радивоје Јовановић Слободан, командант Главног штаба Србије — нап. ДДБ) и друг Вук (Мома Марковић, политички комесар Главног штаба Србије — нап. ДДБ). Овако нас сада штаб одреда извештава о томе, лок ми о томе нингга нисмо знали. Ви нам у прошлом писму пишете да сарадња у операцијама наших одреда треба да буде ствар наших заједничких одлука. Но, ни овог гута, као ни при формирању зимуше Привремене бригаде, нисмо консултовани, или, пак, уколико је тражено, наше мишљење није узето у обзир.

Питање нашег одреда је озбиљна ствар, јер услови за мобилизацију и јачање борбе у нашем крају су врло велики, те је нужно да ми имамо добар и јак одред. Сем тога, непријатељ је на нашем терену најосетљивији због низа комуникација и важних објеката који се налазе ту.

Такође V Подунављу нмамо скоро полуослобођену тсоитошт\ одакле можемо до максимума развити борбу и где непријатељ долази само са већим снагама." (ИРП СРС Д559).

Борба на Вагану и прослава 1. маја на Букуљи. — Првог маја Космајски и 1. шумадијски одред из села Даросаве пребацили су се у суседно село Ппогореоце. Обавештени о пристизању четника из више праваца, штабови су одлучили да се одреди пребапе на доминантно брдо Ваган, километар-два јужно од села. Међутим, Ваган су већ били запосели четници и жандарми. После вишечасовне борбе одреди су одбацили непријатељске снаге са Вагана и преко Гараша продужили за Букуљу, где су, у пределу Паун-стене, 2. маја прославили међународни празник рада 1. мај.

Према неким квислиншким документима ова борба је вођена 2. маја. (Види Зборник Т1, К21, Д104)

Препад на четнике у Дрлупи. Док су се одреди кретали у здруженој формацији по Шумадији, једна чета Космајског одреда ће почетком, вероватно 5. маја, дошла у космајско село Бабе по извесну количину муниције коју су за партизана прибавили сарадници на овом терену. Са четом су били командант и политички комесар Космајског одреда. У повратку из Баба за Шумадију, док су ноћу између 6. и 7. маја пролазили кроз Дрлупу, партизани су од једног сељака сазнали да се у селу налази мања четничка јединица. Била је то штабска чета 4. космајске четничке бригаде. Командант и комесар одреда су се одлучили за напад. Непажено опколивши кућу Милијана

Савића у којој су били четници, нартизани су прииуцали. Преплашени неочекиваним ноћним нападом, четници су се разбежали претрпевши велике губитке. Попшало их је 6 а 3—4 четника партизани су заробили и запленили мању колнчину оруђја, муниције и нешто спреме. После успешно изведене акције, чета је исте ноћи продужила за Шумадију.

Неки подаци указују да је овај препад могао бити и 9. маја, јер су под тим датумом нека лица уписана у књигу умрлих цркве у Рогачи; сада су те књиге у Месној канц. у Рогачи, а за та лица се сматра да су погинула у овој акцији. (Нап. ДДБ.)

Борба у Дучини. Око недељу дана одред су се у здруженој формацији кретали по Шумадији, а затим се пребацили на подручје Космаја. Неутврђеног датума (вероватно 9. или 10. маја) пре подне, одред су код Дучине водили жестоку борбу и том приликом разбили делове 4. космајске четничке бригаде. Убијен је један четник, а неколико их је рањено. Заплењено је неколико пушака, мања количина муниције и нешто спреме. У току борбе тешко је рањен Добросав Дола Михаиловић, руководилац СКОЈ-а у Космајском одреду, који је после неколико дана умро.

Формирање Друге шумадијске бригаде. После извршених припрема, као израз већих могућности и потреба ослободилачке борбе у Космају и Шумадији, у Даросави је неутврђеног датума, првом половином маја 1944. године, формирана 2. шумадијска бригада, састава два батаљона и укупне јачине 200 људи. Бригаду је формирао секретар Окружног комитета КПЈ за округ крагујевачки Душан Петровић Шане-Павле.

За команданта 2. шумадијске бригаде постављен је Иван Стефановић Срба, дотадашњи командант Космајског одреда, за политичког комесара Душан Репач-Пера Књижар, за заменика команданта Бранко Ковачевић Морнар, а за заменика политичког комесара бригаде Славко Зечевић-Влада. За формирање бригаде из Космајског одреда је издвојено 120, а из 1. шумадијског одреда 80 партизана.

•

Формирање 2. шумадијске бригаде представљало је нов и велики успех народноослободилачког покрета у Космају и Шумадији. Утолико већи што је бригада образована у централном и гео-стратедијски најзначајнијем делу Србије. А Србија је у плановима Врховног штаба НОВ и ПОЈ увек, а нарочито у то време, заузимала истакнуто место; њена улога је нарочито порасла у време када су одлуке Другог заседања АВНОЈ-а добиле велик одјек у земљи и иностранству. Избегличка влада је ове одлуке осудила, а четници су похитали, на иницијативу „Централног националног комитета Краљевине Југославије“, да као противтежу Заседању у Јајцу одрже у селу Ба, на северним падинама Суворора, недалеко од Лиги, од 25—28. јануара 1944. године свој конгрес и на њему лонесу резолуцију о за-

дацима и даљој борби против народноослободилачког покрета. Четници су, после иораза у 1943, још једино у Србији представљали извесну снагу као војска контрареволуционарне буржоазије која жели успостављање старог поретка у Југославији. Зато је било потребно иредузети енергичне мере за коначно разбијање четничког покрета, како би се тако створили још повољнији услови за даљи ток народне револуције.

Оперативно-стратегијски значај Србије за будући развој војне ситуације на Балкану, с обзиром на ситуацију на Источном и савезничким фронтovima, стално се повећавао. Немачка команда је била принуђена да са највећом упорношћу брани Србију. Такође је и великосрпска реакција, ослањајући се на четнике и квислиншке војне формације, тежила да актив-ношћу у земљи и иностранству спречи разбукување ослободилачке борбе у Србији. У Србији су још постојале знатне антифашистичке снаге које је требало покренути да узму учешћа у народноослободилачкој борби. Појачаним дејствима јединица НОВЈ требало је спречити консолидацију немачких, бугарских и квислиншких снага на територији Србије и отежавати саобраћај немачких трупа које су се налазиле у Бугарској, Грчкој и Албанији. Уз то, будући да се све јасније оцртавала победа антихитлеровске коалиције, за коначни исход ослободилачког рата и народне револуције постало је необично важно да се у Србији што пре задобију одлучујуће војно-политичке позиције и потпуно угрозе непријатељске оружане снаге и окупаторско-квислиншки систем власти. Све ово изискивало је да Врховни штаб приступи постепеном преношењу тежишта операција НОВЈ у источни део Југославије, чиме би уједно били створени услови и за његово коначно ослобођење.

А колики је значај немачка команда придавала Србији и колико је настојала да спречи покушај иреласка јединица НОВЈ из централних делова земље у Србију, сведочи и неуспешни покушај Ударне групе дивизија (2. и 5. дивизија) да по наређењу Врховног штаба продре у Србију. У времену од 16. и 17. марта 1944, када су ове дивизије форсирале Лим и прешле у Србију са циљем да се пробију, прво у Топлицу и Јабланицу, а затим у западну Србију и Шумадију, оне су водиле тешке и исцрпљујуће борбе са надмоћним удруженим снагама неирјатеља, које су сачињавали Немци, Бугари, жандарми, љотићевци и четници Драже Михаиловића, и на крају принуђене да се 20. маја врате преко Лима у Санџак.

Све то указивало је на потребу да се партизанске снаге у Србији сгально повећавају, јачају, стварају веће јединице и нојачавају своја дејства.

Стање у одреду. — После формирања 2. шумадијске бригаде, Космајски одред се из Даросаве вратио на свој терен. С обзиром на издвајање већег броја људства за бригаду, морала се извршити нова реорганизација одреда. Од иостојећег људства формирале су 3 чете, постављена нова четна руководства,

попуњен је и штаб одреда, а формиране су и партијске и скојевске организације по четама.

Тридесетог маја 1944. Окружни комитет Младеновац писмено је известио Покрајински комитет КПЈ за Србију о издвајању људства из Космајског одреда за формирање 2. шумадијске бригаде, о реорганизацији одреда и стању у њему:

„После формирања 2. шумадијске бригаде, наш одред је остао са око 100 бораца, већином врло слабог квалитета. Борце смо поделили тако да смо 70% бољих бораца дали бригади, а у нашем одреду је остало 30%. Остало је све врло слабо. Укупно смо дали бригади 120. Што се тиче руководства, ту смо половину руководиоца дали, а пола задржали, јер сматрамо да због лошег квалитета бораца мора бити јаче руководство, а с друге стране 1. шумадијски одред надопунио је то својим руководиоцима. Одред је састављен од 3 чете и оне се крећу заједно због тога што као самосталне чете не само да не би могле да се одрже већ не би могле ни непријатељу да задају неке осетније ударце због великог броја непријатељских снага. Одред располаже са 3 аутомата, а сада смо добили од другова из Пожаревца још један. Пожаревљане смо такође распоредили, неке у одред, неке у бригаду ...

Што се тиче нашег штаба (одреда), он је састављен овако: командант друг Душан Поповић Вуја, досадашњи заменик команданта одреда, заменик команданта одреда друг Сима (командант Пожаревачке чете), досадашњи заменик команданта батаљона у нашем одреду (Риста Каровић Сима — напомена ДДБ), политички комесар друг Божа, досадашњи заменик политичког комесара батаљона (Стева Стојић Божа — напомена ДДБ), заменик политичког комесара одреда друг Љуба Ивковић Шуца, досадашњи политички комесар одреда. Сви чланови штаба моћи ће да одговоре својим задацима. Командант је врло популаран, добар, одан члан Партије ...

Друга Шуцу смо поставили за заменика политичког комесара одреда из више разлога. Досадашњи заменик политичког комесара одреда, друг Душан, није одговорио задацима и зато смо га ставили бригади на расположење. Од свих руководилаца које сада имамо, верујемо да ће друг Шуца најбоље моћи да одговори том задатку и, најзад, због тога што ми слимо да везу између Партије и војске учврстимо тиме што би заменик политичког комесара одреда био члан Окружног комитета Партије. Због тога, другови, ми предлагемо друга Шуцу за члана нашег Окружног комитета. Ми смо му већ саопштили кандидацију при његовом постављању за заменика политичког комесара одреда.

Друг Шуца је ситан сеоски занатлија, стари борац од првих дана рата, члан Партије од 1939. године, који је као заменик команданта нашег одреда у Санџаку и назад, све до распадања у фебруару 1942. године. После тога постаје члан Среског повереништва Партије за Космај, а у децембру 1943. године, када се одред налазио у врло критичној ситуацији, долази за политичког комесара одреда. На свим дужностима показао се као врло пожртвован. Политички доста изграђен, али му недостаје партијска изградња, више иницијативе и одлучности у односима према људима. Врло је популаран у Космају. У борби су му пала два брата који су се херојски држала." (Архив СРС д. бр. 567).

После извршене реорганизације и отпуштања слабих и болесних бораца, у одреду је било 83 партизана. Међутим, то се бројно стање из дана у дан повећавало. До 24. маја у одред су са терена и из Београда ступила 24 нова борца.

У међувремену се одреду придружило и 25 бораца са командантом 2. шумадијске бригаде. Они су се после тешке борбе коју је бригада водила са четницима у Даросави 16. маја одвојили од главнине и дошли на терен округа младе-новачког.

Крајем маја у одред је стигло и око 20 омладинаца и омладинки — логораша из логора у Смедеревској Паланци.

Четници о свом понашању и састајању са Немцима. Пљачкање становништва од стране четника. Иако су четничке старешине, сви од реда, диктирали и наређивали својим потчињеним да тероришу народ, а и сами су лично то чинили, под притиском многобројних жалби њихових сарадника и симпатизера били су принуђени да пишу и наређују својим потчињенима да воде рачуна о поступцима и понашању.

Тако је командант Космајског корпуса горске гарде 23. марта 1944. писао команданту Треће младе новачке и Четврте космајске бригаде:

„Примећено је да се команданти места, четовође и остади функционери Горске гарде шишају, брију, удешавају и тако удешени швалеришу по селима.

У вези тога наређујем:

К. тима места, четовођама и осталим функционерима Горске гарде саопштити на потпис акта да се убудуће не смеју бријати ни шишати, већ морају пустити браду, бркове и косу." (Архив ВИИ ЈНА б. р. 12/1 К28)

Дана 12. маја 1944. исти четнички старешина донео је наредбу број 12 која гласи:

„У последње време већи број старешина почео је да оболева од венеричних болести. Ово је доказ да старешине не воде рачуна с киме долазе у додир, не воде рачуна о своме здрављу и чистоћи, а команданти бригада уопште не врше надзор и контролу над потчињеним кадром.

Ови болесници не само што се не лече и сваким даном постају све мање способни за службу, него не воде рачуна о околини, сеју своју несрећу на све стране и посредним путем уништавају остале који су ЈОШ здрави. Овим својим злочинима уништавају све оно лепо што је до сада учињено у народу са наше стране, тако да наша војска, која је највише дала народу, деманту!"е сама себе преко ових несавесних старешина." (Архив ВИИ ЈНА р. б. 32/2 К2).

Иако су четници прикривали своју сарадњу са Немцима, она је толико узела маха да су се четници јавно састајали са Немцима по већим местима у Шумадији и Космају, па је свим четничким командантима у Шумадији и Космају достављена наредба следеће садржине:

„Начелник штаба Врховне команде има извешгај да се четници из наших јединица слободно крећу по варошн, па састају и са Немцима и на тај начин штете угледу наше војске и нред народом и пред савезничким представницима који се налазе уз наше јединице. На овај начин даје се прилика Немцима и домаћим издајницима да нас пред нашим савезницима што више окаљају и ствара се материјал за непријатељску пропаганду.

Да би се ово убудуће спречило, начелник Штаба Врховне команде издао је наређење да се четници без објаве и нарочитог задатка не смеју кретати по вароши где се још налазе окупатори и домаћа издајничка војска. О овоме ће старешине строго водити рачуна. Четници са оружјем, брадом и косом не смеју уопште долазити у варош, нити се јавно вићати, јер ово највише штети нашем угледу. За сваки случај најоштријег прекршаја овог наређења судиће преки војни суд Врховне команде.

Команданти ће регулисати свршавање послова по варошн на тај начин што ће упућивати озбиљније, повсрљиве људс у варош увек према одобрењу команданта бригаде, а никако да се упућује људство из одреда.

Од стране овог штаба одређени су нарочити контролори за Тополу, Аранђеловац, Младеновац и Сопот." (Архив ВИИ ЈНА б. р. 14/Ф-2 К29).

Поред хране за своје јединице када су долазиле и боравиле у иојединим селима, четници су скупљали одређене количине намирница за резерву и исхрану јединица које су слате, како су говорили, „на Дрину и Ибар", где су покушавали да спрече продор дивизија НОВ и ПОЈ у Србију. Како су то чинили види се из наређења команданта Четврте космајске бригаде на основу кога су команданти батаљона наређивали командантима места да од сељака узму одређене намирнице. Један такав налог гласи:

>

„Штаб 1. батаљона
4. бригаде
Број сл.
21. IV. 1944.
Положај

Команданту места Лисовић

У вези наређења к-та 4. бригаде Горске градње његопог величанства краља Петра II бр. сл. од 19. априла 1944. тај к-нт ће, у договору са четовођом, председником општине и Равногорским одбором, извршити разрез и прикупити следећу храну н то: пасуља 230 к\$, кромпира 410 к\$, масти 41 к\$, лука 50 кс, соли 20 кц, меса 280 к\$.

Извештавати ме сваког дана три пута о количини прикупљене хране.

РОК ОДМАХ БЕЗ ОКЛЕВАЊА.

Командант п. поручник

Живомир Јосић." (Архив ВИИ ЈНА бр. р. 12/2 К28).

Када су хтели новаца, четници су и то наређивали да им се донесе, што се види из следећег документа:

„НАЈХИТНИЈЕ ПРЕ СВЕГА

КОМАНДАНТУ МЕСТА И ПРЕДСЕДНИКУ ОПШТИНЕ РАНИЛОВИН

Сходно одобрењу начелника Штаба Врховне команде Југословенске војске у отаџбини, а за хитне потребе људства Горске гарде њ. в. краља Петра II

НАРЕБУЈЕМ

Да се поново на грађане изврши разрез у суми од динара 300.000 — у виду позајмице. Новац се има на дан 22. маја 1944. године предати главном интенданту, п. поручнику БУЦИ, у месту Пружатовца, који ће на примљен новац издати признаницу. Новац да донесе лично командант места и један члан општинске управе.

Собом донети и списак даваоца разреза са следећим рубрикама: одакле је, колико је дао, потпис примаоца признанице. Разрез вршити правилно. Новац је потребан за куповину спреме и осталог за људство које се налази у борби против партизана.

За неизвршење овога наређења бнће и лично одговорни командант места и цела општинска управа којима ћу судити по кратком поступку.

Командант Горске гарде

Никола М. Калабић." (Архив ВИИ ЈНА б. р. 37/2 К28).

Борбе против четника у Дубони, Друговцу, Селевцу, Суводолу и Петријеву.

Увече 24. маја 1944. године Космајски одред је дошао у Дубону, где се задржао целу ноћ. Ту су партизани похватили неке четнике и, сутрадан, пред зору, пребацили се у једну шуму између Дубоне и Шепшина и залогоровали. Изгледа да су четници били обавештени о доласку одреда у Дубону, па су из села Рајковица код Младеновца изјутра кренули за Дубону. Био је то 4. батаљон 3. младеновачке бригаде, јачине око 100 четника, под командом Миливоја „Барајевца". Када су стигли у Дубону, четници су сазнали да су партизани отишли за Шепшин, па су и они продужили V том правцу. Партизански стражари су приметили њихово приближавање и док је штаб процењивао њихово бпојно стање и наоружање и одлучио да их нападне, они су већ пролазили поред шуме у којој је био одред. Приметивши неко комешање, четничка колона је застала, окренула се према шуми и престројена у стрељачки строј кренула напред отварајући ватру на скривене партизана. У том тренутку и одред је кренуо на јуриш. Развила се кратко-трајна борба у којој су четници тешко поражени. Погинуло их је десетак а заробљено око двадесет. Заплењено је око 30 пушака и преко 700 метака и нешто спреме. Већина заробљених четника били су мобилисани сељаци који су одмах пуштени, а неколико активних четника је стрељано. Партизани нису имали губитака.

„25. маја 44. код с. Дубоне, среза младеновачког, дошло је до сукоба између групе од 200 комуниста и 70 четника ДМ. Комунисти су у овој борби разбили четнике, од којих су 32 заробили. Тројицу од ових су стрељали, а остале су пустили кућама и записали им имена под претњом да ће их, ако их убудуће ухвате у борби, све поубијати. Приликом борбе погинуло је 6 четника." (Извод из извештаја МУП Недићеве владе од 29. V 1941 — в. Зборник Т1, К21, Д110)

Увече је из Поиовића, одиосно Малог Пожаревца, стигла једна четничка јуришна бригада под командом поручника Љубића, званог „Луне", јачине око 200 људи, и напала одред, који се налазио код Дубоне. Био је то слаб напад који је одред брзо одбио. У борби су погинула 3, а заробљена 4 четника. Због извршених злочина партизани су једнога осудили на смрт и стрељали, а осталу тројицу, иначе мобилисане сељаке, су пустили. Рањен је био 1 партизан. Из простора Дубоне одред се пребацио у Друговац.

Већ од марта и априла месеца, због појачане активности Космајског одреда и због повремених одлазака четника Космајског корпуса на Ибар и у југозападну Србију да се боре са јединицама НОВЈ које су продирале у Србију из Санџака, космајски терен су повремено „покршзали" четници Липовачке, Грочанске и две летеће бригаде Лвалског корпуса. Повремено су на терен Космајског корпуса (космајски и младеновачки срез) долазиле и бригаде Горске гарде под командом Опленачког четничког корпуса, као и четници Пожаревачког корпуса под командом Пилетића и Воје Трибоћанина.

„Ситуација је код нас" — писао је Окружни комитет Младеновац 25. маја Покрајинском комитету — „у знаку озбиљне четничке реакције у целом округу. Нарочито је њихова активност појачана у подунавском и јасеничком срезу. Тамо су, поред осталих снага, стигле и веће четничке формашпе из Хомоља, од Мораве, и то у великом броју: од око 1.500 до 2.000. Ти четници у прво време тактизирају: не бију, не кољу, чак ни у куће не залазе, не пију. Но то не доводи ни до каквих успеха — народ их страховито мрзи. Подунавље, које је претрпело огроман терет, добро се држи. Свуда четници говоре о свом споразуму са Немцима и отворено се тиме хвале на зборовима." (Архив СРС ПКС д. 5364)

Због тога су учестале борбе космајских партизана са четницима. Већ 3. јуна одред је поставио заседу на путу Друговац—Дубона. Када су четници наишли, после првог партизанског плотуна дали су се у бекство. Убијена су 3 четника, а заплењен је 1 машингевер.

„Био је 3. јун кад је један одред четника био разбијен у Друговцу. Остатак овог одреда дошао је у Селевац да мобилише и попуни одред новим снагама, па да поново ударе на партизана. Зато су у Селевцу мобилисали тридесет млађих људи и омладинаца. Мобилизацију су извели четнички команданти у селу: Радисав Лазић, Љуба Милашиновић, Обрад Торлаковић, Доца Живановић и Божа Милашиновић.

Кад је овај разбијени четнички одред стигао у Селевац, застали су овде једну четничку бригаду с којом су се одмах повезали.

Направили су план, а сем тога извршили мобилизацију, па су сматрали да сад могу поново да ударе на Друговац (мислили су да се тамо још налазе партизани)...

Сутрадан, 4. јуна 1944, четници су идући ка Друговцу морали да прођу поред Пландишта. Како су наилазили, партизани су их изненада напали из митраљеза и пушака. Почела је жестока борба. Четници су били у тешком положају јер нису имали добре заклоне, а сем тога мобилисани сељаци нису хтели пуцати на партизана (ово су дознали после од мобилисаних сељака). Овако огорчена борба се водила више од једног часа. Четници-легалци су се некако извукли и разбежали на све стране, док су остале — мобилисане — партизани заробили заједно са командантом батаљона Тимотијем Јовановићем, званим начелником, и његовим замеником, неким Живаном.

У овој борби четници су имали велике губитке. Имали су је-данаест погинулих и више рањених. Осамнаест је било зароб-љено. Но, то су били мобилисани сељаци Селевчани, па су их пустили одмах кућама. И ови који су изгинули били су мобилисани из Селевца. Легалци-четници су приметили да нису хтели да се боре, па су их већином они сами побили.

Ту је заплењено тридесет пушака и доста муниције.

Кад су заробљенике — мобилисане сељаке из Селевца — пустили кућама, одвојили су ову двојницу легалаца — команданта батаљона Тимотија Јовановића и његовог заменика Живана па су их пред општином стрељали. Одред није имао губитака.

После овог сукоба с четницима, командант Иван Стефановић Срба одржао је у Селевцу збор. На збору је било присутно око две хиљаде грађана..." (Мирко Оклобџија: „Селевац кроз борбу и револуцију до победе", стр. 150, 151.)

У извештају МУП Недићеве владе од 6. јуна 1944. пише да је 5. јуна у 17 часова дошло до борбе између партизана и четника у Луњевцу; погинуло је 10 четника, а губици партизана су непознати. (Види Зборник Т1, К21, Д11)

О везама одреда са партијским руководствома на терену, акцијама и сгању у одреду, заменик политичког комесара одреда је 13. јупа 1944. писао ОК Младеновац, између осталог, следеће:

„За неодржавање везе јесте грешка, само што нисам имао никога да пошаљем на везу, а нисмо ни уговорили све онако како треба; тешкоће по том питању су доста тешке због неимања сигурних људи, а и досадање непријатељске акције; од сада ће бити по том питању све боље. Док смо се снашли у ситуацији у којој смо били једно због реакције непријатеља и друго по саставу људства по издвајању бораца за бригаду, те због тога се грешило.

Дакле, веза између нас и вас је успостављена онако како сте у писму од 25. маја рекли, тако исто веза за пребацивање другова на младеновачком терену — то сам уговорио са другом Марком (Никезићем, чланом ОК Младеновац — нап. ДДБ). Али Михаило (Николић, земљ., Мали Пожаревац, курир ОК Младеновац — «ап. ред.) жали се да то не иде у реду, ја не знам, ја сам уговорио са пол.(итичким) радницима ср.(еза) младеновачког да пошаљем курира на заказано место а њихово је да они друго уреде између њих и Михаила, али и то не иде како треба, наша веза са њима иде добро.

Исто тако успостављена је веза са Подунављем, коју смо уредили са Станком (Светомир Костадиновић, металостругар из Крњева, секретар Среског поверенства Партије за срез подунавски — нап. редакције), и то иде донекле у реду; све у свему, са везом смо све уредили и од сада се неће рамати.

Што се тиче коиспирације, ми смо водили рачуна о свему и кад је било могуће да се деконспиришемо ми смо то већ учинили. Од дубањске борбе коју смо водили, од тада није било тако дубоке конспирације, било је, али у мањој мери, то се види из пет борби које смо имали, за три борбе јављено је у редовном извештају, тј. до 5. јуна; од тога дана није било конспирације, одлазило се у село одмах после подне како кад је ситуација диктирала. Ево кратких података од 5. о. м.

6. VI. Пошто смо се нашли са Србом (командантом Друге шумадијске бригаде, који је после разбијања бригаде 16. V 1944. са групом бораца дошао у округ младеновачки — нап. ДДБ), кренемо преко пруге у Водањ, а пошто смо се договорили са другом Бановцом о свему, тако кренемо преко Водња за Петријево, ту нападнемо четнике, њих 30, убијемо 3, стрељамо 4, заробимо 4, које смо пустили, одатле кренемо за Удовице и једна чета крене за Сеону, тамо стрељају 4 дражиновца (петколонаша) и једног дезертера нашег, у Удовицама стрељан један дражиновац.

8. VI. Били смо близу Бадљевице у логору; око 9 сати јављају нам да четници иду из Друговца према нама; одмах затим појави се стрељачки строј; ми излазимо на положај ношто нисмо имали добар; пошто смо изашли на положај, очекујемо да они крену према нама, а мислили смо да су то веће снаге пошто смо добили обавештење да се врши концентрација четника, рецимо кажу да у Добровини има 1000 четника и у Живковцу исто тако, и под таквом претпоставком ми се надали да ће они да крену према нама; после неког времена чујемо да су они отишли натраг; ми онда кренемо према њима, они се повуку према Друговцу, ми их пред ноћ нападнемо и најуримо без икаквих резултата, сем што смо заробили једног њиховог курира који је носио акт, из тога видимо да они немају велике снаге.

9. VI. Увече извршимо акцију у Шепшину, ликвидирали 7 петколонаша и конфисковали ствари, углавном одела, веша, требало је и у Дубони да се изврши ликвидација али нису никог нашли.

11. VI. Кренемо за Ковачевац у 6 сати после подне у циљу разоружавања сеоске страже али без успеха, они су побегли, ми смо ту остали до увече, пред кафаном је било сељака и сељанки, где смо одржали збор, није било много на збору.

Што се тиче пребацивања на Космај, ми смо о томе већ донели неки план још пре 4—5 (дана) да треба ићи, али, ето, испадне нека потреба па се остаје и даље, али сад смо већ на путу за Космај.

Овог момента добијем писмо од Бановца који каже да непријатељ изгледа врши концентрацију на ономе терену; он суди по томе што је стигла група неких добровољаца.

Што се тиче Србе, он је већ узео неке борце који су дошли у одред, односно нови, исто тако узео је и оне борце који су стигли из бригаде, као и то да је узео око 800 ком. муниције; за остало ће бити онако како сте у писму рекли.

Стање у одреду је добро како војнички тако и политички, у свим овим борбама није било губитака сем што је један друг теже рањен у главу, а то је политком III чете Сава из Пожаревачког одреда." (Зборник, Т1, К20, Д153).

Упад у Сопот. О ситуацији у округу и акцијама одреда говори се и у извештају ОК Младеиовац утпућеног 19. јуна ПК-у.

„Од нашег задњег извештаја десиле су се следеће промене: Четници младеновачког и космајског среза кренули су у правцу Шумадије (како се говори — за Дрину), те је на терену остала само мања група њихових снага.

Број непријатељских снага је без промена.

У Подунављу четници задњих дана врше углавном пљачку 1.100 к\$ жита из сваког села, масти, пасуља. Клања, паљевина нема — ућуткали се после она два пораза у Друговцу и Селевцу.

Наше акције су следеће:

15. о. м. — Наш одред је по дану напао на сеоску четничку милицију у М. Иванчи. До борбе није дошло пошто су исти побегли при појави наших. Наши су запленили нешто одела и др. ствари спремљених за четнике. После тога жандарми су ухапсили команданта места, шпијуна и крвника Радојицу Божанића, због тога што није давао отпор.

16. о. м. — Наш батаљон је извршио ноћни упад у Сопот. Шаљемо вам детаљније и тачне податке: погинуло 3 жандарма, 5 чупаваца и њихов доктор и докторка и ликвидиран је један петоколонаш... Ми смо имали 2 губитка." (Зборник ДПНОР Т1, К20, Д154).

Борбена спремност одреда. Средином јуна у Космајском одреду је било 120 партизана, распоређених у 3 чете са по 35 људи. Командир 1. чете био је Мића Ранковић, 2. „Брка“ из Липа, а 3. „Пера Моравац“. Поред тога, из састава одреда било је издвојено 12 партизана који су били разврстани у четири диверзантске, односно ударне групе. Кроз извршене акције, крајем маја и првом половином јуна, иако много ослабљен издавањем већег броја људства за бригаду, одред је ојачао и постао добра борбена јединица, спремна и способна за извршавање задатака који су пред њом стајали.

Обученост људства у руковању оружјем, физичка издржљивост, покретљивост и морално-политичка свест партизана биле су добре, здравствено стање такође, а одред је, за партизанске прилике, углавном био снабдевен основним стварима: одећом, обућом и санитетским материјалом. Борци су били наоружани пушкама и располагали са по 25—30 метака. Од аутоматског оружја у одреду је било 9 пушкомитраљеза, од тога у 1. чети 4, у 2. чети 3 и у 3. чети 2 аутомата.

Политичка активност одреда на терену била је слаба због честих покрета, акција и борби. Поред војне обуке, и политички рад са борцима у оквиру одреда био је добар. На четним конференцијама је говорено о политичкој ситуацији, понашању паотизана, дисциплини, конспирацији.

У одреду је у овом периоду било 24 члана КПЈ, 11 кандидата за чланове КПЈ и 23 скојевца. Партијска јединица при штабу одреда од 4 члана одржала је 3 теоретска састанка на којима је прорађиван материјал: „Реферат о Партији“, „О раду у војсци“, директивна писма, реферат са међуокружног саветовања, „О националној борби против окупатора“.

У 1. чети, која је имала 4 члана КПЈ и 5 кандидата, одржано је 5 радних састанака и 3 теоретска. Одржане су и три четне конференције са борцима. У 2, која је имала 4 члана КПЈ, одржана су три радна и три теоретска састанка, а са борцима је одржано шест четних конференција. У 3. чети, која је имала 6 чланова КПЈ и 6 кандидата, одржана су два радна и три теоретска састанка. У ударним групама је било 6 чла-

нова КПЈ. У Првој чети било је седам, у Другој чети шест и у Трећој чети десет чланова Скоја.

Борбе против четника у Дрлупи, Малом Пожаревцу, Дразњу и Друговцу. После акције у Сопоту, одред и борци Друге шумадијске бригаде са својим командантом кренули су према Шумадији. У помоћ квислинзима у Сопоту дошли су Немци из Младеновца са неколико оклопних аутомобила. Када су стигли до Дучине, пуцали су за партизанима који су се кретали према Араповцима.

У рејону Венчана издвојили су се борци Друге шумадијске бригаде са својим командантом и отишли за Шумадију, а одред је кренуо према космајском терену. Пре сванућа, 17. јуна, одред је избио на простор између Сибнице и Дрлупе и залоговорао у пределу Жарка Умка. Око подне из Сибнице су дошли посавски четници и напали одред. Развила се жилава, вишечасовна борба. Упорне четничке нападе партизани су успешно одбијали. После 2—3 сата борбе четници су се повукли. Предвече су четници из правца Сибнице поново напали, али је и тај напад одред одбио и нанео им нове губитке. У овој борби четници су имали 12 погинулих и више рањених, запленао је 20-так пушака, нешто муниције, неколико бомби и нешто ствари. Од готово последњег метка у предвечерњој борби рањен је Љубомир Ивковић Шуца, заменик политичког комесара одреда.

Преко Дучине и Стојника одред се увече пребацио у простор Губеревачких шума и села Парцана, где је преданио 18. јуна, а у току следеће ноћи је стигао у село Поповић.

Између села Поповић и Мали Пожаревац, одред је 19. јуна преданио у једној шуми. У току ноћи је прешао преко железничке пруге Београд—Мала Крсна и дошао у село Дражањ. Према обавештењу политичких радника, у селу се налазила једна четничка јединица јачине батаљона. Чим их је одред напао, четници су се разбежали. Заробљено је 8 мобилисаних сељака који су пуштени и четничка комора. Партизани су у селу одржали митинг.

Из простора Дразња одред је отишао и 22. јуна преданио у истој шуми између Поповића и Малог Пожаревца, а затим се следеће ноћи пребацио у шуму Маковицу код Младеновца. У Маковици је 23. јуна несрећним случајем погинуо командант Космајског одреда Душан Поповић-Вуја Азањац. Добро расположен после бријања, Вуја је лупио о земљу машингевером који се од ударца откочио и опалио. Погођен са неколико метака, Вуја је остао на месту мртав. Трагична погибија омиљеног команданта и командира била је тежак ударац и губитак за космајске партизани и народ Јасенице. После Вујине погибије за вршиоца дужности команданта Космајског Одред постављен је Драга Стевановић Петријевац.

Увече, 23. јуна, Космајски одред је напустио Маковицу и у току ноћи стигао у друговачку шуму Трњак, на тромеђу села Друговца, Бадљевице и Малог Орашја. Сутрадан, од са-

Манифестација грађана у ослобођеном Младеновцу, октобра 1944. године

Љубисав Обрадовић-Жућа из Граница,
борац Космајског одреда

Бора Марковић, политички комесар
Космајско-посавског одреда, народни
херој

Иван Зафред — Мића Словенац, борац
Космајског одреда, народни херој

Миливоје Стојковић-Мића, борац
Космајског одреда, народни херој

Коча Поповић, командант
Космајско-Посавског одреда, народни
херој

Војин Бурашиновић-Костја, борац
Космајског одреда, народни херој

Раде Јовановић из Парцана, заменик
команданта Космајског одреда, народни
херој

Мирослав Јовановић, борац Космајског
одреда, народни херој

Милорад-Мићо Умљеновић, борац
Космајског одреда, народни херој

Иван Мукер, командант Космајског
одреда, народни херој

Стјепан Абрлић-Стева курир, борац
Космајског одреда, народни херој

Чувена двојка: Шуца-Срба; Љубомир Ивковић-Шуца, комесар и Иван Стефановић-Срба, командант Космајског одреда; народни хероји

Мидосав Влајић, борац Космајског одреда, народни херој

>ождарка Дамњановић-Кика, борац
Космајског одреда, народни херој

Светомир Младеновић, борац
Космајског одреда, народни херој

А>убивоје Гајић-Бока, борац
Космајског одреда, народни херој

1941

Geheime Kdo. Sache

714. Inf. Div. O.U., den 7.8.1941

Apt. Ia №. 44/41 g. Aftel. 14.8.41 AB Infanterie
12.8.41 11. Infanterie

Divisionstefehl für den 8.8.1941.

1.) Banden haben in letzter Zeit die Gegend westl. Mladenovac unsicher gemacht.

2.) 714. Inf. Div. säubert ab 8.8. das Kosmaj - Gelände.

3.) Hierzu erreichen die einzelnen durch Artl., Pioniere, Panzerkampfwagen und Nachrichtentrupps verstärkten Batl. von ihren Ausladebahnhöfen aus zum 8.8., 17.00 Uhr den Rand des Kosmaj - Faldes:

Das III/724 durch.....
verstärkte Batl., um 6.15.00 Uhr von Baroševac
aus antretend, über MIROSA,
Sibnica -
Dotlija
die Gegend von Boqaca, Punkt 499.

Soweit es die an sich zu erwartenden sehr schlechten Wegeverhältnisse irgend zulassen, haben die Marschgruppen entfaltet vorzugehen, um von Anfang an ein möglichst breites Gelände zu durchstreifen und dadurch Banditen auf die Spur zu kommen.

Kampfkraftige Aufklärung ist überall vorzutreiben, es darf nicht vorkommen, dass die Truppe überrascht wird.

4.) Rechts von III/724
geht vor I/727
von Dotlija
über Eslovač - Kaniži - Debeljak
Vrčani - Dobilovic
Knežica - Sovak
auf: KOVIJANA

Links von III/724
geht vor Wald 7733
von RALJO
über BABE - POKOSAVICA
auf W. ESTI, NEMENICUČE

Die ebenfalls eingesetzte und der Division unterstellte deutsche und serbische Polizei säubert am 8.8. ab 7.00 Uhr gleichzeitig die Ortschaften Kopačevo - Sopot, Stojak, Dacina, Sibnica, Vencane, Velika Ivanca, Durinci. Beim Durchschreiten dieser Ortschaften ist mit der Polizei Verbindung aufzunehmen.

(Deutsche und serbische Polizei trägt Stahlhelm, letztere französisches Muster.)

Nach Erreichen des Waldgeländes ist der Ring um den Kosmaj durch Anschluss an die rechte und linke Marschgruppe so eng zu schliessen, dass auch des Nachts etwa sich in den Wäldern verbergende Banden nicht ausbrechen können.

Auch nach rückwärts ist für Sicherung Sorge zu tragen.

Die Absicht für den 9.8. ist, mit 5.30 Uhr beginnend, den Kosmaj von Süden her zu durchkämmen.

Hierzu ab 8.8., 18.00 Uhr Bildung von zwei Abschnitten:

Abschnitt rechts: Führer: Kdr. I.R. 749.

Truppen: Verst. II. und III./I.R. 749.

Abschnitt links: Führer: Kdr. I.R. 721.

Truppen: Verst. I. und II./I.R. 721 und
III./I.R. 724.

Die am Nordteil des Kosmaj stehenden I./I.R. 734 und II./I.R. 724 verbleiben an ihren an Nordrand eingenommenen Stellungen ein Ausbrechen von Banditen aus dem Wald nach Norden. Grösste Wachsamkeit ist geboten. Wer mit der Waffe angetroffen wird, wird erschossen, sonst gefangen genommen.

- 10.) Abschnitts- und Batl.-Gefechtsstände sind bis 8.8., 18.00 Uhr auf dem Funkwege zu melden.
Div. Gef.Std. ab 8.8., 12.00 Uhr in Sopot. (Dort auch Befehlsstelle der Polizei.)
- 11.) Besondere Anordnungen sowie besondere Anordnungen für die Nachr. Verbindungen u. Funkunterlagen in den Anlagen.

Schriftlich durch

Offizier.

Један од немачких докумената о блокади Космаја

A B S C H R I F T !

O.U., den 7. 8. 1941

D i v i s i o n s b e f e h l f ü r d e n 8.8. 1941.

1. Randen haben in letzter Zeit die Gegend westl. Kladenovac unsicher gemacht.
2. 714. Inf. Div. säubert ab 8.8. das Kosmaj - Gelände.
3. Hierzu erreichen die einzelnen durch Artl., Pioniere, Panzerkampfwagen und Nachrichtentrupps verstärkten Btl. von ihren Ausladebahnhöfen aus zum 8.8., 17.00 Uhr den Rand des Kosmaj-Waldes.

x) Das Verstärkt
... Uhr von aus antretend, über
die Gegend von

Soweit es die an sich zu erwartenden sehr schlechten Wegeverhältnisse irgend zulassen, haben die Marschgruppen zugehen, um von Anfang an ein möglichst breites Gelände streifen und dadurch Banditen auf die Spur zu kommen.

Kampfkraftige Aufklärung ist überall vorzutreiben, es darf nicht vorkommen, dass die Truppe überrascht wird.

Rechts von
geht vor
von
über
auf

Links von
geht vor
von
über
auf

5. Die ebenfalls eingesetzte und der Division unterstellte deutsche und serbische Polizei säubert am 8.8. ab 7.00 Uhr gleichzeitig die Ortschaften Ropcevo - Sapet, Stojnik, Dacina, Sibnica, Venecano, Velika Ivanca, Darinci.
Beim Durchschreiten dieser Ortschaften ist mit der Polizei Verbindung aufzunehmen.

x) = Inhalt des Befehls für die Marschgruppen auf Seite 5/6 d. Inlw

x) Inhalt des Befehls für die Marschgruppen zu Seite 1 des Befehls

1. Marschgruppe A. (Auffang - Truppe).

Ausgangsbahnhof: Balja.

I./ I.R. 734

1./ Art.Abt. 661.

1 Zug Pz.Kz. 714. Inf. Div.

Marschweg: Balja - Balje - Nordwesthang Kosmaj.

Linker Nachbar: Marschgruppe G

Rechter " : " B

2. Marschgruppe B. (Auffang - Truppe).

Ausgangsbahnhof: Mala Ivanca.

II. I.R. 741

Pi.Komp. 714

Marschweg: Mala Ivanca - Bepocevo - Nemanikovo - Nordosthang Kosmaj.

Linker Nachbar: Marschgruppe A

Rechter " : " C

3. Marschgruppe C.

Ausgangsbahnhof: Mladenovac.

III. I.R. 740

1 Zug Pi.Komp. 712

1 Pz.Kz. Zug 717. I.D.

Marschweg: Mladenovac - Anicic - Südosthang Kosmaj.

Linker Nachbar: Marschgruppe D

Rechter " : " B

4. Marschgruppe D.

III./ I.R. 749

1 Zug Art.Abt. 670

Marschweg: Mladenovac - Truzatovac - Südhang Kosmaj.

Linker Nachbar: Marschgruppe C

Rechter " : " E

5. Marschgruppe E.

II./ I.R. 721

Marschweg: Mladenovac - Crkvina - Velika Ivanca - Südhang Kosmaj.

Linker Nachbar: Marschgruppe D

Rechter Nachbar: " " F.

6. Marschgruppe F.

I./ I.R. 721

1 Zug Art. Abt. 654

2 Pz.Kw. Zuge 704 Inf. Div.

Marschweg: Darosava - Vencane - Rogaca - Südhang Kosmaj.

Linker Nachbar: Marschgruppe E

Rechter " : " G

7. Marschgruppe G.

III./ I.R. 724

Marschweg: Barosevac - Libinica - Südwesthang Kosmaj.

Linker Nachbar : Marschgruppe A

Rechter Nachbar : " F.

Für die Richtigkeit der Abschrift:

Major

радника из Друговца који су одрсду доиели храну партизани су обавештени да је у простор Друговца стигло око 300 четника Смедеревског корпуса, који поподне намеравају да иду за Бадљевицу. Штаб одреда је послао две чете да четнике сачекају у заседи на путу за Бадљевицу. У међувремену, један четнички сарадник из Друговца обавестио је четнике да се партизани налазе у Трњаку и они су убрзо кренули према шуми да нападну партизане. У Трњаку се налазио штаб одреда са 3. четом, која је под притиском надмоћних четничких снага почела да се повлачи. Убрзо су стигле 1. и 2. чета и чегнике нападе с леђа. То је довело до повлачења четника који су се, по обичају, спасавали бекством.

„Борба са четницима код Друговца 24. јула“, писао је ПК ОК Младеновац 20. јула ПК-у, „завршила се тако да је непријатељ имао већих губитака: 10 мртвих, 10 заробљених. Том приликом је заплењено 12 пушака и мања количина муниције. Ми смо имали: једног погинулог новог друга, а 4 их је рањено (од којих је 1 пао непријатељу)“. (Међу рањеним партизанима био је и неустрашиви пушкомитраљез Корчагин — нап. ДДБ).

Двадесет шестог јуна (према неким подацима ова борба је била 25. јуна — нап. ДДБ) непријатељ је поново напао наш одред с концентрисаним снагама. Чупавци су, под командом Лазовића и Трипковића, поново у Друговцу претрпели пораз. Непријатељ је имао 15 погинулих и 8 заробљених мобилисаних сељака. Заплењено је 8 пушака. Ми смо имали два рањена друга.

Двадесет осмог јуна наш одред је наишао на чупавачку часеду у Бадљевици, коју је потпуно разбио. Ми смо имали 3 рањена друга. Плен: 1 коњ, 300 метака, 1 оквир за холандски митраљез, муниција, застава и др.

Првог јула у нападу на четнике у Селевцу убијено је преко десет чупаваца и заплењено нешто тшака.“ (Зборник ДП НОР Т1, К20, д, 158.)

— V квислиншким документима пише да је борба код Друговца била 23. јуна 1944. г. (Зборник Т1, К21, д117)

Стање на савезничким фронтovima и југословенском партишту. Средином 1944. године Хитлерова Немачка и њени сателити били су доведени у врло тежак положај. У Италији 8. британска и 5. америчка армија пробиле су немачку одбрану на високопланинском земљишту средњих Апенина и 4. јуна заузеле Рим, настављајући напредовање. Шестог јуна западни савезници су се искрцали на обалу Нормандије у Француској и тиме отворили дуго очекивани Западни фронт. Црвена Армија је 22. јуна отпочела велику офанзиву која се завршила крајем јула разбијањем немачке Централне групе армија, продором у Пољску и избијањем на Вислу. На јужном крилу свог фронта јединице Црвене армије стајале су пред границама Чехословачке и Румуније. Истовремено је вршено планско разарање немачке позадине интензивним стратегијским бомбардовањем. Немачке поморске снаге такође су трпеле све веће губитке. Снаге антихитлеровске коалиције су биле неспорни господари на мору и у ваздуху, док је њихова надмоћност на копну сваким даном све више расла.

Да би спречила евеитуалио савезничко искрцавање на Балкану, испадање Румуније и Бугарске из осовинског блока, обезбедила неутралност Турске, осигурала јужни блок Источног фронта и обезбедила искоришћавање за ратну привреду важних природних богатстава и виталних комуникација, немачка Врховна команда је држала велике војне снаге на Балкану.

Народноослободилачка војска Југославије, која је средином 1944. године имала 39 дивизија, од којих 5 у Србији, и укупно око 350.000 бораца, прешла је у офанзиву на свим подручјима Југославије. Врховни штаб је њене главне снаге усмерио према Србији, која је у том тренутку и са војног и са политичког гледишта имала одлучујући значај. У њој је требало дефинитивно разбити удружене недићевско-четничке снаге које су чиниле последње напоре да се одрже и послуже као ослонац разним комбинацијама реакционарних кругова на Западу у вези са очувањем старог друштвеног поретка и поделом интересних сфера међу савезницима. Осим тога, енергичним дејством јачих снага Народноослободилачке војске у Србији олакшале би се борбе у Македонији, успорило повлачење немачких снага из Грчке и отежало образовање новог фронта према Истоку. На тај начин би се ефикасније утицало на држање бугарске окупационе војске, коју је требало поколебати и придобити за заједничку борбу против Немаца.

Истовремено се све више погоршавао међународни положај југословенске избегличке владе. Под утицајем Другог заседања АВНОЈ-а дошло је до распадања малобројне краљевске „војске” у иностранству и до новог диференцирања у редовима избегличких кругова.

Да би се осигурало признавање нове Југославије, што је био један од одлучујућих фактора њене међународне афирмације и учвршћења националне независности, руководство нове Југославије одлучило је да прихвати преговоре са избегличком владом под условом да из њеног састава испадну све оне личности које су се компромитовале у борби против народноослободилачког покрета. Преговори између председника Народноослободилачког комитета народног ослобођења Југославије Јосипа Броза Тита и председника југословенске избегличке владе др Ивана Шубашића обављени су средином јуна 1944. на острву Вису, у седишту Врховног штаба и Националног комитета. После завршених преговора, 16. јуна 1944. године потписан је споразум Тито—Шубашић. Њиме је било предвиђено да се краљевска влада образује од елемената који се нису компромитовали сарадњом са окупатором и да њена главна дужност буде организовање помоћи војсци и народу из иностранства и довођење у склад рада представништава у иностранству са потребама народа и његове борбе. Шубашићева влада се обавезала да изда декларацију у којој ће одати признање Народноослободилачкој војсци под командом маршала Јосипа Броза Тита, осудити све издајнике и упутити позив целом народу да се уједини у борби за коначно ослобођење. Национални комитет се обавезао да објави декларацију о сарадњи

са Шубашићевом владом и да док траје рат не покреће питање коначног уређења земље.

Војно-политичка ситуација у округу младењачком — (београдском). Свакодневни интензивни политички и организациони рад окружних и средњих руководства и месних организација НОП-а и успешна дејства Космајског одреда и сеоских оружаних војних јединица, повољно стање на југословенском ратишту, Источном и савезничким фронтима позитивно су се одражавали и на општу ситуацију на овом терену. Тако је средином 1944. године народноослободилачки покрет у округу младењачком добио широке размере, нарочито у младењачком, космајском, подунавском и грочанском срезу, као и у неким местима врачарског и посавског среза, са тенденцијом прерастања у општенародни устанак.

И четничка Врховна команда је процењивала велики значај Србије за расплет догађаја у вези са скорим ослобођењем Југославије и свим снагама настојала да у њој задобије одлучујуће позиције. Зато су јаке четничке снаге, заједно са квислиншким јединицама и Немцима, упорно настојале да спрече продор дивизија НОВЈ у Србију. Истовремено су појачале своја дејства против партизанских снага и терор над становништвом Србије и у округу младењачком (београдском).

ЕВО ШТА О ЧЕТНИЧКОМ ТЕРОРУ КАЖУ:

Драгиша Глишић из Дубоне:

„Памтим добро како сам био ухваћен од четника. И то онда кад су поубијали у Ковачевцу Бане, Бога Дамњановић и други, и кад је откривена организација у Дубони. Био је октобар 1943.

Ја сам живео полулегално. Крио се и повремено долазио кући. Радио сам за партизане у селу и на терену. Те ноћи, кад су ме ухватили, дошао сам касно и питам жену има ли кога у селу.

— Нема. Како ти уопште живиш? — чуди се она. — Лежи сад, а ујутру ћу те рано пробудити, па се склони.

Ја легнем, али не потраја дуго, оно блокада. Четници опколили кућу. Немам оружје, оставио сам га напољу. Никад га нисам уносио у кућу. Не знам ни ја зашто. Ваљда сам се бојао да не доведем фамилију у питање ако из куће будем пуцао. Сетим се да побегнем на таван, али нисам стигао ни да се обучем.

Они упадоше и угледаше моје панталоне. А у џепу лична карта. Све претресосе да ме нађу, а онда чујем да кажу: „Мора да је на тавану“. Метнуше мердевине. Ја стојим иза оцака и, одједном, појави се пиштољ и четник ме угледа:

— Говори ко си!

— Ја сам тај кога тражиш.

— Силази.

— Скидај се са мердевина, не можемо и ја и ти у исто време.

Он се склони и ја сиђох. Везаше ме: „Напред!“ Ја тражим да се обучем, али они не дају. Једва ме некако пустише да натакнем панталоне. Онако везаног ударише ми неколико шамара. А мени нико никад није ударио шамар. Ја се наљутим па дрекнем: „Много си куражан кад ме везаног бијеш. Пустите ми руке да ти покажем ко сам“. Не знам ни ја откуд ми та кураж. И он ме више не удари.

Онда ме поведоше селом, па у кућу код Милоша. Тамо неки високи кревет у соби, може под њим да се сакрије мечка...

— Јел' долазила Кика? — питају ме.

— Долазила.

— Јеси ли држао конференцију?

— Јесам.

— Знаш ли шта те чека?

— Знам.

— Удри!..

Прво су ме тукли рукама, а онда Један од њих метну бокс па ме удари у главу и ја падох. Никога више не видим...

— Дигните га!

Они ме дигоше, ја устадо' полушашав...

Довели и мог брата Гагу, па га питају: „Јесн ли ти видео Кикиу?"

— Нисам — каже он.

— Како ниси кад твој брат ради са њима.

— Ми имамо две куће, па ја нисам са њим — одговара он.

„Окрени се зиду!" — командују они. И ја се окренем. Онда ме опет питају:

— Је л' твој брат видео Кикиу?

— Није — одговарам, а мислим: ако ме убију, нека бар он остане, подизаће и моју децу. После ми брат каже: „Драгиша, брате, фала ти. Ти ме спасе".

На крају, да ме не би убили, ја пристанем да булем четник...

Из кукуруза гађају партизани. Чујем их како вичу. А ја се завукао у један шанац и ћутим. Пролете метак поред ува. Удари ме ваздух, али изађох из борбе читав.

Од четника нико скоро неће да се бије. Сви мобилисани. После су многи побегли. Побего сам н ја.

Али после тога дође у село да ме тражи четнички командант Ковачевић. — Не знамо где је — кажу моји. Међутим, мира нисам имао.

А сад, десило се нешто што никада нећу заборавити. А то је сусрет са мојим оцем кад су од њега тражили четници да ме преда.

Било је то с пролећа 1944. Четници ме стално траже, јер сам побегао од њих, а моји увек кажу да немају појма где сам. Они онда ухвате мог оца. Два пута су га тукли, а трећи пут га баце са балкона од куће и кажу:

— Да га нађеш и доведеш да га пред тобом закољемо, иначе ћемо све да ти поपालимо и све вас да побијемо...

И он ме нађе у Умчарима.

— Хајде, Драгиша, кући — а не каже ми зашто.

Кад смо пошли, ја га питам:

— Има ли четника?

— Има, пуна Дубона.

— Па куд ме онда водиш?

— Рекли су ми да те доведем да те закољу.

— Па зар тако?

— Боље, Драгиша, тебе него да кољу твоју децу и жену, и мајку и мене...

Гледам га и мислим: видиш како отац у великој невољи и своје дете жртвује, а ја верујем да своје никад не бн' могао...

И ја пристанем, али ми много тешко, па кажем:

— Добро, идем под нож, али ћеш ти то да гледаш!

— Е, то не могу — вели он. Беше му тешко... И онда само рече:

— Бежи и ради шта знаш, а ја ћу шта будем знао.

Кад сам полазно од њега, ја му кажем:

— Не брините, ја знам све шта ко ради и с ким има везе у Дубони. Ако вас запале, све ћу вас осветити...

Онда побегнем у колибу. Тамо Веља Савић. Склонио се јер је била блокада села. (Кика Д-М, исто, стр. 286—290)

ВЕЉА САВИК ИЗ Дубоне: Тoga дана кад је била блокада Дубоне и кад је код мене побегао Драгнша, ја сам се био склонио у колибу. Била је 1944. Четници полудели. На све стране кољу и пале. И ја сам био осуђен на смрт. Али нас не у'ватише. Спасе нас склониште. Тад је заклана Лена Павловић. Девојка. Јуначки је муке подносила.

То је било време кад је Раде пре'седник мора да прекрене на њину страну. Он је био и наш сарадник, али је радио и за њи', и тако ушо у равногорски одбор. Не може човек на све стране. И после остаде у народу као њин човек. Нешто је мало и одговаро после рата.

НЕНАД НЕША МАРЈАНОВИК, из Шепшина:

„И моја деца су се укључила у покрет. Цига и остали омладинци долазили стално мојој кући, па и' деца заволела и 'оће да изгину за њи'.

Једном четници ишибају млађу, а она после каже: „'Оћу да идем, макар једног да убијем". И тако одоше 1943. Живадинка и Латинка.

Живадинка погнбе у Пријеполу у Шумадијској бригади. А Латинка у Космају. Заклаше је четници. Биле су близнакиње.

Кад су пошли за муницију у Мали Пожаревац, увати их дан. Покисли. Свраге у једну кућу, да предане. И чича се похвали код неког свог зета да има партизане. Он јави четницима, а ови дођу опколе и поватају.

Латинку су четници много мучили. Правили јој петокраку на грудима и сипали со. Па је онда заклали. Била је сарањена у Ропчеву, доцније смо је донели. То ми је било најцрње у животу. Нарочито Латинкине муке. Живадинка је бар погинула као борац, на ма'.

Латинкина мајка плаче:

— Како је мени мајци било. И сад кад пиле закољу, ја га сузама заливам. Сетим се да су тако клали моје дете...

РАДОЈКА ГАЈИБ, из Малог Пожаревца:

„Овде у селу има плоча покрај пута где су њих 12 четници заклали. Сећам се тог догађаја. Било је то 1944. Доста је њих похватано... Отерана су и моја деца Нада и Бранко. Нада је и.мала 14, а Бранко 12 година.

Бранка потераше на једну, а Наду на другу.

— За ким, да пођем? — мислим ја. И пођем за Надом.

— Натраг, — вичу четници! То су торлачки Дражини четници, недићевци и други.

— Отераше ми децу — кажем ја.

Један скиде пушку.

Где ћу, куд ћу...

Отераше сав тај по'ватани свет код цркве и натераше попа да их живе опева...

А онда, на сваких десет метара, остављају по двојицу везаних поред шанца. За њима иду кољачи, па једнима пуцају у уста, а друге кољу.

Ја се сакрила ту близу под једну греду од иеке колибе и гледам ... Помислим:

— Изгубише моја деца... Сва дршћем. Само чекам да видим шта ће са њима, па да искочим и да их отимам. Видим како се боре са Живаном Павловићем. Он крупан човек, па се не да. Моја деца стоје ту и гледају.

Кад то завршише, видим децу, кретоше на путу кући, али их они вратише. Као да се поздраве, јер су им живот опростили.

А онда деца кретоше на другу страну. Ја искочих, па за њима:

— Где ћете, децо? — трчим ја.

— Ди било, само никад више кући, мајко ...

После ослобођења одведем ја децу лекару у Београд. Кад је прегледао Бранка, он каже:

— Шта си, дете, претрпело кад ти је овако срце: побегло је за два сантиметра на десну страну.

Био је после рата у Чехословачкој на изучавању заната, разболео се и умро је 1958. године. Остала су ми само његова деца.

Све жив човек може да истрпи..." (Кика Д-М, исто, стр. 284, 285)

/

Наступајући догађаји су указивали да се време немачке окупације у Србији ближи свом крају. Зато, да би од Немаца, када се они повуку, заузврат што су их помагали, благовремено могли да „преузму власт“ и први ућу у Београд, четницима је било неопходно да униште партизана пре свега на прилазима Београда и потпуно овладају Космајем и Шумадијом.

У том циљу Дража Михаиловић је 25. јуна 1944. године издао наредбу о формирању Привремене команде шумадијских корпуса у чији су састав ушли: Авалски, Смедеревски, Руднички, Опленачки и Космајски корпус. Једини задатак Привремене команде био је да усклађује дејства ових четничких јединица и спроводи акције чишћења и уништавања партизана и њихових сарадника на територији наведених корпуса. Дража је наредио да Привременом командом, односно акцијама против партизана на овој територији, руководи командант Авалског корпуса, мајор Света Трифковић.

Полуслободно Подунавље са Друговцем као центром те територије било је у пролеће и лето 1944. године мета жестоких напада удружених снага непријатеља, па је и Привремена команда шумадијских корпуса усмерила своје прве нападе и акције на ово подручје пребацујући крајем јуна на овај простор четничке јединице из састава Авалског, Смедеревског и Космајског гардијског корпуса.

О општој ситуацији на терену округа младеновачког (београдског) Окружни комитет Партије писао је 17. августа 1944. Покрајинском комитету КПЈ за Србију следеће:

„Симпатије народа јасно су определене за нас и наш рад развијен је у већем делу младеновачког (београдског) и великом делу крагујевачког округа (од 130 села у младеновачком — београдском — округу у 100 се растура наш материјал). Упркос таквом расположењу народа, успели су четници да се ове зиме

и пролећа добро организују. У сваком срезу имају бригаду од 200–400 људи у којима има 10–20% правих четника, док су остали мобилисани сељаци. Војничка вредност четничких банди врло је мала: кад имамо довољно муниције наше јединице разбију 3–4 пута јаче четничке јединице. Сем тога, четници су свуда створили своје позадинске организације које су у селима где они имају утицај састављене од њихових људи, а у нашим селима (тј. у већини) постављени су који било људи под претњом батина и смртне казне. По местима имају „равногорске одборе“ који треба да врше функцију власти, затим равногорске одборе омладине и женске одборе. Свуда постоје и одговарајући срески одбори. Дражиновска штампа врло је развијена. Пишу против партизана (партизани наводно сарађују са окупатором – у Босни, а уз то се боре за своје партијске циљеве). По срезовима имају мали број села где је њихов утицај јачи. То су села у којима стално бораве и у која је нама много тежи приступ. Осим у тим селима, четници свуда пљачкају, батинају и кољу сељаке да би сломили њихов отпор према мобилизацији и да деморалишући масе разбију наш утицај.” (Д. Димитријевић Бели, исто, стр. 283).

Борбе за одбрану полуслободне територије у Подунављу. Успешна дејства Космајског одреда против четника у Друговцу, Бадљевници и Селевцу крајем јуна и почетком јула, када су се поражени четници обично спаевали бекством, наишла су на широк одјек у народу целог овог краја.

То је иначе била честа слика када је одред водио борбу са четницима. Ако својом бројном надмоћношћу нису могли да се успешно супротставе партизанима, они су бежали. Претежно су то били мобилисани сељаци које су четнички команданти терали да се боре против партизана иако они то у највећем броју случајева нису хтели. Истовремено, изврстан број мобилисаних сељака користио је овакве прилике да напусти четнике и врати се кућама мада је то било опасно и за њих и њихове породице јер су четнички команданти претили да ће их све побити.

Преко Велике Крсне, Селевца и Луњевца, одред је дошао у Михајловац, где је разјурио једну мању четничку јединицу и ухватио два четничка сарадника која су осуђена на смрт и стрељана. Заплењене су две пушке, нешто муниције и један холандски митраљез.

Из Михајловца одред се пребацио у Луњевац, где је пребацио.

Трећег јула одред се пребацио у Луњевачку шуму.

„Било је то после подне, око 16 часова, када се четничка колона која је долазила од Друговца, полако кретала и приближавала Луњевачкој шуми. Већ на један километар одстојања борци су их приметили. Почели су да се припремају и да заузимају заклоне. Борцима је наређено да нико не пуца док четници не приђу на двадесетак метара, а онда брза палба. Четници су ту већ близу. Одједном, као једна, плануше пушке и митраљеви. Четници, изненађени и уплашени, попадаше. Брзо траже заклоне. Неки беже назад, а неки према Селевцу. Међу њима се створи паника, јер их је овај напад потпуно изненадио. Борба је потрајала свега око пола часа.

Четници су се разбежали. Оставили су на бојишту двадесет мртвих и осам рањених четника. Заробљено је шест мобили-

саних четника — сељака, који су одмах пуштени кућама. Одрел није имао губитака.

Четничку бригаду је водио командант Докмановић. Кад су се далеко од Луњевачке шуме искупили, отишли су за Врбовац. Четници нису могли лако да пређу преко овога јер су имали велике губитке. Они су били уверени да су ову заседу припремили партизани уз помоћ својих луњевачких сарадника, па су решили да се освете одмах. Још исте ноћи припремили су се у Врбовцу. Командант Докмановић пошаље једну групу од двадесет четника у Луњевац са поручником Дабићем. Ови су добили задатак да похватају партизанске сараднике: Радета Симића, Цанета Рецића, Славка Рецића и Вукашина Пириватрића. Требали су да похватају још више њих, али су се многи од сарадника ноћу склањали и нису спавали по кућама.

У Врбовцу је био тада Лазовићев штаб (командант Смедерског четничког корпуса — нап. ДДБ), па су похапшене спровели у Врбовац. Кад су се четници вратили са похапшеним Луњевчанима у Врбовац, један мањи одред је кренуо најпре у Суводол, па у Друговац, Брдњак, а одатле у Кусадак. У Кусадак су преноћили. Сутрадан одатле одвоје: Радета Симића, Славка Рецића и Цанета Рецића, два Друговчанина — Миодрага и Љубу Милошевића и два Смедеревца — Марка Велашевића и Милутина Савића, као и још једног правника (непознато име). Све ове под јаком стражом спроведу у Ратаре у затвор, где су остали петнаест дана. Вукашина Пириватрића су оставили у корпусу и сматрали мобилисаним.

Све је ово било мало за одмазду за ногнутих двадесет четника, па је зато Лазовић у међувремену наредио да се поново изврши хапшење Луњевчана — партизанских сарадника. Тада су ухапсили: Милосаву, жену Драгољуба Јоцића, партизану, Савку Васиљевић, жену Грујице Васиљевића, такође партизану. Осим ових ухапсили су: Цвету Рецић, Радмилу Јоцић — Гајић, Милутина Јоцића, Љубу Радојковића, Милутина Радојковића, Радоја Добривојевића, Воју Рецића, Живорада Рецића и све спровели у Врбовац Лазовићу. Кад су стигли у Врбовац, Лазовић је наредио своје целату да стрела Милосаву Јоцић, а остале да спроведе у Михајловац, јер је Лазовић тамо заказао збор.

Пошто су иартизани код Луњевачке шуме запленили тридесет пушака од четника, Лазовић је тражио од кмета Илије Којића из Луњевца да прикупи милион динара да надокнади ових тридесет пушака које су партизани заробили. Кмет је то објавио у селу и почели су прикупљати новац од грађана. Једва је некако сакупио око 800 хиљада динара, однео тај новац Лазовићу у Михајловац и рекао му да више не може наћи јер да сељаци немају више. Но, Лазовић је био задовољан и са овим сакупљеним новцем.

Илија Којић, кмет, договори се с људима у Луњевцу да крену с њим до Лазовића кад је овај понео новац да преда, па да заједнички замоле да пусти ове похапшене. С Којићем је пошло још десетак људи. Дошли су код Лазовића и молили га да ослободи ове похапшене. Лазовић је мало размишљао о томе и на крају наредио да се ослободи жене, док је људе и даље задржао..." (М. Оклобција: Селевац кроз борбу и револуцију до победе, стр. 153-4).

Партизани су пред вече дошли у Суводол, где су ухватили два четничка сарадника и стрељали их. Из Суводола одред се пребацио 2—3 кт северније у суседно село Биновац, где је заноћио.

Претпостављајући да се ради о три партизанске групе, мајор Трифковић, командант Привремене команде шумадијских корпуса, издао је 3. јуна наредбу по којој је требало: прву групу партизана у суводолским шумама између Суводола и Луњеваца да нападне један батаљон 8. јасеничке бригаде Смедеревског четничког корпуса под командом поручника Докмановића са око 150 четника наоружаних пушкама и са 5 аутомата, и да партизана потисне правцем Луњевац—Врбовац према осталим четничким снагама које су се налазиле у простору Малог Орашја. (Међутим, ову четничку групацију одред је разбио 3. јула у току дана — напомена ДДБ); другу групу партизана у простору села Бадљевица—Брдњак да нападне 9. бригада Смедеревског корпуса под командом капетана Борђевића и да је потисне према Малом Орашју; трећу групу у простору Дубоне да нападне 3. младеновачка бригада са батаљоном 4. бригаде Космајског корпуса и да је потискује према Малом Орашју. Задатак све три четничке групације састојао се у томе да, наступајући од правца истока, југа и југозапада, потискују партизана према Малом Орашју, односно Грочанској летећој бригади Авалског корпуса. Она се са жандармима и љотићевцима налазила у Малом Орашју и главним делом снага држала сектор у пределу Равни Гај, који је иначе доминантна просторија са које се рачвају путеви од Орашја за Биновац, Друговац, Бадљевицу и Дубону. Према овом плану мајора Трифковића, када четничке јединице одбаце партизана према Малом Орашју, односно Равном Гају, и затворе обруч, почело би концентричним дејствима њихово уништавање.

•

Када је у уторак 4. јула око 10 часова Космајски одред кренуо из Биновца са намером да путем преко Малог Орашја, односно предела Равни Гај, оде за Дубону, већ на изласку из села наишао је на масу четника који су запосели просторију којом је одред намеравао да прође. Штаб одреда није имао тачне податке о непријатељским снагама и њиховом распореду. Зато се очекивало да ће четници бити разбијени већ у првим партизанским јуришима. Међутим, после пробијених првих четничких линија, пут су запречиле друге четничке снаге. Но, и поред тога, штаб је одлучио да се четници гоне па макар се тукли са њима целог дана, што се и десило; партизани су јуришали и савлађивали отпор четника све до Дубоне, где су стигли предвече. Четници су у овој борби претрпели велике губитке. Изгинуло је око 20 четника, међу њима и командант једног њиховог батаљона, а на страни одреда лакше је рањен један партизан.

Долазак друге шумадијске бригаде на терен округа младеновачког (београдског). После реорганизације и неколико успешно извршених акција у Шумадији, Друга шумадијска бригада је

кренула према Космају. По штабу бригаде секретар ОК Крагујевац је 1. јула 1944. послао писмо ОК Младеновац, у коме се каже:

„Курир још није стигао од вас. Шаљемо вам писмо преко бригаде и друга Аце (Бора Дреновац, члан ПК СКОЈ-а – нап. ред.).

Срба је стигао овде пре десет дана и одмах по његовом доласку приступио сам реорганизовању – поновном формирању бригаде...

Бригада (Друга шумадијска – нап. ДДБ) наново је формирана, Штаб је прилично добар. Њено бројно стање је моментално 120 бораца. Потребно је предузети све да се бригада што пре бројчано ојача.

У бригади се налази 33 борца са вашег терена и 10 Београђана који су дошли преко вас. Потребно је одмах да све борце који су били у бригади поново прикључите.

Друго, ако вам је одред (космајски) нарастао, да одвојите један део за бригаду и, треће, као најважније, да другове који су дошли из Бгд. и који и убудуће буду долазили прикључујете бригади, а један мањи део задржавате за ваш одред.

Потребно је, другови, да бригаду што пре бројчано и квалитативно ојачамо, јер сваким даном указују се све бољи услови да бригада крене и изван наших терена. Даље, обавештен сам да сте од другова Пожаревљана лобили изванредан број аутоматског оружја. Било би потребно да од тога одвојите нешто и за бригаду. То би свакако било потребно!

Дакле, одмах приступите одвајању бораца за бригаду док се она буде још кретала на вашем терену. Нарочито те Београђане прикључите.

Наша бригада имала је ових дана две добре акције. Пре неколико дана напала је у селу Дудовици штаб Рудничког корпуса, разбила га је и запленила драгоцену архиву. Том приликом убијена су два чупаваца. Даље, данас је у саму зору напала у селу Даросави једну четничку бригаду. Бригада је убила 18 чуповаца (а можда и више), заробила 26. Запленила 2 лака митраљеа (тулумбаша) и око 300 метака. Као што видите акција је у приличној мери успела. Постарајте се да бригада и тамо изврши неколико бољих акција.

Код нас је реакција у приличној мери нопустила. Велике снаге четника отишле су на фронт у правцу Ужица. Четници се труде да поново мобилишу и на тај начин надокнаде број.

Ја сам са другом Ацом усмено разговарао о свим потребама за бригаду. И зато ће вам он усмено и у име мене све то изнети. Друго, гледајте да друга Ацу снабдете са једним бољим пиштољем, јер овде је за сада немогуће да му набавимо. Он је без пиштоља."

Четвртог јула Друга шумадијска бригада је стигла у Дубону. Када је Космајски одред, у покрету водећи борбу од Биновца преко Малог Орашја, стигао предвече у Дубону, где је наишао на обезбеђење бригаде. Пуцало се са обе стране све док неспоразум није отклоњен, а један борац Космајског одреда је погинуо.

Четници су у току ноћи напали снаге бригаде и одреда у Дубони. У једночасовној борби четници су имали десетину погинулих и рањених. Партизани нису имали губитака.

Борба Космајског одреда и Друге шумадијске бригаде против четника на Равном Гају код Малог Орашја. Изјутра 5. јула

Космајски одред и Друга шумадијска бригада кренули су за Селевац, где су партизани одржали митинг. Увече су одред и бригада у здруженој формацији из Селевца кренули према Друговцу, где су стигли пред зору 6. јула и разместили се да предане.

У Друговцу су партизани добили од сељака обавештење о даљем прикупљању и концентрисању четника и жандарма на тремеђи Мало Орашје—Дубона—Бадљевица, али непознате јачине и састава. По непровереним изјавама сељака, четника и жандарма је било једна до две хиљаде и њихова се главнина налазила код Малог Орашја у пределу Равни Гај.

Међутим, после губитака које су у борбама претрпели делови Смедеревског корпуса, 1. и 4. јула, командант Смедеревског корпуса Лазовић, који се одраније није трпео са мајором Трифковићем, повукао је све своје јединице, еа ове територије, изузев једне чете, односно испод команде мајора Трифковића. Због претрпљених губитака и 3. младеновачка бригада се повукла до Велике Крсне да се одмори и среди своје редове. Тако је на сектору Малог Орашја мајор Трифковић имао на располагању углавном снаге Авалског корпуса чији је главни део представљала летећа бригада под командом мајора Реље Минчића, укупне јачине око 600 четника, затим једну чету из Смедеревског корпуса јачине око 50 људи и око 100 жандарма и 150 љотићеваца, који су имали доста аутоматског оружја и велике количине муниције.

Партизанске снаге биле су по броју далеко слабије. Одред је имао око 230 партизана, а 2. шумадијска бригада око 130 људи.

Око подне четници су упутили преко једног сељака поруку партизанима да ће у следећој борби бити побеђени. Штабови одреда и бригаде су тада одлучили да се непријатељ нападне и разбије. После ручка партизани су кренули према Малом Орашју. Ударна чета 2. шумадијске бригаде, која је била у претходници, већ се на изласку из Друговца сукобила са једним истуреним четничким одељењем и наставила да га гони путем према Равном Гају. После краћег извиђања, штабови одреда и бригаде су одлучили да 1. батаљон бригаде настави кретање сеоским путем Друговац—Мало Орашје, према засеку Равни Гај на јужној ивици села, а Космајски одред да крене краћим пољским путем према Малом Орашју — засеок Брђани, на југоисточној страни села. Овим обухватним маневром требало је да непријатељске снаге буду нападнуте са две стране. Други батаљон бригаде задржан је у резерви.

Избивши у засеок Брђани, Космајски одред се почео спуштати према центру Малог Орашја са његове југоисточне стране. Овај издвојен напад одреда није успео због јаког отпора непријатеља, па се одред морао повући на јужну ивицу засека Брђани, где је својим левим крилом ухватио везу са десним крилом 1. батаљона бригаде, који је нападао непријатељске снаге на Равном Гају.

Прилазећи Равиом Гају, Први батаљон бригаде се развио у стрелце лево од пута Друговац—Мало Орашје и, избивши на пут Мало Орашје—Дубона, успео да потисне четничке снаге које су ту држале положаје. Разбивши четничко десно крило, 1. батаљон је пренео тежиште свог напада десно према раскрсници путева на Равном Гају. Први батаљон је неколико пута јуришао да заузме главни чвор непријатељске одбране око раскрснице. Долазило је и до борбе прса у прса, али премоћне четничке снаге партизани нису успели да потисну. Штавише, после вишечасовне исцрпљујуће борбе, четничка премоћ је предвече почела да долази до изражаја. Тада је командант 2. шумадијске бригаде Бора Белошевац, који се налазио на положају 1. батаљона, увео у борбу и 2. батаљон. Са политичким комесаром бригаде Славком Зечевићем Владом 2. батаљон, који се налазио у резерви испред Друговца, трчећи је кренуо путем Друговац—Мало Орашје и стигао до Равног Гаја у критичном моменту.

Непријатељ је покушао да потпуно раздвоји снаге одреда и 1. батаљона и води одвојене борбе са сваком групацијом. И баш на тај сектор између положаја 1. батаљона и Космајског одреда, код раскрснице путева и десно од ње, стигао је 2. батаљон и незадрживим јуришем напао четнике. Тада су у поновни јуриш кренули и исцрпљени борци одреда и 1. батаљона. У току последњег партизанског налета погинуо је командант летеће бригаде и заменик команданта Авалског корпуса мајор Реља Мицић, који је пуцао из пиштоља на четнике који су пружали слаб отпор или хтели да се повлаче. После његове погибије настаје нагло повлачење непријатеља које се, под незадрживим партизанским налетом, претворило у безглаво бежање све до железничке станице Умчари, докле су их партизани јурили. На попршту борбе и даље током бежања погинула су 74 четника, међу којима и 16 официра и 12 љотићеваца и жандарма. Партизани су заробили 13 четника и жандарма, запленили четничку архиву, много пушака, два пушкомитраљеза, доста муниције и разне опреме.

Партизани су имали 11 погинулих, од тога 4 из одреда, а 7 из 2. шумадијске бригаде, међу којима и команданта и заменика команданта 1. батаљона — Богдана Опачића и Вељу Јоксимића, и политичког комесара једне чете, Станимира Пауновића. Међу десетином теже рањених партизана, од којих су осморица била из одреда, били су и Иван Стефановић Срба, члан штаба бригаде, и командант 2. батаљона бригаде Душан Павловић Бора.

Пошто су сахранили своје погинуле, бригада и одред су се вратили у Друговац а делом и у Брдњак, поневши са собом рањенике који су смештени на лечење по кућама партизанских сарадника.

„Идуће ноћи, после борбе код Малог Орашја, бригада се поново враћа у Брдњак. Собом су донели шест теже рањених бораца. Четири борца су те ноћи умрла од задобијених рана. Они су сахрањени у шуми Марка Лукнића. Остала двојица сме-

штена су на лечење и негу у кућу Лазара Бирташевића. Сутрадан су ови борци нренети од Лазара у кућу Илије Живојиновића.

Кад је бригада кренула из Брдњака, оставила је неколико бораца и једну болничарку да чувају и негују рањенике. Рањени борци су остали у Брдњаку осам дана, а онда су их одатле пренели у Велику Крсну — на сигурније место.

Тога дана су партизани на овом терену ухватили четничког курира Влајка Петровића из Азање, његовог сина Мику Петровића и Бошу Шарковића из Велике Крсне. Пошто су проверили да су четнички сарадници, стрељали су их.

После... одмора у Брдњаку, бригада је пошла за Космај. Али када су дошли до Лукићеве шуме, наишли су на Лазовићеве четнике; ту су се мало дохватили. Борба је истрајала десетак минута, јер су се четници разбежали и побегли према Бадл>евици." (М. Окљобџија, исто, стр. 159-160).

•

"Шестог јула", пише у извештају ОК Младеновац упућеног 20. јула ПК, "одред и бригада су имали жестоку борбу са непријатељем који је довукао велике снаге у јачини од око 1500-2000 људи. Сконцентрисане су банде чупаваца из читавог нашег округа, као и њихове бригаде из Качера, Опленца и др. Непријатељ је страховито потучен и тако је сасвим разбијен њихов план заокружавања наших снага. Ту своју акцију они су припремали дуже времена, држећи стално заседе, копајући ровове и др. Том приликом имао је непријатељ велике губитке, њихови утврђени положаји су освојени, а они разбијени... растурени. Тачан број мртвих и рањених... доста др. материјала. Ми, одред и бригада... 8 погинулих и 17 рањених (које лакше, које теже). И поред великих наших губитака, ово је једна велика наша победа и озбиљан удар за непријатеља." (Зборник ДП НОР Т1, К20, д158. На местима где су стављене тачке докуменат је нагорео, па се текст не може прочитати).

★

"Честе борбе космајских партизана са Немцима и домаћим издајницима наметнуле су потребу да се обезбеди што већа сигурност лечења рањених партизана. Расправљајући о томе Среско повереништво подунавског среза одлучило је да се та болница изгради негде у близини Водња, како би могли сарадници из тог села да се прихвате лечења рањеника. За овај веома конспиративан посао послат је из јединице Водњанин Милосав Радојевић са задатком да организује копање склоништа. Милосав је одмах за овај посао ангажовао два члана Партије Божицара Степановића и Милутина Вељовића.

Радећи само ноћу, у највећој тајности, заједно са Милосавом ископали су четири склоништа у неприступачном делу шуме Велики до. Склоништа су била висине 1,5 до 2 метра, ширине 1,5 и дужине 3-4 метра. Бункери су били удаљени један од другог и разбацани без реда и на најмање приступачним местима. У жбуњу су остављени отвори за ваздух. Отвори за улаз у склоништа били су од плетеног пруга у пречнику 50-70 центиметара, а преко њих су слагани одсечени бусени траве, тако да су изванредно камуфлирали улазна места. У ископана склоништа донели су сламу, ћебад и нешто хране да би месец дана касније партизанска болница већ примла прве рањенике.

Јуна месеца 1944. године четници су, видећи да им се ближи крај, вршили велике потере на терену тражећи партизана и њихове сараднике. Једном приликом, крајем јуна они су наишли на партизане у Водњу и да би их ухватили организовали су велику потеру. Међутим, партизани и политички радници који су

били у селу вешто су се извукли и због тога су четници били бесни. У селу су похватили један број мештана и задржали су Милосава Алексијевића, Божидача Г. Јовичића, Будимира Марковића, Светозара Борђевића, Обрада Вучковића, Радосава Вујовића, Тихомира Томића, Душана Р. Вучковића, Милосава Вујовића, Љубу Томића, Божидача Николића, Среју Марковића, Димитрија Пајовића, Милорада Р. Милорадовића, и Живомира Антића из Биновца, који се ту нашао. Све издвојене су одвели у дворште Обрада Вучковића, чија је кућа била на крају села и почели их да саслушавају. Увођен је један по један у шталу и пошто нису хтели ништа да признају тукли су их воловским жилама. Од удараца воловском жилом пуцала је кожа и крв липтала, али "нико није ништа признавао. На крају су их тако измрцварене пустили.

Батинања Водњана настављена су и у јулу. Приликом једног упада четника у село, тражили су да им такозвана четничка стража, а то су били мештани одређени по редној листи на стражарење, каже где су били партизани те ноћи. Пошто нису добили жељени одговор затворили су их у једну собу Обрада Вучковића и ударили им ио двадесетак батина. Тукли су Перу Бокића, па Костадина Милошевића, а чак ударили и пет батина 75-годишњем старцу Животи Јовичићу и његовом вршњаку Животи Поповићу.

Тога истог дана четници су мобилисали неколико млађих људи, али они су искористили прву прилику и побегли и крили се код својих кућа.

Склоништа за смештај рањеника већ су била готова у мају, али рањеници су приспели тек јула месеца. На Равном гају, у атару села Мало Орашје вођена је велика борба између космајских партизана и четника. И поред тога што су четници били бројнији, рачуна се да их је било око 1.600 а партизана само 270, доживели су велики пораз. Погинуло је 78 четника, а рањено 56. Погинуо је и четнички командант такозваног Авалског корпуса. Међутим, и партизани су имали губитке. Погинуло је 10 бораца, а 12 је рањено, међу којима и командант Иван Стевановић Срба.

Сви рањеници после борбе склоњени су у Друговац, а после неколико дана пребачени у партизанску болницу у шуми Велики до. Било је теже и лакше рањених, међу њима најтежи рањеник је био Иван Стефановић Срба.

Склоништа су била безбедна, али је лечење рањеника, нарочито тежих било скопчано са великим тешкоћама. О рањеницима се старала партизанка Златка Кобал, која је и сама била лакше рањена. Аекови су добављени из Смедерева и Београда, али их није било довољно, па су коришћена средства којима се народ служио од давнина.

Бригу око организације исхране и лечења рањеника водили су Водњани Милосав Радојевић, Војислав Вучковић, Мика Степановић и Милутин Вељовић, као и чланови Народноослободилачког одбора. Међутим, због конспирације о томе где су смештени рањеници знали су само Милосав, Војислав, Мика, Милутин, којима је била поверена брига о рањеницима, као и Божа Степановић, који је копао земунице. Лечење је отежавала и несносна врућина, која је владала крајем јула и почетком августа. Због тога су рањеници излазили из бункера и проводили извесно време на чистом ваздуху.

У недељу 6. августа 1944. године као и обично рањеници су изнети испред земуница. Код рањеника су се налазили Милосав Радојевић, Милутин Вељовић, Војислав Вучковић и Божидар Степановић. Тек што су рањеници ручали, изненада су примећени четници који су надирали од Камендола према шуми Велики до. Одмах су прво тешки рањеници враћени у склоништа. Сви су на време склоњени изузев тешко рањеног партизана из Липа, који

је био непокретаи, сломљених руку и ногу. Њега нису партизански сарадници успели да склоне јер су четници већ били сасвим близу. У једном недовршеном склоништу сакрио се један од спасилаца рањеника Милутин Веловић. Дочекао је четнике паљбом из пиштоља и ранио једног четника, а затим бацио бомбу међу њих и побегао.

Појурили су четници и за другим Водњанима који су били крај рањеника и том приликом су ухватили и лакше рањеног партизана Голуба Јевтића, који је ипак успео да им побегне. Тешко рањеног партизана Миту из Липа четници су изрешетали мецима. На срећу четници нису нашли ни један партизански бункер са рањеницима. Ова склоништа су била добро камуфлирана. Чак су на једном склоништу седели и причали, а нису га открили. Запленили су само један ћилим и сат Србе Стефановића.

У току ноћи, када су већ четници напустили Водањ до рањеника је дошао Милосав Радојевић, а нешто касније и Војислав Вучковић и Божидар Степановић. Пошто се веровало да ће четници и после овог претреса шуме долазити на нове детаљније претресе, јер су ту нашли рањеног партизана и кревет од плетеног прућа, одлучено је да се ради веће сигурности партизани пребаце у село. Код Вучка Минића, којег су четници поставили за свога команданта села, ради веће сигурности, смештен је Иван Стефановић Срба, рањени партизански командант. Остали рањеници смештени су код партизанских сарадника у склоништима Мике Борђевића, Саве Глишовића, Драге Митровића, Тихомира Вељовића. Крајем августа Вучко Минић је смењен са дужности четничког команданта села, па је командант Срба премештен код сарадника Милана Борђевића, а одатле код Петра Борђевића. Само неколико дана касније он је опет премештен код новог четничког команданта села Крсте Борђевића.

Почетком септембра 3. и 4. септембра, четници су из Удовица упали у село. Мало је недостајало, па да у кући четничког команданта села открију Ивана Стефановића Србу. Само је довитљивост укућана омела четнике да открију рањеника. Међутим, четници су били обавештени од неког од својих сарадника да се у селу налазе рањеници и почели су детаљно да претресају село. Показало се да је добра замисао била да се командант Срба смести код четничког команданта јер су у њега четници имали поверење и нису могли ни да савају да и он крије партизана.

Претражујући село четници су открили склониште у штали Мике Борђевића. У склоништу су била два партизана: Корчагин и Стева Београђанин. Четници су бацили бомбе у њихово склониште и обојица су погинули. Издати су и рањеници у кући Драге Митровића и побијени. После ове потере за рањеницима, командант Срба је премештен у село Ландол код сарадника Александра Пантића, а такође и остали рањеници размештени су у друга села." (Рукопис хронике села Водња, страна 19–22).

•

„Борба је била жестока“ — поново је писао Окружни комитет крајем јула 1944. Покрајинском комитету о борби код Малог Орашја — „једна од најтежих за ове три године и трајала је око три сата. Непријатељ је био запосео положаје а наши су нападали. Отуда се објашњавају овако велики губици са наше стране, Исход ове борбе имао је велики политички одјек и он нам је створио велико поверење и дивљење народа.“ (ИРП СРС Док. 694)

(

Од овог пораза четници више нису могли да се опораве и изведу напад већих размера на партизана без довлачења снага са других терена. Овом великом победом спасен је партизански

Другоиац од потпуног уништења од стране четника, што су они намеравали да учине тих дана; разбијена је четничка конценгратија у Подунављу и осујећена намера Привремене команде шумадијских корпуса да уништи партизанае и њихове сараднике и загосподари ситуацијом у непосредној близини Београда, а иолитичком руководству у округу младеновачком (београдском) и среским руководствома у Подунављу посебно, и партизанским сарадницима олакшан рад.

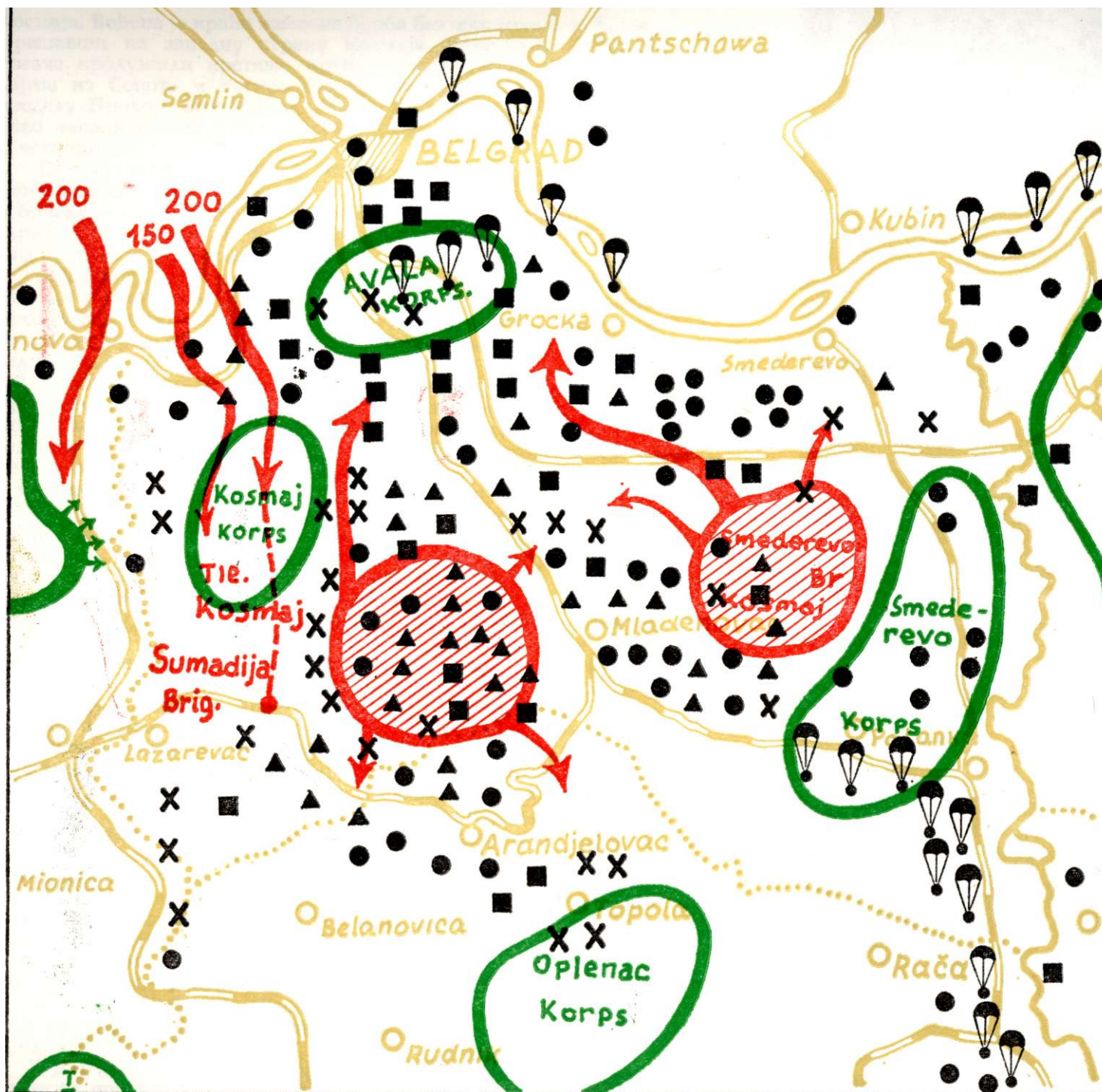
"Наш терен изискује" — писао је Окружни комитет Младеновац 10. јула Покрајинском комитету за Србију после борбе код Малог Орашја — „потребу за бар два пуга јачим снагама него што су ове. Бригада се сада први пут нашла на нашем терену (сем по разбијању и када су се овде прикупили њени разбијени делови). А наш терен је неисцрпан за нове борбе, као и важан извор за снабдевање муницијом и др. сем тога, стра-тешки је на врло важном месту (Београд, Смедерево, Сава, пруга Ниш—Београд и др.). Највећи део бораца у бригади је са нашег терена и убудуће има услова да то буде. Само је сада неопходно од нових снага које долазе задржавати онолико колико је потребно да се за најкраће време одред ојача... сужена на врло мали број села (сем неколико)... бригада трпи тешке ударце и губитке, а једном (је претрпела) и потпуно разбијање, што се врло лоше одразило на расположење бораца.

О свему овоме ми смо разговарали и са другом Павлом (секретаром Окружног комитета за округ крагујевачки — напомена ДДБ), и још ћемо деталније разговарати о томе како бисмо заиста могли појачати борбу у целом овом крају. Јер, нама се чини да друг Павле нема тачну слику о стању код нас и да на ствари гледа уско, са шумадијске перспективе, о чему ћемо вам деталније исати пошто са другом Павлом будемо детаљније разговарали о томе." (Зборник, Т1, К20, Д258).

Борба против Немаца на Космају. Седмог јула пре подне Космајски одред и 2. шумадијска бригада у здруженој формацији кренули су из Друговца преко Велике Крсне за Ковачевац, где су заноћили. Партизани су уз пут наилазили на групе четника који су, видевши партизанае, бежали и не помишљајући да пруже отпор.

Сутрадан, у суботу 8. јула, партизани су учинили до тада невиђен покрет. По дану су код Ковачевца, недалеко од Младеновца, прешли железничку пругу Београд—Ниш, а код бање Селтерс „интернационални" пут Београд—Крагујевац, и око подне ушли у село Кораћицу, где је било седиште штаба Космајског четничког корпуса. Штабска група официра и четника што су обезбеђивали штаб била је изненађена и преплашена, па је пружила слаб отпор. Пошто су ухватили и стрељали 8 четника, међу њима неколико официра, запленили нешто муниције, оружја, спреме, архиву и другог материјала, партизани су наставили пут и избили на планину Космај, где су се задржали ради краћег одмора.

Изненађени и узнемирени нроласком партизана усред бела дана поред Младеновца, што је био први случај од почетка устанка, једна чета немачких војника са три-четири лака тенка и неколико топова и око 200 жандарма кренули су преко Кораћице за партизанима и напали их на источним падинама

Карта уз месечни извештај Иц официра за август 1944. године

Легенда: Саботаже свих врста (троугао). Принудна мобилисања, одвођења (квадрат). Напади свих врста (круг). Борбене акције изузев великих подухвата (x). Избацивање материјала падобраном, спуштање падобранаца, обарање авиона, принудна слетања, итд. (падобран). Црвено: партизанске формације; зелено: четничке јединице.

Космаја. Вођена је краћа жестока борба без обостраних губитака. Прешавши на западну страну Космаја, партизани су поред Рогаче продужили кретање према југу, одбивши напад жандарма из Сопота и Рогаче. На јужним падинама Космаја, у пределу Прокоп, западно од Велике Иванче, партизане су поново напали Немци и жандарми којима су у помоћ пристигли и четници.

Све до увече трајала је жестока борба, чији је главни терет поднела бригада. Увече је непријатељ одступио и одред и бригада су продужили за Даросаву. Немци су имали 1, жандарми 4 а четници 1 погинулог. Одред није имао губитака, а из бригаде је погинуло 5 партизана.

Заједничка дејства Космајског одреда и друге шумадијске бригаде у Шумадији. Из Даросаве одред и бригада су се преко Прогореоца пребацили у Гараше, а одатле у Крушевицу, где су стигли <пред свануће 11. јула. Први батаљон бригаде и одред разместили су се у источном крају села, до села Прогореоци, а 2. батаљон бригаде у западном делу села, према Трбушници. Ујутру су их напали жандарми и четници из правца Трбушнице. После двочасовне борбе на Крушевачком вису, жандарми и четници су били принуђени да се повуку. Партизани су их гонили чак до Стубичког виса. Убијена су 2, а више жандарма и четника рањено. Одред је имао 2 мртва и 8 рањених.

Са Стубичког виса одред и бригада су кренули према југоистоку и, прошавши кроз село Брајковац, избили у простор Калањевца. Када је претходница јавила да се у селу налази четничка Качерска бригада, штабови су одлучили да се не иде у село већ да се са калањевачке косе јединице рокирају лево на североисток, односно прећу речицу Оњег, и пребаце се у суседно место Живковац — засеок Оњег, и даље крећу према Крушевици, односно брду Ваган. Међутим, у живковачком засеку Оњег на њих је изненада отворена ватра. Биле су то друге четничке јединице које су дошле у село после одласка партизана. Јака четничка ватра са доминантних сеоских висова унела је пометњу међу партизане. Тада је из одреда погинуло 4 а рањено 8 партизана. Наступио је критички тренутак када треба или кренути у напад или неорганизовано одступити. Схвативши тежину ситуације, командант 2. шумадијске бригаде Бора Белошевац је повео бригаду и одред у напад. Као препорођени, партизани су кренули на јуриш, у налету разбили четнике и одбацили их према селу Крушевица. Увече је бригада стигла у Прогореоце. Одред је кренуо десно према брду Ваган, где је у току дана разбио још једну четничку групацију, а затим се спустио у Прогореоце и састао се са бригадом. У току ноћи одред и 2. шумадијска бригада пребацили су се у Даросаву.

За време борбе код Живковаца, односно на Вагану, погинула су 4 борца, 8 их је рањено, а 8 је изгубило везу са одредом.

У Даросави је из Космајског одреда издвојено око 30 партизана за попуну 2. шумадијске бригаде.

Средином јула, после издвајања људства за бригаду, у Космајском одреду је било 105 партизана. Од тога 25 чланова Партије, 17 кандидата и 14 чланова СКОЈ-а, из чега произилази да је скоро сваки други партизан био организован. Комунисти и скојевци су много допринели да космајски партизани имају висок морал, што је упркос сталној оскудици муниције, недостатку аутоматског оружја, одеће, обуће и друге спреме и недовољној обучености људства ударну моћ одреда и његову способност за акције и борбе чинило далеко већим него што би се то могло закључити по његовом бројном стању и наоружању.

После недељу дана дејствовања у Шумадији, заједно са 2. шумадијском бригадом, одред се вратио на свој терен.

У суботу 15. јуна, после одвајања од бригаде, одред се налазио на планини Космај, на вису Кошутца. Ту су га напали делови 4. космајске и 3. младеновачке четничке бригаде. У пределу Крива река, код села Амерић, одред је разбио четнике који су покушали да га блокирају са две стране и запленио 1 холандски митраљез и 300 метака. У борби је погинуло и рањено неколико четника.

После разбијања четника на Космају, одред се пребацио у Подунавље.

Одбрана жетве. — С обзиром на предстојећу жетву и вршидбу, Окружни комитет је повео широку акцију преко комуниста и сарадника на терену да се жито оврше без контроле квислиншких власти, како би се лакше избегле обавезне испоруке Немцима и тиме спасла жетва.

Под паролом „Ни зрно жита окупатору“, у тој широко започетој и организованој акцији посебно место и улогу добио је Космајски одред. Зато је у другој половини јула и током августа одред своје акције претежно усмерио у том правцу, односно паљењу вршалица и спречавању општинских власти да контролишу вршидбу. Тамо где није могао да стигне, штаб одреда је слао власницима вршалица писмене опомене да не обављају вршидбу под контролом окупатора и четника.

Поводом одбране жетве од окупатора и његових слугу, Окружни народноослободилачки одбор и штаб Космајског одреда издали су јула месеца проглас у коме се, између осталог, каже:

НАРОДЕ ОКРУГА МЛАДЕНОВАЧКОГ

Док победоносне армије савезничких народа све више стежу обруч око разбојничког гнезда, приближавајући се границама фашистичке Немачке — изгладнеле окупаторске хорде и издајнички пси Недић, Лкзтић и Дража Михаиловић похлепно се бацају на нашу жетву, на наш хлеб.

Са журбом и стрепњом навалила је разбојничка гамад са свих страна на наш хлеб, на плод нашега народа. Жури им се!

Нису сигурни да ће нас моћи још дуго плачкати! Жури им се! Нису у могућности да више плачкају богату Украјину и остале богате руске крајеве. Остајемо само ми и проклети, изгладнели фашистички пси гледају како би се што пре докопали залогоја.

СЕЉАЦИМА КОСМАЈА, ПОДУНАВЉА, ВЕЛИКОГ ОРАШЈА
ПОСАВИНЕ, ГРОЦКЕ, ВРАЧАРА И МЛАДЕНОВЦА!

Наша жетва, то је наше моћно оружје против мрског непријатеља. Туцимо њиме погане фашисте! Не дајмо ни зрна жита окупатору! Нека фашистички пси липсавају од глади — ми их не смемо хранити!

Све снаге у одбрану жетве!

Нека проклети окупатор наиђе на празне наше амбаре и житнице! Кријмо жито! Палимо вршалице!

Уклањајмо контролоре!

То ће бити велики принос ствари слободе! ...

Другом половином јула одред је крстарио селима младењачког, грочанског, подунавског и јасеничког среза, палећи вршалице, забрањујући рад општинским властима и пописивачима на вршалицама, хватајући и кажњавајући сараднике окупатора, растерујући четнике. Одржавани су зборови по селима на којима је народ позиван у борбу.

Између осталих акција одред је 17. јула у Дражњу разбио једиу четничку јединицу која је чувала вршалицу, убио 4 четника и запалио 7 вршалица. Из Дражња одред се пребацио у Дубону, где је два дана касније растерао групу четника, 1 убио и запалио 7 вршалица.

За разлику од ранијих година, овог лета су и четници били заинтересовани да се вршидба обави под контролом и што пре јер су сељаци, поред обавеза које им је наметнуо окупатор преко сеоских начелстава и општинских управа, морали одређене количине жита предати и четницима. Због тога су тамо где жандарми нису чували вршалице, партизани наилазили на четнике.

Одред је из Дубоне кренуо за Михајловац. Око 150 љотићеваца и четника чувало је у овом селу вршалице. После краће борбе у току дана 20. јула, партизани су их избацили из села и запалили три вршалице. Том приликом убијен је 1 четник. Партизани су имали једног погинулог.

Истог дана увече одред је дошао у суседно село Врбовац, где је запалио једну вршалицу.

После два дана, 22. јула, одред је, долазећи у Биновац, наишао на четничку стражу и растерао је. Увече су у село дошли љотићевци наоружани са два минобацача и напали одред, који је њихов напад одбио. У току борбе погинула су 2 партизана.

Борбено расположење бораца и народа расло је сваким даном. То се видело и по свакодневном ступању нових бораца у Космајски партизански одред.

„Политички радници су често одржавали састанке са омладином у Селевцу и сваки пут би постављали питање одлажења омладине у партизанае.

И почетком јула 1944. по овом питању је дошао у Селевац политички радник Мића Бркић — звани „Реакција.“ Он је одржао састанак са омладинцима у Глоговцу код колибе Драге Јанојлића. На овај састанак су дошли омладинци који су већ пре при-

стали и дали реч да ће ићи у партизане. То су били: Ратомир Јовичић, Стева Миловановић, Милан Раделић, Раде Јовичић, Дамњан Хајдуковић, Живадин С. Бирташевић, Живорад Невенкић, Драга Невенкић, Мома Будимкић, Бранислав Борћевић, Милисав Торлаковић, Душан Јанковић, Бранислав Пешић, Љубомир Ристић, Мома Радисављевић, Бранко Мацић, Милош Бацкић, Драгомир Миљковић, Лазар Игњатовић, Живослав Ристић и Жика Стошић.

Ови омладинци су већ били спремни за одлазак, јер су тада понели са собом и оружје. Са одржаног састанка Мића Бркић их је одвео на везу у Друговац, одакле су отишли у Космајски одред. (М. Оклобџија, исто, стр. 154, 155)

У то време одред је имао и три ударне тројке које су самостално вршиле акције на терену по налозима среских руководстава Партије.

Поред пушака, одред је имао и 12 пушкомитраљеза и 4 машингевера. Проблем оружја и муниције био је све већи како се повећавало бројно стање одреда.

Неуспео покушај пребацивања Посаво-тамнавског одреда из Срема у Космај. Савезничко оружје у Космају. Крајем пролећа 1944. почеле су припреме за пребацивање Посаво-тамнавског народноослободилачког партизанског одреда из Срема у Космај. Овај одред формиран је априла месеца 1944. у Доњем Срему претежно од Београђана који су илегалним каналима прешли у Срем са циљем да се пребаце у Србију. При штабу овог одреда била је савезничка војна мисија са радио-станицом, на чији су захтев савезнички авиони могли бацати оружје, муницију и војну спрем.

Окружни комитет Младеновац, који је преко Среског комитета земунског среза држао везу са овом јединицом, настојао је да се она што пре пребаци у Космај и преко војне мисије обезбеди допремање оружја од савезника. У вези с тим Окружни комитет Младеновац слао је у Срем свог члана Марка Никезића.

Изненада, 22. јула, савезнички авиони су бацили извесну количину оружја у простор шуме Кокорин, између Влашке и Буринаца. Ујутру су падобране и бурад у којима су биле пошилке нашли сељаци из Влашке који су пошли у њиве. Сељаци — сарадници НОП-а одмах су о томе обавестили неке чланове Среског партијског и скојевског руководства за срез младеновачки. Ови су одмах окупили припаднике сеоске војне јединице, који су узели неколико кола и скупили бачено оружје. Укупно је било: 5 пушкомитраљеза „Томпсон“, око 8.000 метака, 28 машингевера и 8.000 метака за њих, 2 противтенковска бацача, 100 енглеских бомби, око 15 револвера, сандук револверске муниције, извесна количина експлозива, ћебади, шаторских крила, веша, ножева, мазива за оружје и другог материјала. Један падобран са оружјем пао је даље, у село Неменикуће, и њега су пронашли четници.

Пошто су покупљено оружје натоварили на кола, сељаци су у колони, предвођени политичким радницима, иако су четници издалека припуцавали, кренули за Мали Пожаревац да сместе оружје у партизанске базе. Исте вечери у Мали Пожаре-

вац је дошао Космајски одред и преузео оружје. Када је касије у Космај дошла 2. шумадијска бригада, одред је дао бригади 1 бацач и извесну количину аутоматског оружја, муниције, бомби и спреме. Иако су то биле мале количине, ипак су партизанима добро дошле. Због склањања и предавања оружја партизанима, четници су запалили 7 кућа партизанских сарадника у Влашкој.

У току јула извршене су потребне припреме и договорено је да се Посаво-тамнавски одред пребаци у Космај ноћу између 28. и 29. јула. Да би се пребацивање преко реке Саве успешно извршило, по налогу Окружног комитета Младеновац једна чета Космајског одреда требало је да дође на Саву и прихвати партизане из Срема.

Ради извршења тог задатка, Космајски одред се 27. јула пребацио у шуме код Парцанског виса. Тада је у одред дошао заменик политичког комесара Љубомир Ивковић Шуца. Мада му рана још није била зарасла, па се тешко кретао, није могао више да издржи да се лечи, па је дошао у одред. Ту је из одреда издвојена једна чета и послата у Посавину. Она је имала задатак да на Сави код Остружнице, уз помоћ политичких радника Посавине и сарадника НОП-а из села, осигура пребацивање партизана из Срема и са њима исте ноћи стигне до општинске шуме у Барајеву, где је требало да их сачека Космајски одред и са њима дође у Космај.

Чета је због дужег пута кренула одмах увече, и у свануће стигла у Остружничку шуму, где је преданила 28. јула и ухватила везу са политичким радницима Посавине и сарадницима НОП-а из села. Одред је кренуо касније и пред зору 28. јула стигао у општинску шуму села Барајева, где је требало да конспиративно предани до следеће ноћи. Међутим, изјутра су дошли неки сељаци да секу шуму и видели партизане. Ту се више није могло остати јер је непријатељ могао сазнати, па је штаб одлучио да се врате на Парцански вис. У покрету према Космају одред су приметили, пратили и на њега стално отварали ватру барајевски и рипањски четници све до Парцанског виса. Када је одред стигао на Парцански вис, они су и даље припуцавали и узнемиравали га, све док их једна чета није одбацила у њихова села. Тек што су ови четници најурени, од Губереваца се појавила већа колона четника која је водила и групу похватаних сарадника из оближњих космајских села. Био је то један батаљон 4. космајске четничке бригаде. Штаб одреда је одлучио да сачека да четници приђу ближе. Онда је уследио јуриш и четници су се разбежали и не покушавајући да пружи отпор. Похватане сараднике партизани су ослободили и пустили кућама. Само што су растерали ове четнике, од Парцана су наишли жандарми. Са већег одстојања они су посматрали партизане и њихов положај, а затим су се вратили према Раљи. Одред је увече стигао у Парцане, где је вечерао, а затим се код Ропочева пребацио преко железничке пруге и у току ноћи стигао преко Поповића у Мали Пожаревац.

У заказано време, ноћу између 28. и 29. јула, на реци Сави није дошло до пребацивања партизана из Срема. Претходницу у првом чамцу напали су жандарми — граничари, па се морало одустати од преласка. Очекујући да се пребацивање изврши следеће ноћи, одлучено је да чета остане још један дан близу Саве. Док су предајивали у једној шуми код Остружнице, партизани су приметили Немце, који су пошли у претрес терена и дошли скоро до логора чете, око подне 29. јула. Чета је одмах кренула према Космају са групом политичких радника. Уз пут су је напали четници. Били су то делови Липовичке и Врачарске бригаде четничког Авалског корпуса. Они су успели да у Рипњу једног рањеног партизана заробе, али су бежали чим би партизани кренули на јуриш. Кад је чета стигла на Парцански вис и изнурљено људство после усиљеног покрета од око 20 км хтело да мало предахне, напали су их жандарми и четници. Били су то жандарми из Раље и Сопота, делови 4. космајске четничке бригаде и делови једне летеће бригаде Авалског корпуса. Развила се жестока борба. Око 200 жандарма и четника у таласима је наваљивало на 30-ак партизана, храбрих, срчаних, преморених, али, срећом, за ову прилику добро наоружаних и снабдених са доста муниције. На крају су жандарми и четници били разбијени и натерани у панично бекство. У сам мрак, чета се спустила до оближњег села Парцана, одакле је после краћег задржавања продужила за село Поповић и Мали Пожаревац, где се састала са одредом.¹

„Није наш Космај за чупавс разбојнике Драже Михаиловића” — под овим насловом августовски број „Космајског омладинца” је објавио напис Родољуба Роде Андрића, који је био у чети што је ишла до реке Саве да сачека прелазак сремских партизана, а који овде наводимо са извесним скраћивањем.

„Било је тихо јулско вече када је ударна чета кренула на извршење задатка. Пред нама је ноћ непрекидног, заморног марша, а дан и ноћ пре тога provedена је без сна, али свест и понос због поверења које нам указују другови јача је од умора. Вебри и насмејани корачамо. Вијуга наша мала колона преко ливада, брежуљака, прашњавим, сеоским путевима и друмовима. Спустила се већ ноћ, ведро, пуна звезда. Величанствену тишину прекида само лаваж кучића негде у селу и сасвим удаљено клокотање митраљеа. Волим овакве ноћи што узбуђују машту, што слатки немир уносе у груди. У њима налазимо остварене снове драгог далеког детињства. Свет оних дивних ускога хајдука и устаника Станка, буљубаше Зеке, Јаношика, свет старих прашњавих књига о херојској историји народа нашег. Видим их како, баш као ми сад, нечујно као сенка газе друмовима, прикрадајући се турским караулама и превозима. Срце тад бурније куца, крв брже струји у жилама. Ми настављамо њиховим путем. Ми пишемо нове, славне странице историје народа нашег. Тридесет ударника корача тихо, нечујно, кроз звездану јулску ноћ. Умор савлађује, очи се склапају, али руке грчевито стежу пушку, а усне тихо прошапћу команду „Брже, чело ...

Ту смо, на Сави, под самим Београдом. У даљини трепери, блешти на сунцу велики град. Мало лево високо штрче у небо антене радио-станице (у Макишу). Узбуђење је велико. Ту смо под зидинама толико вољеног, засуђеног града, коме смо, полазећи из њега, обећали донети слободу. Ту негде чаме наши

утамничени другови. Ускоро ћемо закуцати на капије твоје, граде драги! Отворићемо широм врата свих логора и тамница. Покућаће као лавина народ на улице да да одушке оном што већ три године узалуд гуше у њима. Проламаће се тобом песма наша громка... Дванаест је сати. Крећемо... Непријатељ је открио наш логор. Ипак, Швабови нису имали смелости да поћу за нама. Кроз непрегледна кукурузна поља Посавине одмичемо све више од Саве. Врућина је несносна. Жећ мучи... Морамо напред. Непријатељ може да изврши концентрацију, а нас је свега тридесет. Сремчица, Рушањ, већ остају за нама. Преко голих, само ситних жбуњем прекривених брежуљака, избијамо на пут. После краћег саветовања одлучујемо се на одмор. Поседали смо у кукурузу на коси лево од пута (Липовица — Рипањ)... Преглед је био изванредан. Ни птица се не би могла провући а да је не видимо. Главни друм је био врло близу. Осматрачи су приметили на друму у даљини групице људи. Одмарати се даље било би неопрезно. Предстоји дугачак пут. „Вечерас морамо бити у Космају“, закључује илоит-ком Бога. Тек што смо кренули, са косе супротно од Барајева почиње да нас засипа ватра. Најпре полагано, а онда све бешће. „Так-тум“ смеју се ударници добро познавајући четничку дум-дум муницију. Било је јасно да су нам четници поставили заседе. „Напред, на јуриш, другови“, пала је кратка одсечна команда. „Патрола нека избије што пре на друм“. Дика митраљезац скакуће као сридањ и већ је са својим „Черчилем“, како су борци крстили митраљез добијен од савезника, избио на друм. „Ал“, бије ко свети Илија“, чује се позади. Четници су побегли на другу косу и по старом обичају припуцавају на нашу колону, која полако одмиче друмом (према Рипњу). Било нам је жао што нисмо имали времена за задржавање па да их мало појуримо, јер су нам досађивали својом пуцњавом читавих десетак километара, колико смо ишли друмом. Скрећемо с друма десно, сеоским путем између Рипња и Барајева. Претходница већ силази у дољу кад са узвишице испред нас, са самог пута, допире добро познато: „Ко је тамо? — „Четници“, смеју се Нина курир и Луне митраљезац и безбрижно настављају напред. Четници већ постају досадни са својим упорним „Ко је тамо?“, па Нина курир пресеца са својим одсечним: „Марш, цукело!“ Овде партизани, овде Нина курир!“ Кроз кишу куршума као помамни спустили су се ударници колоном право на заседу. Омиљено „Хватај живе“ одјекивало је по посавским бреговима. У исти мах почиње бесна митраљеска ватра да нас засипа с леђа. „Ови се не шале. Бију унакрст“. Заиста ситуација није била баш zgodна. У то са чела допире смех: „Ватају Загреб“, каже Нина. И заиста, док длан о длан, четници су нестали. „Па да имаш коњицу и моторизацију, не би их стигли“, закључује „Касапин“. Заиста, „Дражини јунаци“, „горски дивови“ побегли су главом без обзира.

То је био последњи јуриш ударне чете тог дана. Последњи, најлепши и најуспелији. Одмарали смо се под Парцанским висом. На самом вису била је заседа, Лунетова митраљеска петорка. И није дуго трајало па је наш „Енглез“ почео да „кашље“. Умора је нестало. За трен ока били смо на вису. На петнаест до двадесет метара избија непријатељски стрелачки stroj. Има их много. Жандарми и четници. Кокарде бљеште. Ватра са обе стране постаје све јача. Четници су изненађени силином наше митраљеске ватре, па стално, довикују: „Ко је тамо?“ Просто не верују да смо то ми, партизани, кад тако немилице трошимо муницију. „На јуриш. Урааа!...“ проламао се задрхтао Парцански вис. Као да су добили крила, ударници су јурнули попут пролетње бујице, попут силног, незадрживог планинског ветра. Стрмим нагибом виса бежали су четници са својим савезницима жанармима, претурајући се један преко другог. Ошамућени, разбијени, бежали су на три стране. „Нека вам помогне немачки командант Рал!“ довикивали су за њима ударници. Тридесетак ударника разбили су и разјурили преко две стотине четника и жандарма.

Изиђите из ваших руиа, бункера, проклети швапски гадови. Ослушните како на пољима и бреговима земље поробљене, уместо са вама, бијемо бој са вашим најамницима, прљавим издајницима Драже Михаиловића... Преко лешева, кроз крв, маршира војска слободе, „поколење за песму створено". Умиремо да би се живело, гладујемо да више никад не буде гладних, мрзимо да би се људи сутра волели, шкргућемо зубима да би се људи сутра безбрижно смејали. Као што је Иља Еренбург поносно довикнуо швабама: „Није наш Кавказ за прљавог кобасичара Карлушку", тако и ми са Парцанског виси довикујемо: „Није наш Космај за оне у чијем се лицу повампирила стара, трула Југославија, тамница народа". Прерата са параграфима „Закон о заштити државе", у руци са пендрецима, кундацима, казаматима, главњачама, а данас грозно искежена са крвавом камом у зубима. Ми смо јој брана. Ми смо живи бедем о који се она разбија у парампарчад. Ми јој забијамо глогов колац."

„... команданти (четнички) су постојали према народу тако да су се мало разликовали од окупатора и других народних непријатеља." Своје неуспехе у борби против паргизана четничке старешине су обично објашњавале грешкама појединаца из њихових редова, самовољним поступцима, лошем односу према народу и слично. Сигурно је да због тога не само што у широким масама нису били омиљени, већ, напротив, народ их је омрзао. Али не само зато, већ и због тога што су бруталним средствима настојали да се поново врати стара Југославија, стари омрзнути буржоаски, централистички и полицијски режим социјалне неправде и националне неравноправности.

Како су највиши четнички команданти, који су лично свакодневно издавали наређења за масовна убиства, клања, батинања и мучења грађана, за то бацали кривицу на ниже старешине, види се из наредбе мајора Николе Калабића, команданта Горске гарде, од 10. августа 1944, са његовим потписом:

„Горска гарда њ. в. к. Петра II упућена је у Шумадију са задатком да народ ослободи од терора, експлоатације и комунистичко-партизанског оргијања.

Гарда је боравећи у Шумадији морала према партизанима да примени револуционарна средства и методе ...

Међутим, кад је Горска краљевска гарда испунила свој задатак и ослободила народ од партизанског терора, изврстан број мојих потчињених команданата нису правилно схватили и разумели, а у извесним случајевима и злонамерно примењивали моја упутства и наређења за рад. Они су револуционарна средства, која су била примењена према партизанима, применили поступно и на оне у народу који за таква поступања нису дали никаква повода.

Та средства увели су ти команданти у обичај.

У неким случајевима такви команданти поступали су према народу тако да су се мало разликовали од окупатора и других народних непријатеља.

Овакав њихов рад плод је или брзоплетости и пренагљености, или самовоље и личног прохтева, или, најзад, неправилности оцењивања и непроверавања достављених им података од стране њихових поузданих људи. У извесним случајевима они су оваким површним радом и схватањем дужности наседали унутрашњем непријатељу који је ту њихову површност и нехат вешто искористио у сопствене сврхе.

Било је при оваквом раду и невиних жртава.

Према оваквим комадаитима и војницима наредио сам законски поступак. Они су најстрожије кажњени по закону и излучени као штетни из нашег покрета за слободу.

Војска је орган народног тела.

Југословенска војска у отаџбини је народна војска, а Горска гарда својим понашањем, поступцима и радом у народу треба да стекне поверење, љубав и симпатије народа и постане народна узданица јер као најелитнија јединица чува узданицу наше војске и народа њ. в. краља Петра II.

Наша војска морално и материјално потпуно се ослања на народ; народ војску не само да храни, облачи и снабдева другим потребама, већ је поврх својих синова и крв даје ...

Па, ако је тако, онда се морална шиканирања и психичка малтретирања не предузимају према свима, а било је и невиних жртава.

Према оваквим командантима и војницима наредио сам законску истрагу. Они су најстрожије кажњени по закону и искључени као штетни из нашег покрета за слободу.

Војска је орган народног тела.

... па кад је тако, онда се морална шиканирања и психичка малтретирања од стране мојих нижих команданта, а нарочито најнижих — команданата места и четовоћа, не могу другачије разумети већ као израз самовоље, личног прохтева, брзоплетости, преулажености или злонамерног примењивања мојих упустава и наређења, што само смета и крњи углед наше војске и равногорског народног покрета у народу, јер народ губи поверење у нашу војску и њене праве намере према њему, што у крајњој линији огромно штети општим народним интересима. Имам податак да су овако поступали и извесни команданти батаљона." (Архив ВИИ ЈНА, р. б. 41/4 К104).

Као што се види, једаи од највећих четничких крволока, Никола Калабић, окривљује команданте села и четовоће и понеког команданта батаљона за клања и убијања, а о вишим старешинама се не каже ништа. А и како би, морао би почети прво од себе.

„Равногорство у Космају значи: насиље, прогонство најбољих, неморал и пуну корупцију...” Слично се види и из иначе интересантног документа који је написао и потписао злогласни командант Авалског корпуса, наредбодавац бројних злочина од којих је највећи покољ у Вранићу, мајор Света Трифковић. Извештај који је он 25. јула 1944. послао Врховној команди Југословенске војске у отанбини и лично Дражи Михаиловићу гласи:

„СТАЊЕ У КОСМАЈУ

ВОЈНА ОРГАНИЗАЦИЈА: она је углавном спроведена. Садањи старешински кадар створио је јединице, снабдео војску оружјем, муницијом и осталим потребама. У овоме погледу нема шта нарочито да се примети.

Начин испуњавања јединица обвезницима није правилан. К-нт бригаде није позвао регруте из годишта 1919 до 1923. на одслужење шестомесечног рока како је то наређено од стране В. К., већ се попуњавање врши позивањем на вежбу. При томе позивању на вежбу старешине нису правичне. Располаже се са подацима да у погледу позивања има много личних момената и корупције. Старешински кадар у космајском срезу, добивен брзим унапређивањем млађих подофицира у официрске чинове, показао се као недовољно спреман да руководи организацијом на овакво великој територији. На целој територији нема ниједног старијег подофицира

или активниог официра који би послове водили са више смисла, такта и система. Од резервних официра је к-нт среза, али нсти нема овлашћења од к-та бригаде за шири рад у народу.

Овај старешински кадар нема ни потребне моралне квалификације да народ придобије за нашу ствар, већ, напротив, својим ноступцима доводи дотле да народ нерадо гледа и прилази нашем равногорском покрету, а отворено изражава мржњу према нашој организацији на овој територији.

РАВНОГОРСКИ ОДБОРИ: Равногорски народни одбори постоје у свим местима, али сада само на папиру. Ни у једном месту нису постављени према замисли Централног националног комитета, због чега се њихово постојање у народу уопште није до сада осећало. Њихов садашњи рад сводио се на то да се приликом доласка војске у једно место ти људи стављају на расположење војним старешинама као послушници или пандури и ништа више. Број одборника се кретао обично од 4 до 6 чланова. Ни у једном месту РНО нису били конституисани. Компетенције и начин рада уопште им нису били познати ...

ЈУРАО (Југословенска равногорска омладина): Уопште није организован. Не постоје омладинци при бригади, батаљонима и челници повереници по селима ...

ЖРОС (Женски равногорски омладински санитет): Организација ЖРОС није постојала ни у једном месту. Разумевања за ову уопште није било.

ПРОПАГАНДНО-ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА: Пропаганда, која треба да значи идеолошко обрађивање народа и војске и обавештавањс ради правилног опредељивања — у Космају не постоји.

У идеолошком и организацијском погледу у Космају наша организација и покрет не стоје на почетку посла, него је ствар организације и покрета отишла од нормалног почетка — далеко уназад.

Код народа су разбијене све лепе илузије о равногорству и Арајси, а организација је често најгори облик најкорумпираније клике сеоских силеџија и покварењака (подвукао — ДДБ).

Уколико организација формално и постоји, у њу су ушли људи под притиском силе. Чест је случај да људи плаћају новцем и другим стварима само да се извуку из организације...

Јер, равногорство у Космају значи: насиље, прогонство најбољих, неморал и пуну корупцију ...

ЗАКЉУЧАК: На основу свега изнетог, види се: Наша организација у Космају је одбила народ од себе. Због тога, нарочито млаћи свет, или је према нашој организацији равнодушан или тражи излаз на другој страни, па и са комунистима." (Архив ВИИ ЈНА ф. б. р. 32/4 Кут. 54).

Трифковић је ово иисао као комаидант Привремене команде шумадијских корпуса пошто је обишао космајски срез. Како је и даље остао командант Авалског корпуса, он је у току 1944. често слао своје јединице на овај терен у помоћ Космајском корпусу Горске гарде, нарочито у космајски срез.

Али, све је било без успеха.

Узалудно чекање савезничких авиона. Тридесет првог јула Космајски одред се састао са 2. шумадијском бригадом у селу Влашка код Младеновца. У овом месту партизани су разбили једну мању четничку јединицу, убили три четника и запленили им архиву. Бригада је дошла у Космај јер је те ноћи између 31. јула и 1. августа 1944. требало да савезнички авиони бапе оружје између Влашке и Дубоне, у рејону брда Варовница. Спремљена је била слама и само се чекало да наиђу авиони па да се запали

ватра у облику одређеног слова, као знак да је то уговорено место за бацање оружја. Међутим, чекање је било узалудно, оружје није стигло.

Из простора Дубоне и Влашке, Космајски одред и бригада у здруженој формацији пребацили су се у Шумадију, где су се кретали неколико дана. На дан 6. августа одред и бригада су у Венчанима водили гешку борбу са око 500 жандарма и четника, успевши да их разбију. У овој борби тешко је рањен Луне, један од најхрабријих пушкомитраљезаца Космајског одреда. После борбе Луне је однет у село Бабе, где је смештен на лечење, али је убрзо умро.

Реорганизација одреда у Друговцу. У току лета народно-ослободилачка борба у округу младеновачком (београдском) узимала је све више маха. Упркос непрпјатељском терору, политичке организације на терену су се учвршћивале, омасовљавале и појачавале свој рад. Из дана у дан повећавао се број људи који су били обухваћени радом ових организација и укључени у народноослободилачки покрет. Јачали су редови космајских партизана, а по селима су свакодневно образовани нови локални органи власти. После стварања окружног народноослободилачког одбора, убрзано се радило на формирању среских одбора. Живом активношћу све бројнијих партизанских сарадника, основац Космајског одреда у народу био је све шири и чвршћи.

Тај врло повољан развој ситуације у округу констатован је на окружном партијском саветовању које је одржано 3. и 4. августа у селу Влашка. Закључци саветовања су комунисте, организације и сараднике НОП-а, оружане војне јединице по селима и Космајски одред обавезивале на још већу активност.

У Венчанима после борбе 6. августа, одред се одвојио од бригаде и вратио на свој терен. Седмог августа одред је био у Малом Пожаревцу, 8. у Влашкој, где је одржан збор, 9. је у Селевцу запалио вршалицу, 10. је запалио вршалицу и општинску архиву у Азањи, 11. је у Азањи растерао четнике који су чували вршалице, а затим их запалио и конфисковао део покретне имовине неколико народних непријатеља, 12. је прошао кроз Селевац а по подне одржао успели збор у Суводолу, ту заноћио, а сутрадан се пребацио у Друговац.

Због све већег прилива нових бораца, одред је у Друговцу реорганизован. Од постојеће 4 чете, формирана су 2 батаљона јачине 100 људи, састава 3. чете.

Штабови батаљона су били у следећем саставу: заменик команданта 1. батаљона командир 1. чете Каверна, политички комесар Спасоје Зрењанин, заменик Рајко Баковић.

Други батаљон: командант Света Крста Иванчевић, заменик Деда, командир 1. чете, политички комесар Родољуб Рода Андрић, заменик Катарина Бонажан Каћа.

У одреду је тада било 29 чланова Партије, 7 кандидата и око 20 чланова СКОЈ-а. После реорганизовања одреда, извршено је

формирање нових партијских јединица и актива по четама и њихових батаљонских руководства.

Почетком августа у 1. батаљону је било 12 чланова КПЈ. Штаб батаљона-3; 2. чета-3; 3. чета-3; у Другом-13; штаб батаљона-3; 1. чета-3: друга чета-3; и 3. чета-4 члана, од тога у штабу одреда 4 члана КПЈ.

Руководство СКОЈ-а у Космајском одреду сачињавали су: секретар „Аца“ Комненовић и чланови „Дуле Рипањац“, секретар СКОЈ-а у 1. и „Мија“, секретар СКОЈ-а у 2. батаљону.

Руководство СКОЈ-а: 1. батаљон: секретар „Дуле Рипањац“, а чланови „Јовица Мишковић“, секретар актива 1. чете, „Војвођанин“, секретар актива 2. чете, „Боксер“, секретар актива 3. чете.

Руководство СКОЈ-а 2. батаљона: секретар „Мија“ а чланови „Ваљевац“, секретар актива 1. чете, „Американац“, секретар актива 2. чете, „Ратко“, секретар актива 3. чете.

(Према ратном дневнику Рајка Димитријевића, тада члана ОК СКОЈ-а за округ младеновачки. Оригиналан дневник се налази у личној архиви власика, а препис у ИАБ)

После реорганизације одред се по подне пребацио у суседно село Биновац. Ту је одржан збор, после кога је настало народно весеље.

Основни проблем дана за нас су оружје и муниција. Сутрадан, 14. августа, одред се из Биновца пребацио у Друговац. Предвече је одред кренуо за Мало Орашје да нападне четнике, али су они побегли. После краћег задржавања у Малом Орашју, одред је продужио за Дубону. Ту се састао са Другом шумадијском бригадом, која је из Шумадије, преко Рогаче и Бурнаца, дошла у Дубону.

„Ноћу 12/13. августа једна комунистичка група дошла је у с. Рогачу (9 кт ј. в. од Сопота), где је на кућама исписала комунистичке пароле, излепила комунистичке плакате, па потом отишла у непознатом правцу.

— Исте ноћи, око 22 часа, око 100 комуниста дошли су у с. Бурице (3 кш ист. од Сопота), где су по кућама исписали: „Живио Сталин, сви у редове партизана“. У селу су се задржали до 3 часа, када су отишли у оближњу шуму између Буринаца и Поповића, где су се задржали до 13. августа ире подне.“ (Извештај МУП Недићеве владе од 14. VII 44 — Зборник Т1, К21, Д120)

Са друговима из Срема ОК Младеновац се договорио да савезнички авиони баце оружје у Космај крајем јула и средином августа, па је Друга шумадијска бригада због тога и овога пута дошла на терен округа младеновачког (београдског). Међутим, из неутврђених разлога до тога није дошло. Како и покушај Посаво-тамнавског НОП одреда из Срема да се пребаци у Космај није успео, то је проблем наоружања и муниције био све тежи.

Тим поводом, члан Окружног комитета Младеновац Марко Никезић, који се због тога налазио у Срему, писао је 17. августа 1944. Покрајинском комитету КПЈ за Србију следеће:

„После вишемесечних тешких борби ове зиме, наше снаге у фебруару биле су сведене на око 70 људи у Космају и око 50 у

Шумадији. *Краткотрајни сукоб између четишца и Немаца био је за нас предач и омогућио нам да опоравимо јединице у току марта и априла (подвукао АДБ).* За то време било је неколико успешних борби са четницима и жандармима и једна с Немцима.

Почетком маја наше снаге биле су у Шумадији 120 а у Космају 220. Од тога је Шумадијски одред дао 80, а Космајски 120 људи за формирање Друге шумадијске бригаде. У то време био је велики прилив бораца, нарочито из Подунавља. Наоружање је било слабо — 15 аутомата укупно у Шумадији и Космају, уз велику nestaшицу муниције... Космајски одред имао је крајем маја успешну борбу са четницима и заробио је 40 пушака... У јулу су се одред и бригада кретали заједно и имали низ тешких и успешних борби са четницима, од којих је највећа била у Орашју...

Садашње наше снаге износе: Космајски одред 150 бораца и Друга шумадијска бригада 200 бораца, са укупно 20 аутомата (п. митраљеза). Борбе водимо стално са четницима и жандармима, ретко са добровољцима и љотићевцима. Са окупаторским снагама наше се јединице и не сретaju. Немаца и Бугара има само по бункерима дуж пруге и у већим градовима (Смедерево, Младеновац, Аранђеловац, Топола).

Симпатије народа јасно су опредељене за нас и наш рад развијен је у већем делу младеновачког и великом делу крагујевачког округа (од 130 села у млад. округу у 100 се растура наш материјал). Упркос таквом расположењу народа, успели су четници да се ове зиме и пролећа добро организују. У сваком срезу имају бригаду од 2—400 људи, у којима има 10—20% правих четника, док су остало мобилисани селаци. Војничка вредност четничких банди врло је мала: кад имамо довољно муниције наше јединице увек разбију 3—4 пута јаче четничке јединице. Сем тога четници су свуда створили своје позадинске организације, које су у селима где они имају утицаја састављене од њихових људи, а у нашим селима (тј. у већини села) постављају било кога под претњом батина и смртне казне. По местима имају „равногорске одборе“, који треба да врше функцију власти, затим равногорске одборе омладине и женске одборе. Свуда постоје и одговарајући прески одбори. Дражиновска штампа врло је развијена. Пишу против Немаца, против Недића и Азотића и против партизана (партизани наводно сарађују са окупатором — у Босни, а уз то се боре за своје партијске циљеве). По срезовима имају мали број села где је њихов утицај јачи. То су села у којима стално борава и у која је нама приступ много отежан. Осим у тим селима, четници свуда пљачкају, батинају и кољу селake, да би сломили њихов отпор према мобилизацији и да деморалишући масе разбију наш утицај.

Основни проблем данас је за нас оружје и муниција. Слабо наоружање је узрок тешких губитака — од пролећа у округу младеновачком имали само око 400 нових бораца, од тога је око 150 изгубљено; сем тога, многе борце не можемо да примимо јер немамо оружја. Пошто су четници и сами слабо наоружани, а располажу са мало муниције, то отпмањем од њих само надокнађујемо утешак муниције у борбама.

У Београду има сад на хиљаде људи који хоће да иду у партизане, нарочито радника. И поред слабих веза са Београдом, ми долазимо до многих од њих, али не можемо да их примимо услед недостатка наоружања. У селима такође расте стално расположење народа за нас, нарочито у Подунављу и младеновачком крају. Ако решимо питање оружја и муниције, моћи ћемо у Космају и Шумадији створити крупне јединице — јер су, нарочито у Космају, могућности мобилизације велике.

Изгледа за пребацивање оружја и муниције из Срема нема, јер се Сава много чува. Једини начин био би да нам се омогући примање оружја у самој Србији (из авиона —нап. ДДБ). Зато би нам била потребна радио-станица којом бисмо одржавали везу са

вама, те бисте имали руководство акцијама и иреглед потреба наших јединица. Пошто за сад због неимања радио-станице не можемо директно уговорати с вама, то ћемо ми одржавати везу са Г. (лавним) Ш. (табом) Војводине, а ви нам преко њих јавите кад и како ћемо примити радио-станицу и телеграфисту у Србији. Преко Г. Ш. Војводине јавићемо вам место и датум где и кад можете да нам пошаљете радио-станицу.

П. С. Ја се сада налазим у Срему где само дошао ради повезивања са јединицом (Посаво-тамнавским одредом — нап. ДДВ) која треба да се пребаци у Србију.

ОК Младеновац сад ми је јавио да је друг Риста (Светислав Канаћки, руководилац технике ПК КПЈ за Србију — нап. ред.)...

Из Космаја јављају да је у одред (у Космај) стигло 13 другова који су били угрожени." (Зборник Т1, К20, Д163).

Из Дубоне одред се са бригадом, пред саму зору 15. августа, код Влашке пребацио преко интернационалног пута и железничке пруге, и у свануће избио на Космај изнад села Амерића. Пре подне Немци су са жандармима из Младеновца преко Кораћице дошли на Космај и напали партизане. После краће борбе, бригада и одред су се пребацили на западне падине Космаја према селу Рогачи и поподне стигли у село Раниловић, где су зановили. Од немачке артиљерије на Космају погинула су 2 партизана Космајског одреда.

Сутрадан су одред и бригада дошли у село Велика Иванча, где су запалили неколико вршалица. Увече су културне екипе одреда и бригаде заједнички дале приредбу за мештане која је била добро посећена.¹⁾

„У рату је било тешко, али понекад је било и лепих тренутака. Поред борби и паљевина, било је и песме. Давали смо приредбе. Сељаци су то волели ... А једном, уз приредбу, неки метнули буренце у вреже, па жуто црево везали уз стаблику кукуруза да се ништа не примети, а да може да се „гуцне“ ...

(Сећање Милана Павковића Падобранца, тада курира Космајског одреда)

Средином августа одред и бригада су се пребацили у суседно село Стојник (пусти), где су се задржали цео дан.

У току овог кретања из одреда је издвојена једна група бораца и прекомандована у 2. шумадијску бригаду.

Акције одреда у другој половини августа. Из Стојника 2. шумадијска бригада је продужила за Шумадију, а одред се пребацио у простор села Ковачевца, у предео Равне, где је освајао 18. августа. Одред је конспиративно логоровао у једној шуми, али је око подне деконспирисан, па је кренуо за Велику Крсну. Ту је предвече, напао четнике који су обезбеђивали вршидоу. Четници, јачине једног батаљона, покушали су да пруже отпор, али су убрзо разбијени: 4 су погинула, а 11 их је заробљено. Одред није имао губитака. Запаљено је 8 вршалица. (Зборник, Т1, К21 ? Д124).

У покрету према Шепшпну и Поповићу, где је стигао увече, одред је покушао да успут нападне поједне — четничке јединице, али без успеха, јер су четници, чим би чули да иду партизани, бежали. Предвече, у проласку кроз Мали Пожаревац у Одред је ступило око сто нових бораца који су дошли из Београда.

Дана 21. августа у Губеревачким шумама где је одред стигао у току ноћи, извршен је размештај по четама новопридошлих бораца. У касним поподневним часовима Одред је напао једну мању немачку јединицу која је из Раље дошла у Парцане и натерао је на повлачење. Заплењена су и запаљена једна немачка штабна кола. Борба је вођена без обостраних губитака.

У проласку кроз Буринце ноћу 21/22 августа делови одреда су запалили општинску архиву.

Пре сванућа одред је стигао у Мали Пожаревац где је предано 22. августа. Чланови Окружног комитета одржали су састанак са Штабом одреда на коме је размотрена војно-политичка ситуација у округу. Одлучено је да се одред пребаци на грочанско-подунавски терен северно од жел. пруге Београд — Пожаревац, ради палења вршалица и разбијања непријатељских формација.

После извршених припрема одред се у току ноћи пребацио у суседно село Дражањ где је напао четнике који су чували вршалице. Убијено је шест-седам четника, међу којима је био и један њихов официр. Остали су се разбежали. Заплењено је пет пушака и један пушкомитраљез који је носио пратилац убијеног официра, као и двеста метака. Потом је запаљено пет вршалица које су довучене из Врчина, јер су дражањске вршалице већ раније запаљене. У току ове акције погинуо је један млад партизан који је пре неколико дана дошао из Београда.

Изјутра 23. августа Одред је продужио за суседно село Пударце где је запалио две вршалице, ухватио и стрељао два четника и једног њиховог сарадника. Одред су убрзо напали жандарми који су дошли из Умчара а затим и делови грочанске четничке бригаде који су дошли од Бегаљице. Жандарме је одбацио Други а напад четника одбио је Први батаљон одреда.

Напустивши Пударце и прошавши кроз Камендол, одред је после преваљених двадесетак километара, избио на просторију звану Маџарска раван, између Камендола и Сеоне. Штаб је одлучио да се ту заузме положај и одред одмори, истовремено очекујући даље покрете и нападе непријатељских снага.

Око један сат по подне одред су из правца Камендола, прилазећи му са три стране, нападе удружене снаге четника и љотићеваца, јачине око 500 људи, наоружане бацачима. После двочасовне борбе непријатељ је био принуђен да се повуче у неред. Убијено је око 10 љотићеваца и два четника, а више њих је рањено и заробљено.

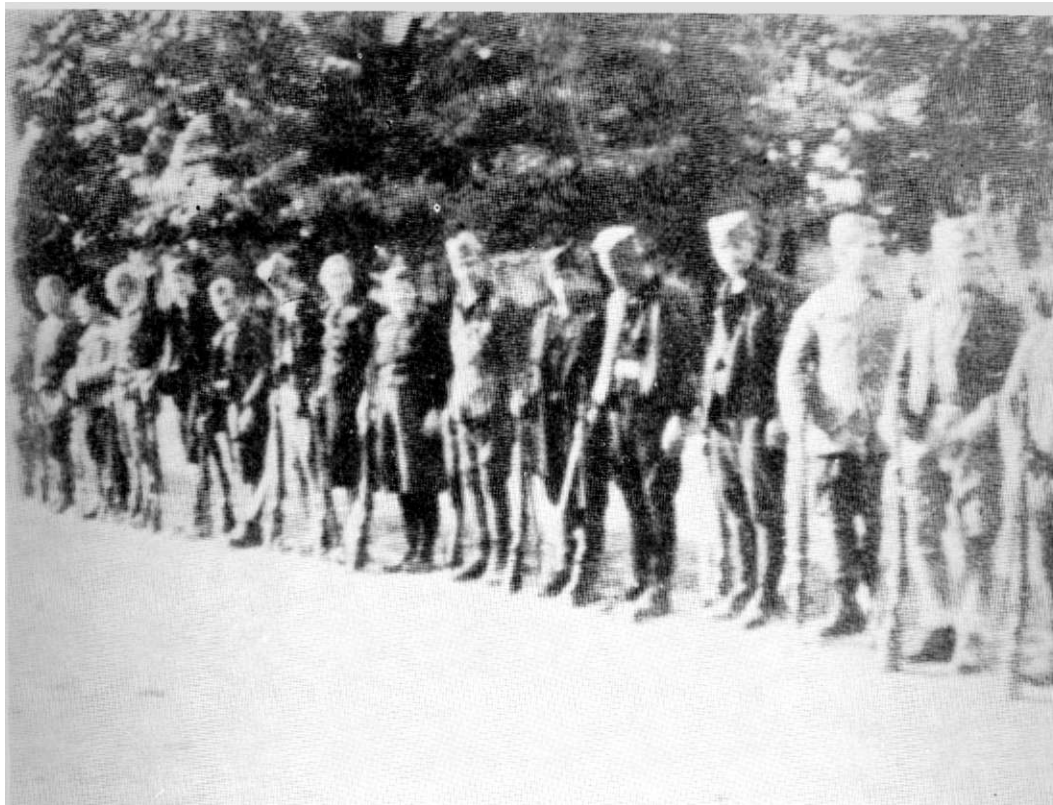
На страни нартизана ногинули су: Стева Стојић Божа, политички комесар Космајског одреда, Стева Милошевић, ин-тендант 2. батаљона, Јефта Пешић, Миливоје Мајсторовић из Ропчева, Момир Милојковић, Драга Думбовић и Миодраг Радошевић из Раље, а рањени су: Стева Иванчевић Крста, командант 2. батаљона, Живота Михайловић, Владимир Петровић, Драгослав Мандић и Жива Стевановић. Они су били смештени на лечење код Борћа Јовановића, званог Баничев, у Сеони, али су их сутрадан пронашли љотићевци, као и болничарку Злату Кобаљ из Марибора и Живку Бркић из Сеоне, курира Среског повереништва КПЈ за срез подунавски, све их похватили, отелари у село Липе и за одмазду стрељали.

Сахранивши мртве и сместивши рањене да се лече код сељака у Сеони, одред се упутио према Водњу. Пред улазак у Водањ добијено је обавештење да се у селу налази чета љотићеваца, јачине око 80 људи, који су пошли у помоћ снагама које је одред разбио у претходној борби. Било је око 18 часова. Један батаљон одреда је кренуо на љотићевце, али они нису били вољни да прихвате борбу, па су побегли из села. Одред је из Водња продужио за Петријево, где су га у сам мрак напали љотићевци и четници, али су их партизани разбили. Убијено је 7—8 четника и љотићеваца, а неколико је заробљено. Одред је у току дана задобио велики плен: четири машингевера, две бреде, 1 холандски митраљез, око 2.000 метака, три пиштоља и других ствари и спреме.

У току ових дневних борби 23. августа Одред је задобио велики плен: четири машингевера, две бреде и један холандски митраљез, око две хиљаде метака, три пиштоља и знатну количину других ствари и спреме.

Стање у округу, Успешна одбрана жетве — пред општим народним устанком. Крајем августа, дејства Космајског одреда, усмерена на одбрану жетве, успешно су приведена крају. Наречење председника квислиншке владе Недића, издато почетком јула, да се вршидба обави за кратко време због отпора народа и акција Космајског одреда, у многим селима округа младеновачког (београдског), а нарочито у селима младеновачког, космајског, подунавског, грочанског, јасеничког среза није извршено, нити су се окупатор и четници домогли жита како су хтели и планирали. Успех у одбрани жетве нарочито је дошао до изражаја после ослобођења, када је за даље вођење рата и исхрану становништва у градовима требало обезбедити храну.

Тако је месец август у округу младеновачком (београдском) протицао у све бројнијим и успешнијим партизанским акцијама, све испоњенијем расположењу и одлучној решености народа да борбу против окупатора и његових помагача успешно оконча. Распламсавање народноослободилачке борбе узело је толико маха да није било дана да сами сељаци, организовани од комуниста, у свом селу нису извршили неку акцију, или

Чета космајских партизаиа 1944. године

Другибатаљон Космајског одреда у Друговцу 1944. године

Група Космајских партизана,
септембра 1944. године

Група космајских партизана,
септембра 1944. године

Банатски Брестовац, Банат: Део (бараке) логора у коме је било и неколико заробљених партизанки Космајског одреда

Група космајских партизана у Друговцу, јула 1944. године

Борци Космајског одреда, стоје с лева на десно: „Качерац“, непознати борац, Деса Борђевић, Дика Новаковић и* Бојана Обрадовић, клече: Милутин Илић, Бока Благојевић и непознати борци

Борци Космајског одреда, с лева на десио: Љубинко Бургић, Жоја Стевановић-Ратко, Светислав Новић-Бели, Дика Новаковић и Лука Јевтић

Група бораца Космајског одреда у јесен 1944. године

Живојин-Жика Катић, борац
Космајског одреда

Миливоје Живојина Катић, борац
Космајско-посавског одреда и Прве
пролетерске бригаде, носилац
Партизанске споменнице

Милијан Живојина Катћ, борац
Космајског одреда

Жпворад-Жиле Живојина Катић,
борац Космајског одреда

Група космајских партизапа 1944. године (први с десна Бранко Николић из Малог Пожаревца)

Драгослав Марковић, Иван Стефановић-Срба и Божидарка Дамњановић, чланови
ЗК КПЈ за округ младеновачки са црвеноармејцима и грађанима у тек ослобођеном
Смедереву, октобра 1944. године

Сусрет партизана и црвеноармејаца у Раљи 16. октобра 1944. године

Споменик сељаку — партизанском сараднику у Луњевачкој шуми

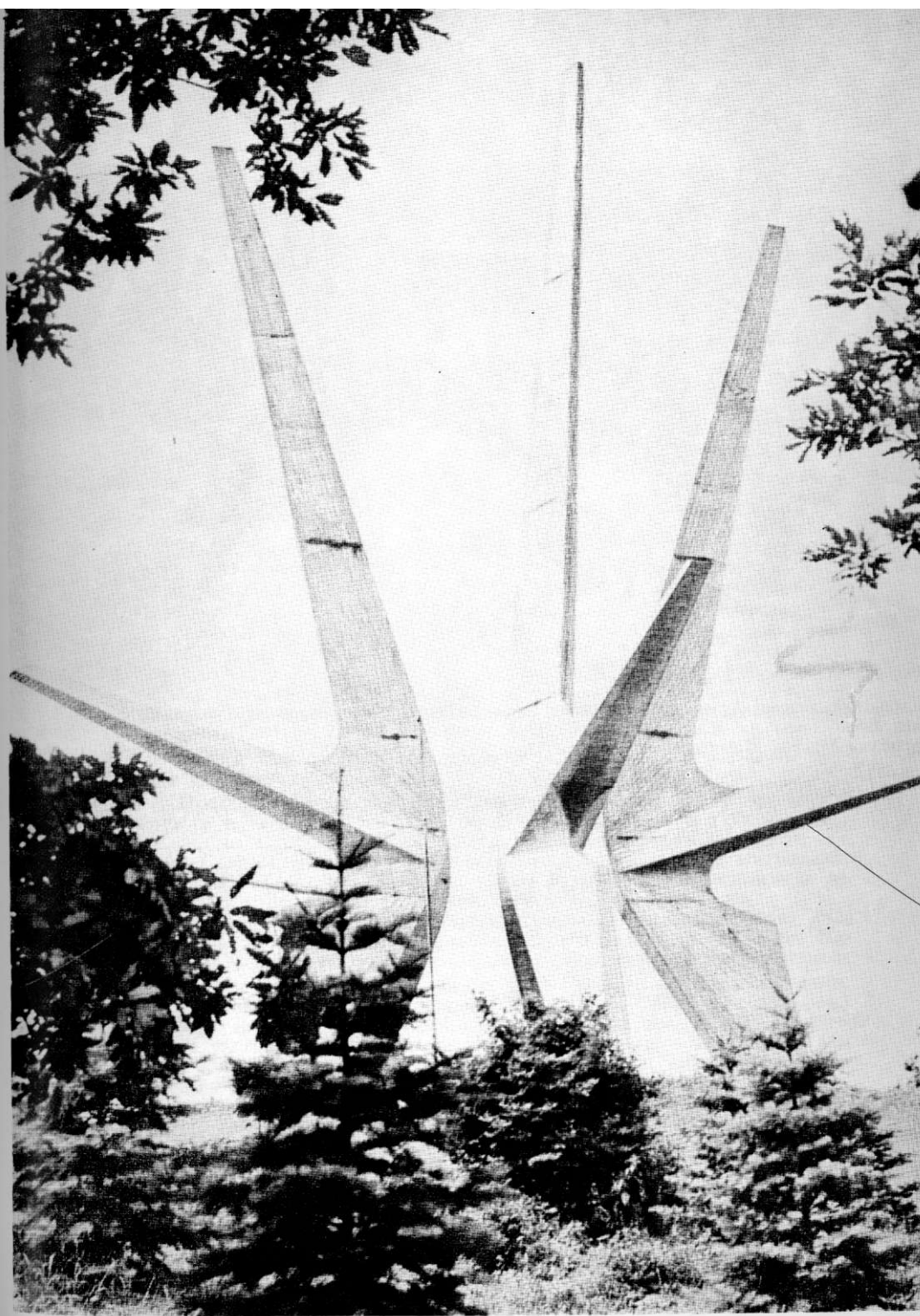
НЕКА ОВИ МЕРМЕРНИ
КРАТЕЖИ БУДУ (ПОМЕН
НА ОНЕ ПРАВЕ
У РУКАМА НАШИХ
(ЕЉАКА ПАРТИЗАНА-
КИХ (САРАДНИКА
ОНИХ КОЈИ (У У ГО-
ДИНАМА ОСЛОБОДИ
ЛАЧКОГ РАТА
ДАЊУ БИЛИ (ЕЉАЦИ
А НОБУ
ПАРТИЗАНИ...

„ЗБОГ ПАРТИЗАНА
ИМЕ (У ИМ ЗАТИРАЛИ
НА МУКЕ ИХ (ТАВЉАЛИ
У ЛОГОРЕ ЗАТВАРАЛИ
УБИЈАЛИ ИХ ПУШКОМ,
КАМОМ И ВАТРОМ
НА КУКНОМ ПРАГУ И
(СТРАТИШТУ, НА ЊИВИ
И У ПОРТИ ЦРКВЕНОЈ
А ОНИ
(АЧУВАЛИ (У ЧАСТ И
ДО(СТОЈАНСТВО И
ИЗДРЖАЛИ (ВЕ ШТО
ЖИВ ЧОВЕК МОЖЕ.

Детал. на споменику: сељаку — партизанском сараднику у Луњевачкој шуми

Детаљ споменика Космајском одреду на Космају

Споменик Космајском одреду на Космају

Председник владе Демократске Федеративне Југославије, маршал Југославије
Јосип Броз Тито на Космају 7. јула 1945. године; лево од друга Тита је
Драгослав-Дража Марковић, секретар Окружног комитета КПЈ за округ београдски

да се из неког села нису јављали добровољци у партизане. А у иојединим срезовима народ је био пред општим устанком.

То се види и из писма ОК Младеновац, упућеног крајем августа ОК Пожаревац, у коме се између осталог каже:

„Иначе, ситуација код нас је силна. Полет борбе је огроман. Да бисте схватили само какво је расположење народа, можете да видите из тога да су нам за 4–5 дана приспели преко 100 нових бораца из села и Београда.

Нарочито је младеновачки срез устанички расположен. Само из једног села (Влашка) за месец дана дошло је у одред 75 селака. У том срезу из већине села на присилну дражиновску мобилизацију није се одазвао ни један једини човек. Дражиновци седе у вароши Младеновцу и крећу се само у заједници са добровољцима, којих има мало, али су добро наоружани. Квалитет тих добровољаца је веома слаб и не одмиче много од дражиноваца који су почели, према још непотврђеним вестима, међусобно да се туку. 18. VIII у Умчарима (грочански) била је борба између њих. Говори се да им је погинуо неки командант. Многи мобилисани четници из грочанског среза, где смо ми били до сада најслабији и где су се наше јединице врло ретко кретале, беже у села која су позната као наша и траже везу. Ових дана дошло их је десетак. Такође и сељаци долазе.

Наш одред води веома успешне борбе у свим срезовима нашег округа. О њима можете да видите у „Космајском борцу“. Последњих месеца дана водимо најактивнију борбу за одбрану жетве. Попалили смо око 75 вршалица у округу.

Издали смо летак Окружног народноослободилачког одбора и Штаба, Окружног комитета и Окружног одбора АФЖ. У већини срезова по свим селима исписане су пароле. Нарочито су одјекнуле пароле исписане по интернационалном друму (пут Београд – Крагујевац – нап. ДДБ), скоро на читавој дужини која пролази нашим округом.

Такође смо посекали и бандере и телефонске везе на свим пругама истовремено.

Прошлог месеца пао је на нашу територију чптав транспорт оружја и муниције из савез. авиона. Изгледа да је био намењен Пољацима, па је због неког квара био приморан да га спусти где било. Срећом, пао је скоро целокупан у наше руке: 4 митраљеа, око 8.000 муниције, 28 машингевера и 8.000 параб. муниције за њих, 100 бомби, око 15 револвера, експлозива, мазива и др.

То нам је добро дошло. Прво, што нам представља праву драгоценост, а друго, невероватно је деловало на народне масе. Надамо се да ћемо ускоро моћи лично ми примити савезничку помоћ.

Ви сте вероватно чули да је друг Риста (Светислав Каначки, руководилац покрајинске технике ПК КПЈ за Србију – нап. ред.) погинуо. Његовом смрћу прекинута нам је сва веза са ПК. (Каначког је ухватила Специјална полиција и стрељала – нап. ДДБ). Ми имао једну резервну везу са ПК још од зимус и тамо чекамо неће ли се ко јавити.

У Шумадији се ситуација изменила такође у нашу корист. Одласком великог дела четника за Краљево и Крушевац, свуда се ситуација изменила и много поправила." (Зборник, Т1, К20, Д168).

Последња велика акција удружених снага Немаца, четника, љотићеваца и недићеваца у округу младеновачком (београдском). И после престанка важности уговора о примирју, који су четници склопили са Немцима у току јесени и зиме 1943/1944,

настављена је неформална колаборација између четника Драже Михайловића и Немаца.

Кад су 2. и 5. дивизија НОВ под јаким притиском здруженог немачког, бугарског, недићевско-љотићевског и четничког напада биле приморане да се почетком маја повуку у Санцак, четници су и после тога наставили сарадњу са Немцима против партизанских одреда у Србији. Мотиви и разлози за ту сарадњу су и даље били исти: четничка потреба за оружјем и снабдевањем и узајамна четничко-немачка борба против партизанске опасности.

У јулу су Немци уз помоћ бугарских, квислиншких и елитних четничких јединица опет кренули у напад против партизанских снага у јужној Србији. У току те операције немачки и четнички представници расправљали су о даљим здруженим акцијама против партизана, а четници су се као и увек бринули да за своје јединице осигурају више оружја и муниције код Немаца.

С тим у вези посебно је занимљив састанак одржан 11. августа у Тополи — Шаторњи између групе Немаца, коју је предводио коњички капетан Принц **УОП** Шгесле, заступајући војног заповедника југоисточне Европе, и четничке делегације која се састојала од три важна четничка команданта: мајора Арагослава Рачића, капетана Нешка Недића и мајора Николе Калабића. Сврха тог састанка била је да се разраде услови за састанак између Драже Михайловића и опуномоћеника немачког Министарства иностраних послова Нојбахера и да две стране изложе своје услове за појачану сарадњу. У извештају од 12. августа, Принц топ Шгесле је формулисао позиције двеју страна на следећи начин:

1. Дража Михайловић жели разговарати с Фиреровим опуномоћеником за Југоисток, Нојбахером;

2. он тражи савез свих српских националистичких снага;

3. он захтева мобилизацију и наоружавање свих телесно способних националистичких Срба за борбу против комуниста, с тим да су наоружавање и вођство у рукама Вермахта;

4. Дража Михайловић тражи да он сам остане у илегалности;

5. чланови четничког покрета не смеју бити у немачкој униформи;

6. место састанка не сме ни под којим околностима бити Београд или неки већи град.

Насупрот томе, наше власти желе су:

1. Дража Михайловић се мора сложити само с усменим, а не с писменим споразумом, и

2. четничко обећање да ће обуставити све кораке усмерене против немачке војне администрације и да ће је штитити. (Јозо Томашевић, исто, стр. 306).

У очигледној вези с предлозима ове делегације Драже Михайловића на састанку у Тополи је и саопштење Немачке команде у Београду у коме се каже да Михайловић врши притисак

на Немце да донесу одлуку до 20. августа; у саопштењу се указује на то да је Дража Мнханловић у контакту са председником квислиншке владе Недићем и да се с њим сложио о начину примања и употреби немачке помоћи. У саопштењу се даље каже да, узевши у обзир слабости немачких трупа у Србији и надмоћно наоружање партизана који су већ отпочели са систематском инфилтрацијом Србије, као и неизвесност у будућем понашању бугарских трупа. Немци не могу себи допустити да буду без четничке помоћи.

Састанак између Драже Михаиловића и Нојбахера није одржан, али је Нојбахер постао још већи заговорник наоружавања четника у разумној мери због продирања дивизија НОВЈ у централну Србију.

На састанку у Тополи је договорено да се акцијом удружених немачко-квислиншких и четничких снага униште партизанске снаге које су дејствовале пред Београдом, односно у округу београдском (младеновачком). Договорено је да акцијом руководи мајор Никола Калабић, који је за извршење исте ангажовао делове Авалског, Смедеревског, Космајског и Опленачког корпуса.

По плану, акцију је требало извршити у простору између железничких пруга Београд—Ниш и Београд—Мала Крсна—Велика Плана, јер је оцењено да је у том подручју најјача партизанска активност. Немачке трупе, уз помоћ дела љотићевских и жандармеријских снага, блокирале су нишку пругу на сектору Рипањ—Смедеревска Паланка и краљевачку пругу на сектору од Врчина до Колара и даље, са задатком да спрече партизанае да прећу преко пруге ради изласка из блокиране просторије или да на њу доведу своја појачања.

Четници, под командом Калабића, имали су „главни задатак“, тј. да означени простор запоседну својим јединицама, претресу терен, чисте село по село, проналазе и уништавају партизанае, а уз то још да хватају и колџу партизанске сараднике, пале њихове куће и врше пљачку.

О овој акцији удружених снага непријатеља Срески комитет СКОЈ-а за срез младеновачки 27. августа известио је Среско повереништво КПЈ за исти срез:

„Дана 24. августа непријатељ је сконцентрисао снаге, враћени су и они који су били доле на Копаонику и сви чупавци у нашем срезу и из Шумадије. Било их је око 5.000. Онда су блокирали кроз срез младеновачки, грочански, један део космајског среза, један део јасеновачког, блокирали су кроз пругу од Смедеревске Паланке до Рипња... Комора је била у Младеновцу. Ту су били 4 дана. Онда су сви жандарми, добровољци (љотићевци) и Немци све снаге које су имали бацили против наших снага.“ (Архив СРС, ОКМ, д. бр. 6415).

И секретар Окружног комитета СКОЈ-а, који је био у Подунављу, јавио је 27. августа о концентрацији четника истовремено обавештавајући Окружни комитет Младеновац да је

одред разбио Калабићеве четнике код Друговца и нанео им велике губитке.

Истог дана, на основу обавештења које је добило, Среско повереништво КПЈ за срез космајски обавестило је Окружни комитет Младеновац да се нису могле написати пароле на интернационалном друму, јер је то врло ризично због тога што се друм чува.

О концентрацији четничких снага и доласку Калабића одређеније и тачније писало је 30. августа СП КПЈ за срез младеновачки са напоменом да је непријатељска блокада трајала од 24—28. августа; да је 24. августа почела општа концентрација непријатељских снага и да је четнички командант Калабић дошао у младеновачки срез; да је командант четничког батаљона Миливоје дошао од Крушевца (од Копаоника) и да држи сектор: стари друм и железничку пругу Раља—Влашко Поље; да је Млаћа Бојовић са штабом Младеновачке бригаде у Младеновцу и да сектор железничке пруге од Влашког Поља до Смедеревске Паланке држе четнички команданти Јовановић, Леса, Луне, да су на терену и жандарми и љотићевци, и да су приликом блокаде Влашког Поља 28. августа стрелили неколико сељака и истог дана се повукли за Јагњило, после чега је блокада престала. (Архив СРС, ОКМ, д. бр. 6368).

Прешавши из Петријева за Биновац, одред се нашао на терену где су почеле пристизати удружене непријатељске снаге, без ближе представе о њиховој снази, распореду, покретима и намерама. Већ 24. августа, у простору Луњевца, одред је имао мањи сукоб са четницима и разбио их.

Сутрадан, 25. августа, између Селевца и Друговца, у долини реке Коњске, код шуме Бусење у атару Селевца где се одред пребацио у току ноћи, дошло је до тешке борбе између одреда и четничке групације под командом Николе Калабића. У оштрој вишечасовној борби четници су претрпели тешке губитке: имали су око четрдесет мртвих и око тридесет рањених. И одред је имао велике губитке. Погинуло је једанаест, а рањено четрнаест партизана.

У току борбе једна чета је изгубила везу са одредом, па се пребацила у Поповић.

„После битке у којој су четници имали пет пута већу војску и боље наоружање, и у којој су имали 38 мртвих и 26 рањених, целу ноћ су претраживали терен и износили своје мртве с неким камионима.

Било је већ око пола ноћи кад је Калабић Никола дошао са својом бригадом у Селевац и сместио војску у црквену порту.

Бесан због великог губитка у јучерашњој борби, Калабић је сутрадан решио да се освети Селевцу, јер је знао да је Селевац партизанско место.

Већ ујутру рано његови војници су се разишли по свим крајевима села и наређивали да сви морају на збор у порту.

Око десет часова у црквеној порти искупило се једва око сто педесет људи и жена. Сељаци су ноћу дознали да су четници дошли из борбе у Селевац, а чули су да су страдали у јучерашњој борби, па су у току ноћи бежали из Селевца. Неко је побегао у

колибе у винограду, неко у суседна села код рођака, тако да је тога дана Селевац освануо готово пуст.

Калабић је био љут и бесан што му и овај збор није пошао за руком. Како то да се његово наређење не слуша? Почео је са најпогрднијим речима да говори против сељака који сарађују са паргизанима, а онда осуо паљбу против партизана, називајући их бандитима и олошем, који је бацио наш народ у огањ. Претио је да ће Селевац да покоље и попали као што је то учинио и са Друговцем, само ако дозна да неко од њих помаже партизане. Затим је на збору наредио да се одмах спремају ручкови и доносе у црквену порту за његове четнике.

Према изјави Светислава Бранковића, у Селевац је дошао одред чегника од три до четири стотине војника још прошлог дана, пре борбе с партизанима. Чим је тај одред стигао, његови руководиоци су се повезали са командантима села: Радисавом Лазићем, Ником Мацићем, Браниславом Торлаковићем, Љубом Милојевићем и Станојем Барнићем. Ови су водили четничке тројке по селу, имали су списак у руци и тако хапсили унапред осуђене сараднике НОП-а.

У овом претресу села ухапсили су: Милана Вујића, Љубомира Миловановића, Станислава Лазића, Радована Лазића, Милорада Јевтића, Чедомира М. Јевтића, Чедомира Јакшића, Боривоја Марковића — студенте, Драгу Миловановића и Брану Кеџића — Јелиног.

Сви похапшени су одмах спроведени у школу, која је послужила као затвор. Тамо су их целати саслушавали, баталила жилама и примењивали инквизиторске методе и мучења, како би што више дознали од њих о другим партизанским сарадницима. Стално су их мучили на рате.

Поред ових, били су ухапшени још: Станоје М. Лазић — Мића и Цана Лазић, кћерка учитеља Радослава Радовића. Но, они су после саслушања пуштени на слободу, а ових десет су после ислеђења и мучења осудили на смрт. Осуђени су истог дана везани и спроведени иза куће Жиде Бурића у Кошарну, где су стрељани.

Приликом стрељања Милан Вујић није био погођен првим рафалом из митраљеза, па је после тог митраљеског рафала викнуо: — „Ево, видите да нисам кривац"! На то је пришао један официр и из пиштоља Вујићу опалио метак у главу. Ради сигурности после је још сваки стрељани добио по један метак у главу." (Види, М. О., исто, стр. 161, 162).

*

Са непријатељским снагама које су вршиле блокаду сукобио се и батаљон партизана Посаво-тамнавског одреда из Срема, који се преко реке Саве пребацио ноћу између 24. и 25. августа и дошао у Космај. На Парцанском вису њих су изненада напали Немци који су из Раље, преко Парцана, дошли са неколико тенкова. После краће борбе, партизани су се повукли према Губеревачким шумама. Одатле су се у току ноћи пребацили у Поповић са циљем да успоставе везу са Космајским одредом. Како одред није био у Поповићу, батаљон из Срема је у току ноћи продужио за Мали Пожаревац и залогоровао у једној шуми између Сенаје и Шепшина. Са Сремцима је био и члан Окружног комитета Младеновац Марко Никезић који је нешто раније прешао у Срем и са њима се вратио. Марко је тражио од партијског и скојевског руководства среза младеновачког да се организује исхрана и безбедност ове јединице. Ради тога су биле ангажоване сеоске војне оружане

јединице из Шепшина, Дубоне, Малог Пожаревца и Сенаје. Оне су са Сремцима продужиле за Космај и извештај број припадника ових сеоских јединица је остао у партизанима а неки су се вратили у своја села.

Увече, 26. августа, Сремци су ухвадили везу са једном четом која је изгубила везу са одредом у току борбе са четницима између Селевца и Друговца претходног дана. Од команде ове чете Сремци су обавештени о тешкој борби коју је одред водио и о великој концентрацији четничких снага. Како се није могла успоставити веза са одредом, сремски батаљон је увече извршио покрет за Поповић, одакле је у току ноћи продужио за село Стојник у Космају. Већ на изласку из Поповића батаљон се сукобио са једном групом четника и растерао их. Близу Буринаца батаљон је наишао на заседу јаких снага Космајског и Смедеревског четничког корпуса. Развила се жестока борба. Од првих четничких рафала погинула су 2 партизана. За време борбе наишао је један немачки авион и бацио две ракете са падобраном које су осветљавале простор на коме је борба вођена. То је партизанима отежало ситуацију јер чим би кренули у напад постајали су видљива мета изложена четничким плотунима. Ситуација је била тешка јер се батаљон није развио за борбу, већ како је маршовао у колони, тако је заузео положај на усеченом сеоском путу којим се кретао. Али партизани, којих је било око 150, били су за тадашње прилике одлично наоружани: имали су око 30 пушкомитраљеза и 60 машинки. Иако је ситуација била неповољна, одлучено је да се батаљон не повлачи, већ да се четници нападну и разбију, а онда да се настави покрет за Космај. Када су батаљон и чета одреда кренули на јуриш и осули ватру из свих аутомата, четници су се разбежали. Партизани су једва успели да заробе једног или двојицу четника из Смедеревског корпуса који су им причали да су четници били пренеражени јачином партизанске ватре. Прешавши интернационални пут и железничку пругу код Ропочева, батаљон и чета су наставили марш и у току ноћи стигли у Стојник. Сутрадан, у село је стигла 2. шумадијска бригада и Сремски батаљон је ушао у њен састав. У повратку за Шумадију, бригада је 29. августа запалила вршалице у Венчанима.

*

У борбама са удруженим снагама непријатеља у току ове последње непријатељске велике блокаде партизани су имали преко 20 погинулих и око 25 рањених. Губици непријатеља су били далеко већи, око 100 мртвих и рањених и око 60 заробљених.

План четника да у овој акцији од 24. до 28. августа концентрацијом највећег броја својих снага нанесу уништавајући ударац космајским партизанима није остварен. Тако је „Велика акција“ под командом Николе Калабића коначно пропала, а тиме и покушај четника и окупатора да овладају

овим простором, што им је, с обзиром на наступајуће догађаје, било неопходно потребно. Калабић се са осталим четничким јединицама из Шумадије после неколико дана повукао из младеновачког округа, а немачке и квислиншке формације су се вратиле у своје базе.

После неуспешно извршене акције, озлојеђени четници су извршили многа нова насиља, злочине и пљачке. Где год су стигли, појединим мобилисаним сељацима, који су бежали из борбе и враћали се у своја села, палили су куће.

Развој догађаја учинио је да ово истовремено буде и последња велика акција чишћења, последња офанзива и последњи покушај непријатеља да ангажовањем својих јаких снага уништи космајске партизане. За нове сличне акције, непријатељ није имао више ни времена ни снага, јер је поново морао слати појачања да заустави продор дивизија НОВЈ у западну Србију и Шумадију.

Преглед важнијих догађаја у Србији и на балканском ратишту у току месеца августа. Августа месеца 1944. године општа ситуација по окупатора и његове помагаче нагло се погоршавала све повољнијим развојем догађаја на југословенском ратишту и савезничким фронтима. У току овог месеца било је веома много важних догађаја који су имали велики одјек и одређен, пре свега морално-политички значај и за збивања на терену округа младеновачког.

Петог августа Турска је прекинула дипломатске односе са Немачком; влада САД, на предлог генерала Вилијема Донована, шефа обавештајне службе, одобрила је да се у штаб Драже Михаиловића упути америчка војна мисија; у Казерти, у Италији, Врховни командант НОВЈ и ПОЈ, маршал Југославије Јосип Броз Тито, састао се са командантом Врховне команде савезничких снага за Средоземље, генералом Хенријем Вилсоном; 7. августа, Врховни командант НОВЈ и ПОЈ се у Италији код Боленског језера састао са командантом савезничких копнених снага, генералом Харолдом Александером; 8. августа избегличка влада Краљевине Југославије донела је декларацију којом се обавезала да ће потпуно извршити споразум Тито—Шубашић, закључен на Вису 16. јуна; у Напуљу (Италија) је 12. августа отпочео дводневни састанак Врховног команданта НОВ и ПОЈ и председника НКОЈ-а, маршала Јосипа Броза Тита, са председником владе Велике Британије Винстоном Черчилом; са аеродрома Кана у Италији, 1. ловачка ескадрила НОВЈ извршила је свој први борбени лет над Југославијом; на састанку у Ражани код Косјерића 12/13. августа, председник српске квислиншке владе Милан Недић и Дража Михаиловић постигли су споразум да Недић уступи четницима 30.000 пушака, 500 митраљеза и изванредан број минобацача, под условом да се четници и даље не боре против немачке војне силе, и да се за борбу против партизана образују заједничке војне формације од припадника Српске државне страже (жандарма) и четника, под командом Драже Михаиловића; дана 17. августа, Врховни ко-

мандант НОВ и ПОЈ и председник Националног комитета ослобођења, маршал Југославије Јосип Броз Тито, упутио је позив мобилисаним и заведеним четницима и припадницима квислиншких формација да до 15. септембра исте године напусте непријатељске редове и ступе у јединице НОВЈ; јединице Црвене армије отпочеле су 22. августа са операцијама на Балкану ради избацивања Румуније и Бугарске из осовинског блока; румунски краљ Михаило је 23. августа затражио примирје са СССР, САД и Великом Британијом, прекинуо дипломатске односе са Немачком и наредио да румунске трупе обуставе борбе против Црвене Армије; дана 24. августа краљ Петар II Карађорђевић је декретом укинуо Врховну команду Југословенске војске у отаџбини и начелника њеног штаба Дражу Михаиловића разрешио те дужности; дана 25. августа савезници су заузели Париз, главни град Француске; влада Краљевине Румуније објавила је рат Немачкој, а Финска затражила примирје од СССР-а; влада Царевине Бугарске објавила је неутралност и преко Англо-Американаца покушала да избегне безусловну капитулацију; истовремено с почетком повлачења немачких снага из југозападне Француске, вођа Трећег Рајха Адолф Хитлер издао је 26. августа заповест, за повлачење са Балкана, с тим да најпре група Армија „Е“ напусти Грчку; по наређењу немачког врховног команданта Југоистока, фелдмаршала Максимилијана УОП Уајк^а, који је био смештен у Белом двору на Дедињу у Београду, из северне Грчке је отпочело пребацивање 4. СС полицијске оклопне дивизије у правцу Београда; вођа Трећег Рајха А. Хитлер наредио је 27. августа да се сва цивилна лица-службеници Трећег Рајха и бројне породице немачких официра и генерала повуку из Србије у Аустрију и даље у Немачку; ноћу 27/28. августа у штаб Драже Михаиловића у селу Прањани, код Горњег Милановца у Србији, спустила се војна мисија САД коју је предводио пуковник Мак Даул са задатком да организује и дотури материјалну помоћ четницима; влада Царевине Бугарске 29. августа је наредила повлачење бугарског 1. окупационог корпуса из Србије и 7. дивизије из Грчке, али не и бугарске 5. армије и огромног административног и полицијског апарата из Македоније, јер је Македонију сматрала својом покрајином; на предлог избегличке владе Краљевине Југославије, краљ Петар II Карађорђевић својим указом одузео је команду Дражи Михаиловићу и признао маршала Југославије Јосипа Броза Тита за јединог „вођу југословенских снага отпора“; снаге Црвене армије 31. августа ушле су у Букурешт, главни град Румуније; почетком септембра у селу Прањанима код Г. Милановца одржан је састанак између Штрекера, делегата немачког војног заповедника за Србију, Драже Михаиловића, Мак Даула, шефа војне мисије САД при штабу Драже Михаиловића, и Милана Аћимовића, комесара Јавне безбедности у квислиншкој влади Милана Недића. Делегат немачког војног заповедника се интересовао за могућност склапања сепаратног примирја на Балкану између западних савезника и Немачке. Пуковник Мак Даул је инсистирао на томе

да се немачке оружане снаге у Југославији предају четницима Драже Михаиловића.

Немци признају: на подручју Космаја знатно је појачана партизанска активност. А како су Немци процењивали војно-политичку ситуацију у Србији, Космају и Шумадији види се и из извештаја за август 1944. године вишег вође СС полиције у Србији, Аугуста Мајснера, упућеног центри у Берлину, у коме се између осталог каже:

„Ситуација се у толикој мери променила, како на ужем подручју надлежности тако и делом на општој линији, да се за сада још не може предвидети како ће се испољити на простору Србије, Санџака и Црне Горе...

Општа разматрања: У месецу августу је, као и до сада, ситуација на фронтима у великој мери утицала на расглагољено Срба. Руски успеси, напредовања савезника на западу и југу Француске и надаље се сматрају сигурним знацима скорашњег слома Немачке. У знатној мери је и држање Турске учврстило домаће становништво у овом мишљењу.

Углавном овладава мишљење да се време немачке окупације приближава своме крају и да ће окупатор за кратко време добровољно или присилно напустити земљу... Црвена опасност, која почиње све више да прети... убрзала је, прс свега, у националним круговима развој који, под занемаривањем свих до сада постојећих супротности, хоће да створи могућност ефикасне одбране стварањем једног националног блока. Како код покрета ДМ (Драже Михаиловића — нап. ДДБ), тако и код руководства Српског добровољачког корпуса, испољиле су се у извештајном периоду тежње истог правца и у великој мери довеле до зближавања између ових до сада непријатељских националних група.

Такође и Недићева влада је у току овог развоја открила своје до сада мање или више илегалне везе са иокретом АМ-а и сада успоставила званичан додир са покретом ДМ-а.

Овај основни унутрашњи иреокрет дошао је до видљивог изражаја састанком између министра председника Недића и Драже Михаиловића, који је одржан 12. и 13. августа... Приликом овог разговора очигледно је дошло до споразума који је имао за последицу да се српска влада сада у великој мери и јавно идентификује са жељама покрета ДМ-а.

На комунистичком сектору у извештајном периоду отпочео је очекивани Титов напад великих размера на Србију...

У припреми су и комунистичке банде у Срему; код њих се може уочити намера да желе учествовати у нападу на Србију. Мали део је крајем извештајног периода прешао Саву код Умке, према југу. С тога је потребно и овај простор брижљиво да се надзире.

На подручју Космаја показују појачану активност комунистичке банде појачане из Београда и Космаја...

Мора се констатовати да је општим нападом Тита на Србију, који је у неким деловима успео, и угрожавањем кључног положаја Србије, у знатној мери угрожена немачка општа ситуација у југоисточном простору. Тито даље несаломљивом енергијом спроводи своје планове да добије у своје руке српски простор, упркос тешких губитака...

Ситуација код непријатеља у Србији:

Округ Београд: Комунисти: знатно појачана дејства Шумадијске, Космајске и Подунавске бригаде у простору Сопот—Лазаревац — Аранђеловац — Азања — Друговац. Препаци на општи-

не, уништење знатног броја вршалица, убиства чиновника и појединих сељака. У два маха инфилтрирање комунистичких банди из Срема, у јачини 150—200 људи, иреко Саве, на простору западно од Умке. Образовање база комунистичке делатности на планини Космај, као и V простору Азање.

ДМ: Непрекидне борбе против горе наведених комунистичких банди. Велика акција команданта ДМ, мајора Калабића, са око четири хиљаде људи, потпомогнута Добровољачким корпусом, Српском државном стражом и немачким јединицама је још у току.

Округ Крагујевац: Комунисти: На простору Аранђеловац жива делатност комунистичких банди са Космаја.

ДМ: Сем појединих препада (на партизане — нап. ДДБ) и одвлачења (партизанских сарадника — нап. ДДБ) и непрекидне мобилизације, никаквих других делатности." (ДСУП ФНРЈ, НОС к. 8. стр. 903—921).

Масовно ступање нових бораца у одред

После наношења губитака удруженим снагама непријатеља, а нарочито четницима у борбама вођеним крајем августа, Космајски одред је наставио да дејствује на простору источно од жел. пруге Београд—Младеновац—Ниш, разгонећи деморалисане четнике, чијој су се „општој мобилизацији" сељаци све одлучније одупирали.

Истовремено је нојачана добровољна мобилизација у партизане. Александар Виторовић Цига, тада члан Окружног комитета Скоја за округ младеновачки (београдски), о појачаној добровољној мобилизацији каже:

„На састанку штаба Друге шумадијске бригаде и Сремског батаљона у Стојнику, којим је руководио члан Окружног комитета Младеновац Марко Никезић, одлучено је да се ја следеће ноћи пробијем кроз блокаду преко интернационалног пута Београд — Крагујевац и пруге, да нађем Космајски одред и организујем прихватање оружја у Подунављу, које се тих дана очекивало од савезничких авиона. Пратио ме је Остоја Чикић из Велике Крсне, курир Окружног комитета Партије. До Буринаца је требало да ме пребаце другови из Среског комитета Космаја — Љуба Живановић Брка и још један друг. Било је мало изгледа да пређемо живи. А Марко каже: „Проћи како знаш, а ако погинеш и мртав ћеш одговарати пред Партијом." У ствари, сви смо знали да има мало изгледа да се вратимо, али о томе не говоримо — ћутимо. Хране ме, нуде цигаретама „Зета" колико хоћу, као осуђенику на смрт.

Провели смо дан у борићима на Космају. Другови из Среског комитета Космаја су организовали да се сакупе обавештења о положајима непријатеља. Ниједно није било охрабрујуће. Увече нас испрате до Буринаца. Пошто смо се растали, нас двојица уђемо у прву кућу. Жена се препала, каже — „горе, на друму, има их као мраве, леже на положају". Она се тек вратила пошто им је по наређењу носила храну.

Изађемо на крај села. Између интернационалног пута и села су кукурузи и неки виногради. Месечина као дан. Остоја пита сме ли да једе грозђе. Кажем: може. Рекао сам му да се морамо тако привући друму да лист кукуруза не шушне. Када дођемо до друма, ја ћу прво бацити камен. Они ће мислити да се ради о међусобном задиркивању па ће проговорити. Тек

тада ћемо видети где су. Онда ћемо бацити по једну бомбу, помешати се са четницима и у тој општој пометњи некако ћемо претрчаги на другу страну. Дуго смо се привлачили. Кад смо стигли до пута, ја баких камен. Ништа. Још једном. Опет ништа. Спремим бомбу, а Остоји кажем да опали из пушке. Ни онда ништа. Блокада је била повучена док смо чекали да зађе месец.

Те ноћн смо окупили сеоске паргизанске јединице у Шепшину. Пошаљемо две десетине да најурс једну четничку јединицу која је била дошла у суседно село Дражањ. Једна десетина је са-моиницијативно вратила групу сељака којима је било наређено да се јаве за мобилизацију четницима у Влашкој. Тог дана стигао је из подунавског среза и један вод који је изгубио везу са Другим батаљоном одреда. Убрзо је стигао и одред. Штабу сам пренео поруку и тиме је мој задатак био завршен.

Верујем да је пробијање Сремског батаљона кроз блокаду код Буринаца утицало на непријатеља да је прекине, јер је сматрао да су туда прошлс све партизанске снаге које су биле у блокади.

После непријатељске блокаде иојачана је мобилизација људства за одред. Та добровољна мобилизација састојала се у томе што су среска руководства, по налогу Окружног комитета Партије, припремала омладину, и када би одред наишао, на митингу или збору би позвали омладинце да ступају у партизане, а они су зато већ били спремни. Одазивајући се на ове позиве, често је у партизане заједнички ступало по десетину и више омладинаца и омладинки. Понеко је доносио и оружје. То се спроводило по младеповачком срезу, подунавском и јасеничком, у првом реду по најактивнијим партизанским селима. Није било нашег села у овим срезovima из којег већ на први позив није кренуло бар десетак бораца, а из неких и по двадесет, тридесет.

Сви су они кретали у борбу добровољно, а многи нису ни потпадали под војну обавезу."

Ускоро ће се и у нашем Београду победоносно вити застава Народноослободилачке војске!

По налогу Покрајинског комитета, Окружни комитет Младеновац је почетком септембра формирао партијско руководство (повереништво) и послао га у Београд са задатком да у граду организује политички рад и борбене групе које би приликом ослобођења спречиле окупатора да поруши најважније објекте.

Приликом формирања овог повереништва, за чијег је секретара постављена Олга Врабич Нада, из одреда је узето неколико војних и политичких руководилаца.

Првих дана септембра штаб Космајског одреда и Окружни народноослободилачки одбор за округ младеновачки издали су један летак следеће садржине:

„Последњи позив мобилисаним четницима и недићевцима!

Врховни командант НОВ и ПОЈ и председник Националног комитета ослобођења Југославије, маршал Тито, упутно је ових дана последњи позив мобилисаним и заведеним недићевцима, четницима Драже Михаиловића, хрватским и словеначким до-мобранима да, најдаље до 15. септембра ове године, напусте редове издајника, како би колико било, макар у последњем часу, смањилн злочин своје издаје. Ко се и после овог рока буде нашао

у редовима издајника, биће му суђено пред народним судом, као и свим тешким издајницима нашег народа.

Мобидисани четници Драже Михаиловића, и ви, присилно мобилисани недићевци!

Последњи час је куцнуо. Црвена армија неодољиво надире кроз Румунију у сусрет нашој херојској Народноослободилачкој војсци и већ је стигла на границу наше земље. Победничке армије наших савезника опкољавају са свих страна Хитлерово гнездо разбојника.

Ускоро ће се широм наше вољене отаџбине и у нашем Београду вити победоносно застави Народноослободилачке војске.

Слобода је већ ту и тешко ономе ко се у тим светлим моментима буде нашао у редовима Недића, Љотића и Драже Михаиловића! Судиће му суд, најстрашнији — народни суд, који неће имати милости за издајнике нашег народа!

Мобилисани четници и недићевци!

Запамтите добро! Петнаести септембар је последњи дан који вам остаје да бирате између слободе свог народа и гнусне издајничке службе окупатору!

Наш врховни командант и најбољи друг — маршал Тито, последњи пут вас позива да напустите редове издајника, да се ставите под његову команду, да заједнички ударимо по последњим остацима потученог окупатора и издајника нашег народа.

Мобилисани четници, недићевци и добровољци!

Бежите од Дражиних чупаваца, бежите од Недићевих жандарма, бежите од Љотићевих фашиста као од куге!

Не испуштајте из руку оружје које сте од издајника добили, већ заједно прилазите нашем Космајском партизанском одреду и тим оружјем непоштедно туците изнемоглог окупатора и свих издајника који му својом службом штите одступницу!

Нека 15. септембар буде дан јединства, дан слоге, најстрашнији дан за окупаторе и издајнике!

Смрт немачком окупатору и издајницима Недићу, Љотићу и Дражи Михаиловићу!

Живела наша јуначка Народноослободилачка војска и партизански одред Југославије и њен врховни командант друг Тито!

Живеле победничке армије наших моћних савезника СССР-а, Енглеске и Америке!

Живела будућа домовина, демократска и федеративна Југославија!

Живео Космајски партизански одред!

Смрт фашизму — Слобода народу!

Курири, везе, пунктови

Сталним доласком нових бораца са терена и Београда, одред се из дана у дан повећавао. Тако је 12. септембра имао седам стотина људи. Од тога је било наоружано само двеста педесет, са пушкама, 14 пушкомитраљеза и 14 машингевера. Средином септембра прекомандовано је у Аругу шумадијску бригаду четири стотине бораца, али се одред и даље брзо повећавао.

Довођење нових бораца у одред са терена и из Београда; одржавање везе између штаба одреда и Окружног комитета Партије и чета и батаљона одреда са штабом одреда; одржавање веза са организацијама у срезovima и по селима; одржавање везе и канала између Окружног комитета Младеновац и Покрајинског комитета Партије за Србију; одржавање везе између Окружног комитета Партије за округ младеновачки (београдски) са Окружним комитетом Партије за округ крагујевачки; одржавање везе између Космаја и Срема, без чега се нису могле замислити а камоли успешно изводити акције од стране Космајских партизана у току рата, био је стални задатак партијских и одредских курира који су пошту, санитарски и други материјал и људе пребацивали од једног до другог пункта, док не би све стигло у одред или до одређених партијских руководстава.

То је посебна тема за истраживање и гшсање, а овде ћемо навести шта о куририма, везама и пунктовима и њиховом значају за успешну партизанску борбу у Космају пише Кика Дамњановић-Марковић:

„Ми, овдашњи партизани, нисмо у рату имали ни радио-станице, ни телефона. Можда је нешто од тога и постојало 1941. године, али ја то не знам. А ипак смо одржавали међусобне везе, и то је било пресудно за нашу борбу и наш опстанак. У сваком рату, а посебно у овом нашем партизанском, најтеже је било остати сам, односно прекинути везу са целином којој си припадао и која те је водила.

На нашем терену постојала је током целог рата читава мрежа веза — пунктова и канала, која је омогућавала Окружном комитету Партије и Штабу космајског одреда да буду увек у курсу догађаја. Захваљујући томе, никада за четири године рата нисмо остали на дуже време без везе са руководством покрета у Србији, са Покрајинским комитетом и Главним штабом.

Као што је и разумљиво, с обзиром да је у Београду било седиште Покрајинског комитета, најважније наше везе водиле су тамо, према Београду, и од Београда ка нама. На овој релацији било је више канала којима су циркулисали наши људи — курири, преносећи директивни и други материјал, штампу, оружје и муницију. Овим каналима наши курири су доводили из Београда другове за одред, а њима су се кретали и чланови ПК и Главног штаба за Србију, обављајући своје задатке на терену. Истим путевима убацивани су понекад у Београд поједини партизани ради лечења и опоравка, а пред крај рата и диверзантске и обавештајне групе са специјалним задацима.

Међу бројним куририма који су одржавали све ове везе и то како са Београдом тако и са суседним окрузима и селнама у оквиру нашег округа, поред осталих, најпознатији су били: Душан Пухач, трговац из Раље, чика Јаша Бурсаћ из Шепшина, Мија Ивковић из Дучине — сви изгинули током рата. А затим, Милан Павковић Падобранац из Вучака, Стеван Чикић Остоја из Велике Крсне, Бранко Николић из Малог Пожаревца. Они су рат преживели. Хиљаде километара су препешачили сви ови другови обављајући своје курирске задатке, јер на нашем терену нису смели ни коње да употребе.

У разгранатој мрежи тајних путева и канала били су пажљиво уграђивани курирски пунктови у које се све то што се овим путевима кретало — уливало и свој распоред добијало.

Од ових места у којима су била стецишта наших веза, несумњиво се посебно истицао Мали Пожаревац. Он је током целог рата за све нас партизане био главно уточиште. Кад смо остајали сами, или кад нам је било најтеже да се снађемо, окретали смо се према овом селу и његовим лудима — Михаилу Николићу, Љубивоју и Чеди Гајићу, Миловану Јовичићу... Срећом, сличних пунктова и људи било је још, и без њих се не би могло опстати у овом рату. Ко од партизана не памти Мијаила Борића из Врбнице, деда Косту Виторовића из Шепшина, Среју Ломића из Велике Иванче, Милију Урошевића из Стојника, Смилку Качаревић из Баба, Павла Блажића из села Младеновца, Ацу Ковача из Луњевца. Кроз њихове куће свакодневно су пролазили курири и бројни партизани. У разноврсне задатке били су укључени скоро сви чланови њихових породица. Над њима је стално лебдела опасност од провале и хапшења.

Људи који су радили на везама морали су да буду не само храбри и издржљиви већ и одлучни и сналажљиви.

Милић Павковић — Ко не познаје ово име у нашем крају! У ратно доба био је то сељачић са шареном торбицом преко рамена, који је умео и волео да свира „у музику“, како је звао усну хармонику. Кретао се смело и по дану и по ноћи. Изгледао је наивно, иако такав није био. У торбици је увек носио своју тајну, а за појасом пиштољ. Кад затреба, за трен ока знао би да се снађе, и од малог весељака постајао би опасан партизан.

Био је бистар и умео добро да запажа, а после тога да то на духовит начин исприча. Такав је остао све до данашњих дана. Духовит, ведар, непосредан."

*

„Зовем се Милан Павковић, али за ово пме изгледа да само ја знам. Партизанско име ми је било Милић, али га убрзо заменише. У пролеће 1943. били смо у Ковачевцу на једном тавану — пола руководства и ја. Ту се нашао: Бока Јарац, Милосав Влајић, Дуца... Наједном, неко викну: „Другови, к'оружју!" У брзини, ја не потрефим мердевине, него се смандрчкам низ њих и стропоштам на земљу. Тада ме онн крстише „Падобранац" ...

Ја сам се укључио у рад омладине кад ми је било 18 година. Тек је почео рат, а ја једва чекам да се одметнем. Поћем у партизане, а Срба, командант одреда, ме врати. Каже да треба да останем у селу и ту да радим. Али, кад је 1943. паступила провала, одемо сви, иначе би завршили на Бањици или у Јајинцима.

У партизанима сам био најпре митраљезац. По целу ноћ идемо, а вечерали смо пекмеза и проје. Није баш било лако, нарочито у почетку. Чудио сам се нашим борцима како се без пењалица пењу на бандере и секу жице. Али, после ми је све то, и много шта друго, било обично.

У рату смо морали да читамо и да се изграђујемо политички. Имали смо у чети књигу „Како се калио челик". Масна. Корице поцепане. Читамо један по један, па заспимо. Онда опет. После рата видим ја V књижарама ову књигу. И одма' је купим, да имам за успомену.

А онда су ме пребацили на курирске задатке. Проценили, ваљда, да сам способан за то. Први задатак ми је био да одем у моје село Вучак и да одатле донесем резервну цев за митраљез у одред. Како ћу сам, научио сам да идем свуда са четом. Али, иде ми се. Тамо ми је и девојка. И онда одем и донесем. Допаде ми се тај посао. Нема ко да те сеца. Сам си себи командант. Уз пут, можеш још да се проведеш ако умеш да се снађеш. А ја сам онда био млад, а волео сам и да свирам и да играм.

Једном беше игранка у Водњу. Ратно време, 1943. година. Питам ја скојевце шта је то, а они, кажу: „Сеока слава — Ву-

кола". Ја хоћу тамо на игранку, а хтео бих да видим и неке своје рођаке који су одатле. И одем. Ухватим се у коло и играм све у „петнаест", кад ето ти жандарма. Ја се правим луд, играм даље, мислим откуд баш они мене да познају, као да сам ја нека „шаржа". Кад ти то ови моји скојевци видеше, па и они моји рођаци — одједанпут почеше да се разилазе. Куд ћу, шта ћу, морам и ја да одступим.

Други пут беше свадба у Суводолу. Драга Миленковић жени сина, а ја се нашао ту у комшилуку и задржо се да преданим код баба Савке, па кад се спусти ноћ да кренем даље. Она мало пијана, па ме зове да идемо на свадбу. „Подробљанац, 'ајде" — није ми погодила надимак. И ја се преварим, па кренем. На свадби свира и пева један Циганчић, све се ори. Ја се ухватио у коло, па играм ли играм. А после ми Циганчић даје сав бакшиш што је покупио, као прилог за партизане. Све је то била моја иницијатива. То ја на своју руку... Кад, после неколико дана, нађе ме Бановац (партијски радник — напомена ДДБ), па поче да ме преслишава:

— Ти си био на „Вуколу" у Водњу. Па си био на свадби у Суводолу...

Чудим се откуд зна све ово, а ја му доно у ствари једно писмо у коме су му све то јавили. И пошто ме је добро изгрдио, на крају ми саопшти: „Да то више никад ниси урадио". После тога нисам заиста више ишо по сеоским весељима, али ме је зато душа болела кад чујем музику и видим игранку.

Било је још и других згода у рату. Повео сам једном, по задатку, неке другове у одред, и свратим са њима у кућу Л>убивоја Гајића у Малом Пожаревцу. Знао да је то наша кућа. Милена, његова жена, кува ручак, а ја јој кажем:

— Дај мало ракије, и дај друговима да једу...

А Л>убивоја још не познајем. Онда уђем у собу, а тамо седи један старији човек. За мене је био онда старији, а није имао више од 35 година.

— Ко си ти? — пита ме он.

— Партизан — одбрусим ја. А био сам мали и грдан.

Он ме погледа и поче да ми прича:

— Погрешио си што си отишао у партизане. Требо си у четнике. Партизани прво питају има ли шта да се једе, а не наређују. Још мање траже ракију...

Прича он, прича... Милена донесе јело, а ја ни да окусим. После сам увек мислио на оно што ми је он говорио. На крају, кад ме је боље упознао, Л>убивоје (тада партијски радник — напомена ДДБ) ме и заволео...

Сећам се добро и како сам држао збор у Сенаји, где већину житеља чине Цигани.

Пошто сам знао да свирам и у ћемане, Цигани су мислили да сам од њихове сорте. Зато мене задуже другови — Кика и Марко Никезић (чланови Окружног комитета Младеновац — напомена ДДБ), да држим збор у том селу, где сам се затекао као курир.

— Никад нисам говорио — браним се ја.

— Говори како знаш и умеш — наређују они.

Ја онда скупим „мој народ" и почнем да говорим како се треба борити и како треба и они да пођу у партизане. И заиста, пође њих десетак, и то са инструментима...

Други пут, ја идем као курир, кад близу Дубоне наиђе један сељак и каже да иду четници. Само што он прође, а неко викну: „Стој!"

— Ко је? — пита тај исти глас.

— Падобранац, а ко је тамо? — Они збуњени овим мојим именом ваљда мисле да су ме Енглези спустили из авиона. Одговорише: „Овде четници."

Ја се онда хитро одбацам у шашу и „зафрљачим“ бомбу међу њих. А ја иравац за Бадљевицу...

У одреду сам носио митраљез и мислио да нема ништа боље од њега. Као курир, уверио сам се да је бомба, кад се у право време употреби — свемогуће оружје.

Што се мене тиче, ја сам после рата остао као официр у Армији. Завршио сам официрску школу. Из тог времена не могу да заборавим један догађај који ми се урезао у памет и кога ћу памтити док сам жив.

Одређен сам био да за нашу јединицу подигнем плате у Крушевцу. Донесем паре и бројим... 32.000 више. Неки црв ми каже: „Узми, више је“. Други црв: „Немој никако...“ Онда помислим: нико од мојих није био лопов, па нећу ни ја. Вратим се у Крушевац. Све завејано. Тражим где је благајник, а они кажу: „У затвору. Узо је 32.000 динара“.

— Паре су код мене, дао ми је више.

Изведоше га из затвора. Он без еполета, необријан... Онда сам се заклео да никад нећу помислити да узмем туђе.

Пензионисан сам 1958. године. Волим лепе књиге. Имам Нушићева дела, јер њега волим посебно. Волим и лепе филмове. Само ратне не могу да гледам. Немам живце. И то откад сам се разболео...

Иначе, желео сам да будем глумац. А постао сам официр. (Види К. Д.-М., н.д. стр. 5—24)

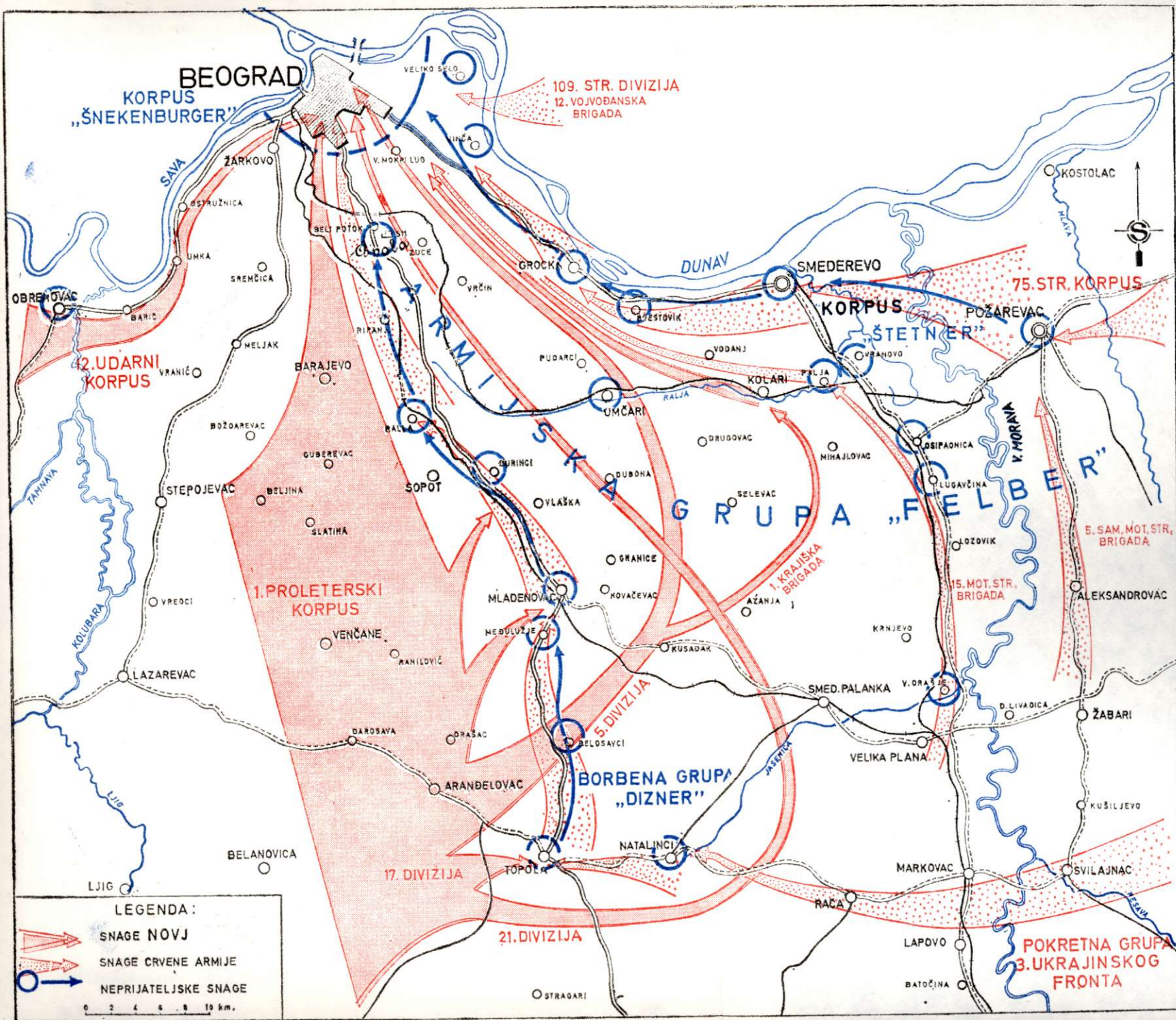
Борба против Немаца у Ропчеву

Почетком септембра на терен округа младеновачког (београдског) поново је дошла Друга шумадијска бригада. У здруженој формацији, одред и бригада су се кретали неколико дана, палећи вршалице и вршећи друге акције; одржано је и више зборова по селима младеновачког, јасеничког и подунавског среза (у Селевцу 4, у Биновцу и Друговцу 5. септембра итд.)

Седмог септембра одред и бригада су прешли друм Београд—Крагујевац и нишку пругу код Ропчева и у овом селу напали једну мању немачку јединицу и разбили је. Убијена су три, а рањено је осам немачких војника и заплењено је нешто оружја. Делом својих снага, партизански стрељачки строј је прошао кроз среско место Сопот.

„Ове недеље на нашем терену били су ирисутни бригада и одред“, известило је Среско повереништво Партије за срез Космајски 10. септембра Окружни комитет Партије Младеновац. „Први пут ове године наше снаге могле су да се задрже на нашем терену и да одрже успеле зборове у Парцанима и Стојнику а да се непријатељске снаге нису смеле ни појавити. Одред је водио успешну акцију у Губеревцу против посавских и рипањских четника. Предало се 23 рипањца. Заплењено је преко двадесег пушака.“ (ИРП СРС д. 6371).

Одвојивши се од Друге шумадијске бригаде, која је продужила за Шумадију, Космајски одред се задржао неколико дана у космајском срезу, а загим се код Влашке пребацио преко железничке пруге Београд—Ниш, на терен младеновачког среза.

Расуло четника. — Позив Врховног команданта мобилисаним четницима и припадницима квислиншких формација који нису вршили злочине да напусте њихове редове и ступе у партизане, наишао је на снажан одјек у њиховим редовима и још више појачао деморализацију и колебање међу њима. Почела су све чешћа појединачна и групна бекства мобилисаних сељака из четничких јединица, углавном из Космајског и Смедеревског четничког корпуса, који су се почели нагло осипати.

О расулу четничких јединица и масовном напуштању њихових редова од стране мобилисаних сељака, у извештају команданта 4. космајске четничке бригаде од 11. септембра 1944. између осталог пише:

„Команданту Космајског корпуса горске гарде његовог величанства краља Петра Другог:

Десетог о. месеца у девет часова наредио сам команданту Првог батаљона ове бригаде, потпоручнику г. Светозару Савићу, да са батаљоном крене из села Парцана у село Губеревац и с. Лисовић ради прикупљања одбеглих војника из јединице и одузимања оружја које су ови са собом однели приликом бекства из с. Шаторње.

Командант поменутог батаљона доставио ми је следећи извештај:

— У с. Губеревцу ушао сам са четама у стрељачком строју, блокирајући исто и претресајући. У овом претресу у селу је нађено свега неколико мушкараца и жена неспособних. Од одбеглих војника ниједан, јер су сви, са осталим грађанима села, побегли у разним правцима још пре наилаaska потписаног са батаљоном.

Из разговора са једном особом у овом селу, сазнао сам следеће: цело село је пришло комунистима, јер су ови одржали неколико конференција — седница, на којима су саопштавали: „Руси су дошли до Ниша, четници су пропали, ваш командант батаљона Света је погинуо од Титовог авиона, итд., прилазите нама, спасавајте се.”

После овних седница и конференција почето је са спровођењем комунистичке организације у селу, постављањем њихових стража и осталог ...

Командант овог села, као и остали чланови равногорских управних власти, побегли су и нису дошли на позив потписаног. Верујем да сви припадају и да су се прикључили комунистима.

Слично стање, изнето за Губеревац, јесте и у с. Лисовићу. Од одбеглих војника из истог села пријавио се потписаном, одмах по доласку у село, Миливоје Пантић са свом спремом и оружјем. Комунистима је пришао, што је позитивно утврђено, Милорад Јанковић, зв. Арса; са собом је однео митраљез-сулундар и неколико пушака. Остали војници налазе се у бекству у околини.

Преко Радио-Аондона, краљ Петар Други одржао је 12. септембра говор којим је позвао све Србе, Хрвате и Словенце, као и припаднике квислиншких формација и четнике Драже Михаиловића, да се уједине под командом маршала Тита. Они који то не учине, биће жигосани као издајнице и од народа и од историје.

После краљевог говора, а будући да су већ одраније били незадовољни емисијама ове станице, а и да би умањили ефе-

кат ове и других вести, четници су повели контрапропаганду приказујући Радио-Лондон као непријатељску станицу. Тако је к-нт Србије, генерал Трифуновић, свим четничким јединицама 17. септембра 1944. проследио депешу следеће садржине:

„Ако слушате Радио-Лондон, не заборавите да је он злотвор Срба, државе и краља.

Радио-Лондон, који тренутно води противсрпску пропаганду, необично много се служи неистинама. Пошто се та радио-станица налази у Лондону, многи необавештени мисле да су саопштења која се отуда дају званична и дефинитивна.

Радио-Лондон је својина приватног акционарског друштва и служи свакога ко му организује бољи приход, дакле ко му боље плати. Наравно, ово се не односи једино ако се тиче битних интереса енглеске војске и политике. Према томе, лондонски радио није одговоран за неистину у својим емисијама, јер он их даје у циљу информација, без одговорности за тачност истих. То је, уосталом, више пута објављено са истог места.

Такву слободу користе сада баш они који су Радио-Лондон закупили и тренутно ангажовали противу Срба, а то су усташе и комунисти." (Архив ВИИ ЈНА б. р. 4/1 К104).

*

„Деветог о. м. командант места Лисовића обрјао се и отишао рекавши да иде два дана до Жаркова за неко оружје. Верујем да је се и он прикључио комунистима јер се на мој позив није одазвао.

Иста ситуација је и са селима: Стојником, Дучином, Бабама, Ропчевом, Парцанима, Буринцима и Поповићем.

Из свега изложеног, мишљења сам да се људство среза космајског и младеновачког разоружа и овим оружјем наоружа људство срезова опленачког и орашачког, па са оваквим наоружаним људима доћи у срез космајски и младеновачки и предузети што пре истребљење и уништење свега комунистичког. У противном, остаће се и без оружја које је сада на руковању код људства поменутих срезова.

Молим хитно решење по предњем. Командант, коњички потпоручник Мома Б. Обрадовић." (Космај у НОБ-у, стр. 296—297).

Општа мобилизација коју је 1. септембра наредио Дража Михаиловић, у округу младеновачком (београдском) била је практично без резултата, а бекство раније мобилисаних сељака сваком даном све масовније.

С обзиром на позив врховног команданта НОВ и ПОЈ, маршала Тита мобилисаним четницима да приђу партизанима и укључе се у борбу против окупатора и њихових слугу, а имајући у виду и брз расплет ситуације у Србији и бојећи се распада својих јединица и масовног приступања партизанима, командант Србије, генерал Мирослав Трифуновић, издао је свим четничким јединицама у Србији следеће наређење:

„У вези наређења Врховне команде забрањујем до даљег наређења Врховне команде ма какву акцију противу било кога сем противу комуниста; понављам: забрањујем ма какву акцију противу ма кога било сем против комуниста. За неизвршење овога наређења и без преког суда, с позивом на ово моје наређење, стрелјати свакога за неизвршење овог мог наређења.

Средином септембра око сто педесет сељака из Рипња, који су били мобилисани у четнике, напустили су своју јединицу и дошли у Космајски партизански одред.

Крајем септембра у Космајски одред је из Београда дошла са групом Београђана и Београђанки и Гордана Михаиловић, ученица, иначе кћерка Драже Михаиловића, што је имало велики политички одјек и ван подручја округа.

Штабу Космајског одреда понудили су предају 2. колубарски и Тамнавски четнички корпус. Четнички командант Пилетић из пожаревачког округа такође је тражио везу ради разговора о предаји. Команда жандармерије у Смедереву поручила је да ће се предати тј. прикључити Космајском одреду, али да им се гарантовано неће судити и да ће им бити обезбеђено „признавање положаја старешине“.

Окружни комитет Младеновца и штаб Космајског одреда одбили су ове жандармеријске услове, захтевајући предају оружја, с тим да у одред могу бити примљени само они који нису вршили злочине. Преговори су вођени у подунавском и јасеничком срезу, и док су они били у току, у неким селима Јасенице се појавила Јасеничка бригада Смедеревског четничког корпуса. Жандарми су то искористили и почели да отежу преговоре.

Четрнаестог септембра Космајски одред је из Дубоне, преко Бадљевице, кренуо за Велику Крсну. Када су партизани стигли у Крсну, штаб одреда је добио обавештење да се у суседном селу Селевцу налази четничка Јасеничка бригада. Остављајући један батаљон да чува неколико стотина новопристиглих ненаоружаних бораца, штаб одреда је са другим батаљоном кренуо на четнике. После двочасовне борбе, Јасеничка бригада је потучена до ногу. Убијено је и рањено десетину, а заробљено сто двадесет четника. Остали су се разбежали куд који, па су их и партизани и наоружани сељаци хватали и оне који оружје нису бацали, разоружавали. Неки активни четници, не успевши да побегну, покушали су да се обрију, па су их партизани хватали са пола обријане браде. Заплењено је 4 пушкомитраљеа, једна „Бреда“, 120 пушака, већа количина муниције и спреме, што је добро дошло за наоружање нових бораца. Поподне је у Селевац стигао и батаљон са ненаоружаним људством.

Борбом у Селевцу коначно су били разбијени четници и од њих очишћена села младеновачког, јасеничког и подунавског среза која се налазе у простору између железничких пруга Београд—Ниш и Београд—Мала Крсна.

После пораза четника у Селевцу, команда жандармерије у Смедереву је прихватила партизанске услове и наредила предају њеног људства.

„Акције које изводи наш одред“, писао је Окружни комитет Партије за округ младеновачки (београдски) 13. септембра 1944.

Покрајинском комитету, „углавном се свде на борбе и нападе на дражиновце. Немце ретко кад можемо да закачимо у селу пошто се они не мрдају са пруге и друмова. На комуникацијама не изводимо никакве акције, мада ћемо ових дана почети. Недостаје нам разорни материјал и антитенковско оружје. Пругу ћемо морати да отшрафљујемо, мада је то врло тешко." (Архив СРС, ОКМ, Д. бр. 676).

Формирање Прве космајске бригаде. Првом половином септембра у одред су свакодневно, обично групно, ступали нови борци са терена, а повећао се и долазак Београђана. Наравно, већина њих се није могла наоружати јер одред није имао оружја. Та маса ненаоружаног људства била је неколико пута већа од бројног стања одреда, што је смањивало његову покретљивост и борбену способност јер се више морало водити рачуна како то људство да се сачува од евентуалног јачег напада непријатеља, него о новим акцијама, поготово ако је било мало изгледа да се у некој борби може доћи до оружја.

Петнаестог септембра 2. батаљон Посаво-тамнавског одреда из Срема, који није успео да се крајем августа пребаци са 1. батаљоном преко Саве код Умке, стигао је у Подунавље. Овај батаљон се из Срема пребацио у Банат, где се кретао све док није успео да између Орашца и Брестовика, недалеко од Гроцке, форсира Дунав и истог дана дође у Друговац и састане се са Космајским одредом. Са штабом Посаво-тамнавског одреда је дошла и енглеска војна мисија, па се очекивало да ће она обезбедити дотурање муниције и оружја савезничким авионима на овај терен.

С обзиром на масован прилив нових бораца у партизане, долазак добро наоружаног 2. батаљона Посаво-тамнавског одреда и повољан развој војно-политичке ситуације у округу и шире, Округни комитет за округ младеновачки је одлучио да се формира Прва космајска бригада од људства Космајског одреда и батаљона сремских партизана Посаво-тамнавског одреда. Бригада је формирана средином септембра у Селевцу и имала је у саставу три батаљона. За команданта бригаде постављен је Иван Стефановић Срба, за политичког комесара Блажа Радуловић, а за заменика политичког комесара Раде Кушић.

Двадесетог септембра, наредбом Главног штаба Србије, Прва космајска бригада преименована је у Двадесет другу српску бригаду.

Прва Космајска бригада, односно 22. српска бригада, била је крајем септембра 1944. под оперативном командом 5. НОУ дивизије, а од 8. октобра у саставу 6. пролетерске НОУ дивизије „Никола Тесла". Учествовала је у борбама за ослобођење Београда и на Сремском фронту, где је због претрпљених губитака расформирана 7. марта 1945. Одликована је Орденом заслуга за народ са златним венцем.

Приликом формирања Прве космајске бригаде извршена је реорганизација Космајског одреда и већи део људства је издвојен за бригаду. У одреду је тада остало око 100 људи распоређених у две чете.

Информишући секретара ОК Крагујевац о војно-полигичкој ситуацији у округу младеновачком, секретар ОК Младеновац је 20. септембра 1944. писао:

„Петнаестог овог месеца прешао је Други батаљон из Срема и са њима енглеска мисија. Примили смо мали транспорт оружја (6 аутомата, 28 пушака и нешто муниције).

Када су дошли они, број нашег људства износио је пет стотина. Данас износи 1.700. Дакле за пет дана прилив бораца од преко 1.200 људи. И то и поред тога што смо настојали да се тај број сведе на најмању меру. Прилив је масован. Тако ми сада имамо заједно са Другим батаљоном, који је прешао из Срема, преко 1.900 људи. Од тога наоружаних 750. Дакле 1.100 без оружја.

Као што видиш, нашли смо се пред озбиљним проблемом: проблем руководства и проблем оружја.

Ми смо овако урадили: оставили смо Космајски одред са сто људи, од тога 75 наоружаних, и једну Космајску бригаду са осталим људством.

Ово као нужну привремену меру да бисмо могли колико-толико држати то огромно људство.

Као што видиш, нужно је да Друга шумадијска бригада што пре дође, као што смо се договорили.

Ми смо чули о доласку наших снага на ваш терен. (Реч је о 5. НОУ дивизији, нап. писца) Но, и поред тога, управо баш због тога, и наш ОК, као и сви војни руководиоци који су дошли, мисле да би и поред тога било нужно да ми овде појачамо борбу.

Ти то најбоље знаш и одлучи. Ситуацију углавном видиш: ми дуго овако нећемо моћи.

Друговима из ОК Пожаревац послали смо друга Симу (Риста Каровић Сима — нап. ДДБ) са 45 пушака, 2 п. мит. и 2 машин-гевера са одговарајућим бројем људи. Мислимо да и даље, колико год можемо, указујемо помоћ друговима." (Зборник ДП НОР Т1, К20, Д171).

Очекивања да ће тих дана, пошто постоји савезничка мисија у Космају, бити бачено из савезничких авиона више оружја и муниције, нису остварена. Бачена је само једна мала количина од стране савезника код Друговца, ноћу 18. септембра, и то је било све. Тим путем више није добијано, па је проблем оружја и муниције остао нерешен.

Последње борбе за ослобођење овог краја

Другом половином септембра дивизије Прве армијске групе, напредујући кроз западну Србију и Шумадију, избиле су на планинске масиве Рудника, Венчаца и Букуље и 19. септембра, заједно са Другом шумадијском бригадом, ослободиле Аранђеловац. Задржавши се на тој просторији двадесетак дана, ове јединице су се припремале за даља дејства према Београд[^] и за његово ослобођење.

По наређењу Главног штаба Србије од 20. септембра 1944, Космајски одред је добио задатак да дејствује на комуникацијама, чисти терен од четника, помаже успостављање органа народне власти и садејствује са јединицама НОВЈ које оперишу на суседним секторима.

Крајем септембра на терен Космаја стигао је и један батаљон 4. бригаде 5. дивизије ради координираног дејства са одредом и 1. космајском бригадом на подручју Космаја. Неколико дана касније на место овог дошао је један батаљон 10. крајишке бригаде исте дивизије.

У Космају тада није било четника јер се Космајски корпус повукао у Шумадију. Били су то углавном активни четници, док је мобилисано људство напустило њихове редове. Слично је било и у Подунављу. Само је још Авалски корпус држао све своје јединице на окупу, с тим што је већи део снага пребацио у Посавину, да би затворио правац од Лазаревца одакле су наступале јединице 1. армијске групе.

Да би им се нанео ударац, штаб 1. космајске бригаде је одлучио да их нападне. Према добијеним обавештењима, на простору Барајево—Бождаревац налазиле су се четничке снаге јачине две бригаде — Липовичка и Грочанска. Главнина снага је била у селу Бождаревцу, где се налазио штаб Авалског корпуса. Планом је предвиђено да се широким фронтом крене према Посавини и разбију ове четничке снаге.

Из Друговца 1. космајска бригада се пребацила у Космај и разместила у Стојнику. Пред зору 19. септембра, партизани су кренули према Бождаревцу. Четнички отпор је био брзо скршен. Избацивши их из села, партизани су разбијене четнике гонили до Великог Борка, Шиљаковца и Баћевца.

Четници су претрпели велике губитке. Убијено је, рањено и заробљено око 50 четника. Задобијен је велики плен у оружју, муницији и спреми. Заплењена је четничка комора и архива. Партизани су имали око 10 погинулих, рањених и 2 заробљена.

Ноћу између 5. и 6. октобра све јединице четничког Авалског корпуса у Рипњу су се укрцале у воз и отишле према Краљеву, и даље ка Санцаку. Њиховим бекством простор округа је био испражњен од четника. Поједине заостале групе су хватали и разоружавали сами сељаци.

*

Видевши да им се јединице распадају а да са преосталима морају бежати из Србије због незадрживог напредовања дивизија НОВЈ и јединица Црвене армије, четници су хтели да организују герилски рат у Србији, па је к-нт Србије, дивизијски генерал Мирослав Ј. Трифуновић, 1. октобра преосталим јединицама проследио депешу следеће садржине:

„Врховна команда пов. бр. 643 и 644 од 29. септембра доставила је следеће:

„На терену је остало доста наоружаног људства. Потребно је да се оживи од овог људства герилска акција на целом терену. За ово средити и упутити погодно лице на терен, које ће бити погодно и за пропаганду. Одређеном лицу издати следећа упутства за рад:

1. Нигде не дозволите да дође до оружаног сукоба са Русима.

2. Развити што јачу пропаганду на терену у циљу утирања аналционалне пропаганде партизана. Исто тако и ради подизања морала код наших људи.

3. Узимати у заштиту народ од партизанског терора.
 4. Због Руса у пропаганди не нападати комунисте већ рад наших партизана.
 5. Русе свуда третирати као наше савезнике и пријатеље.
 6. Са Русима, уколико се дође у додир, апсолутно избегавати свако политизирање, јер нам то може нанети велике штете. Пред Русима партизана не називати комунистима, нити олошем који је састављен од Хрвата, Мађара, Немаца итд.
 7. Уколико дође до тога, борбу са партизанима тумачити као националну трагедију, као и да сву наду полагемо у Русе да они реше ово питање.
 8. Немце увек третирати као наше највеће непријатеље.
 9. Никакав терор над народом не вршити, него се појављивати као прави пријатељ и заштитник народа.
 10. Оживети на терену равногорске одборе за функцију коју су раније имали.
 11. Напомињем да се одреди само једно лице за обједињавање акције на целом вашем терену. Од људства које је сада у саставу оперативне јединице не одвајати никога.
- Добро би било упутити и станицу (радио) на терен.
- По примитку овог наређења одмах приступити његовом извршењу.
12. Ради лакшег кретања, прикривања и рада на терену, наредите да се људство обрије и ошиша.
- Предње се доставља ради знања и поступка.
- Лице које ће обједињавати акцију одредићу накнадно." (Архив ВИИ ЈНА р.б. 9/1 К104).

Али све то ништа није вредело. Слом четничке војне и политичке организације на овом терену био је потпун.

*

После повлачења четничких јединица из округа младеновачког, на терену су остале само снаге Немаца, љотићеваца и жандарма, које су добиле појачање очекујући наступање јединица 1. армијске групе и Црвене армије према Београду. Непријатељ је највише појачао снаге које су чувале комуникације и места на њима.

Остала места, углавном села, била су ослобођена и у њима се одмах образовала народна власт — политичке организације, команде места и организоване сеоске страже. Космајски одред је то олакшавао чистећи терен од непријатељских остатака.

Тридесетог септембра Космајски одред и Крајишки батаљон напали су у Парцанима око 900 жандарма и љотићеваца. Борба се водила све до мрака, када су партизани прекинули напад и дошли у Стојник. Крајишки батаљон је преноћио у Стојнику, а затим продужио за Шумадију, где се вратио у састав 5. дивизије, која је другим правцем наступала према Београду.

Сутрадан, 1. октобра, љотићевци и жандарми су кренули из простора Раље и Парцана за Стојник. У пределу Стеничке баре ове непријатељске снаге нападе су делове одреда који су ту држали положај. Дошло је до оштре борбе која је трајала

око 3 часа. Партизани су успели да одбаце непријатеља на полазни положај и нанесу му губитке. У овој борби одред је имао 3 погинула и 14 рањених.

Првом половином октобра 1944. године из простора Рудника, Груже, Аранђеловца и Лазаревца наступале су дивизије 1. пролетерског корпуса народноослободилачке војске Југославије и то: 5. дивизија општим правцем Аранђеловац—Топола—Младеновац—Смедеревска Паланка—Смедерево—Гроцка—Београд; 1. пролетерска дивизија из рејона Лазаревца општим правцем: Аранђеловац—Младеновац—Космај—Сопот—Раља—Авала—Београд; 6. пролетерска дивизија општим правцем: Лазаревац—Степојевац—Липовичка шума—Раковица—Београд; 11. и 16. дивизија 12. корпуса из Рејона Обреновца наступале су преко Умке ка Чукарици, Бановом Брду и даље ка центру Београда.

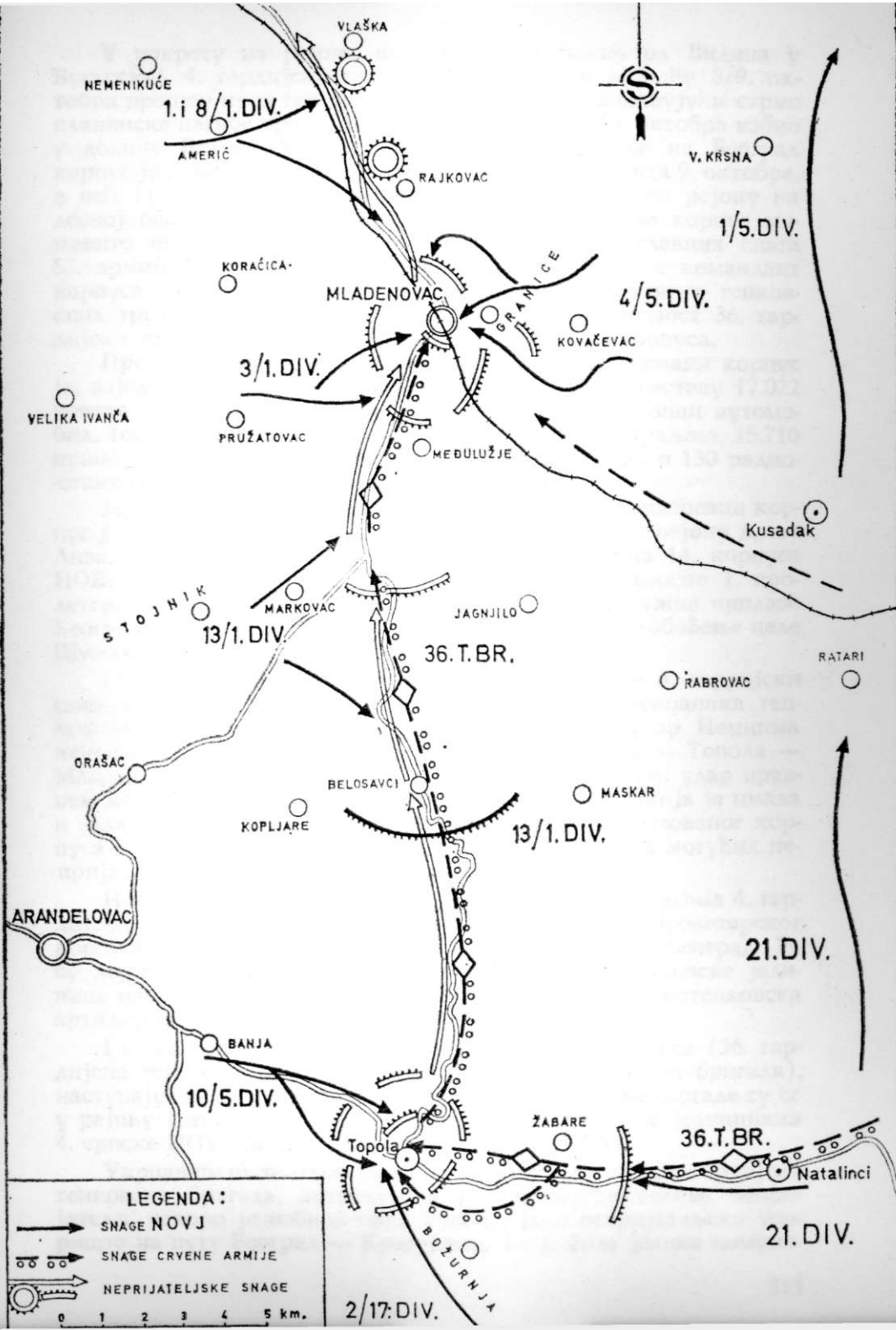
После пробијања немачког фронта на југословенско-бугарској граници, командант Трећег украјинског фронта маршал Толбухин одлучио је да главне напоре пренесе у центар зоне наступања 57. армије, да приступи енергичном гоњењу противника, да се пробије кроз планине источне Србије и избије у долину Велике Мораве, да из покрета форсира реку и овлада мостобраном на западној обали Велике Мораве, све то уз разбијање непријатељских групација по боковима.

Савлађујући стрме успоне и падине, многобројне завале и препреке и порушене мостове на планинским рекама, 93. стрељачка дивизија 68. стрељачког корпуса већ је 6. октобра прешла преко планина источне Србије и достигла Жагубицу. Идућег дана је предњи одред ове дивизије избио у рејон Ждрела, у долину Мораве.

Пета самостална гардијска моторизована стрељачка бригада, која је пребачена у састав 57. армије, кренула је 7. октобра и рејона концентрације код Видина у Бугарској и извршивши марш-маневар од 120 кт, до краја дана 8. октобра је избила у долину Мораве и користећи изненађење заузела Свилајнац, а ноћу 9/10. октобра, заједно са јединицама 113. стрељачке дивизије, форсирале Мораву преко заузетог прелаза и овлададе мостобраном у рејону Марковац—Лапово.

Ујутру 10. октобра предњи делови 93. стрељачке дивизије 68. корпуса избили су на Мораву у рејону Доњих Ливадица и под драматичним околностима разбиле немачко обезбеђење спасло минирани мост и преко њега прешли на леву обалу Мораве. Ускоро су се преко освојеног моста пребациле јединице 93. стрељачке дивизије и 5. самосталне гардијске моторизоване стрељачке бригаде. После краће али огорчене борбе, оне су заузеле Велику Плану, велику базу немачке оперативне позадине, запленивши окладишта хране, муниције и горива.

За предњим одредима на Мораву су избиле главне снаге 68. стрељачког корпуса.

У покрету из рејона концентрације јужно од Видина у Бугарској, 4. гардијски механизовани корпус је ноћу 8/9. октобра прошао кроз тек ослобођени Зајечар и савлађујући стрме планинске нагибе преко Жагубице и Петровца 10. октобра избио у долину Велике Мораве. Задатак за наступање на Београд корпус је добио од команданта 3. украјинског фронта 9. октобра, а већ 11. октобра у подне налазио се на полазном рејону на десној обали Мораве. Како је било предвиђено да корпус муњевито надире према Београду самостално од главних снага 57. армије заго су извршене брижљиве припреме, а командант корпуса херој Совјетског Савеза генерал-потпуковник тенковских трупа В. И. Жданов лично је проверио готовост 36. гардијске тенковске бригаде, главне ударне снаге корпуса.

Пред форсирање Мораве 4. гардијски механизовани корпус је, заједно са јединицама ојачања, имао у своме саставу 17.022 човека, 21 самоходно артиљеријско оруђе, 31 оклопни аутомобил, 160 тенкова 366 топова и минобацача, 674 митраљеза, 15.710 пушака и аутомата, 49 мотоцикла, 1038 аутомобила и 130 радио-станица.

Једанаестог октобра по подне 4. гардијски механизовани корпус је отпочео пребацивање преко Велике Мораве у рејону Доње Ливадице. Избијањем совјетских снага и јединица 14. корпуса НОВЈ на Велику Мораву и 1. армијске групе, односно 1. пролетерског и 12. корпуса НОВЈ на југозападне и јужне прилазе Београду отпочела је одлучујућа етапа борбе за ослобођење целе Шумадије и Београда.

Главна ударна снага совјетских трупа био је 4. гардијски механизовани корпус под командом генерал-потпуковника тенковских трупа В. И. Жданова који је главни удар Немцима наносио основним снагама правцем Велика Плана — Топола — Младеновац — Раља — Авала — Београд, а помоћни удар правцем Велика Плана — Смедерево — Београд; 57. армија је имала и задатак да учвршћује успех 4. гардијског механизованог корпуса и да га заједно са снагама НОВЈ осигурава од могућих непријатељских удара с југа.

Најјачи је отпор непријатељ пружио главним снагама 4. гардијског механизованог корпуса и јединицама 1. пролетерског корпуса НОВЈ на правцу Топола — Младеновац — Београд. Ту су дејствовале јаке групације пешадије, мање тенковске јединице наоружане панцер-фаустима и доста јака противтенковска артиљерија.

Главне снаге 4. гардијског механизованог корпуса (36. гардијска тенковска и 14. и 13. гардијска механизована бригада), наступајући од Велике Плана 12. октобра пре подне састале су се у рејину Наталинаца (12 км. источно од Тополе) с јединицама 4. српске НОУ бригаде 21. српске дивизије НОВЈ.

Укрцавши на тенкове један батаљон те бригаде, 36. гардијска тенковска бригада, потискујући осигуравајуће делове непријатеља, ускоро је избила пред Тополу, јако непријатељско уприште на путу Београд — Крагујевац. То је била једина комуни

кација која је повезивала Јужну групуацију немачких снага са Београдом. Непријатељ ју је уз велике напоре користио за извлачење својих снага из Грчке и јужних области Југославије на север. Због тога је држањс Тополе имало велики значај за немачко-фашистичке снаге. На прилазима том граду, поред 10. бригаде 5. дивизије, водиле су борбу 13. бригада 1. пролетерске дивизије и 2. бригада 17. дивизије НОВЈ.

Вест о доласку совјетских јединица у тај рејон изазвала је огромну радост и незадржив борбени елан код југословенских бораца.

Док су делови 1. пролетерског корпуса упорно нападали на Тополу са запада, са источне стране се варошици приближила 36. тенковска бригада 4. гардијског механизованог корпуса, која је одмах прешла у нападе.

Кратак али снажан ватрени налет неколико артиљеријских дивизиона, који се завршио плотуном „каћуша“, ућуткао је непријатељске топове и минобацаче, а пешадију натерао у заклоне. Одмах иза тога, не дајући непријатељу времена да се среди, тенкови су великом брзином продрли у Тополу, у коју су са супротне стране, ушле југословенске јединице. Непријатељ је био толико збуњен да није могао пружити организован отпор, па се, напуштајући тешко наоружање, спасавао бекством.

У исто време је група авиона 9. ваздухопловног корпуса бомбардовала непријатељску колону која је хитала у помоћ гарнизону у Тополи и растурили је.

Освајањем Тополе последња комуникација која је с југа водила према Београду била је пресечена.

Пошто су заузеле Тополу, главне снаге 4. механизованог корпуса окренуле су на север и друмом кренуле према Београду, удаљеном око 80 км. Поред друма, сеоским путевима, хитале су јединице 5. и 21. дивизије НОВЈ.

У рејону села Белосаваца, непријатељ је из самоходних оруђа 88 мм отворио јаку ватру на челне јединице 36. гардијске тенковске бригаде. Не прекидајући кретање, предњи делови бригаде извршили су напад на непријатељски положај. Оставивши топове, аутомобиле и другу ратну опрему, хитлеровци су се хитно повукли у рејон Младеновца, који су били уредили као отпорну тачку.

Јединице 5. крајишке и 1. пролетерске дивизије НОВЈ водиле су огорчене борбе за овај град. Непријатељ, које су из Београда пристигла појачања, пружао је жесток отпор. Јединице 4. бригаде 5. крајишке дивизије, са четом моторизоване пешадије из састава једне од механизованих бригаа 4. гардијског механизованог корпуса, уз подршку совјетских минобацача и артиљерије, пробиле су непријатељску одбрану на источној ивици Младеновца и почеле да продиру према центру града, али су, због дејства јаке минобацачке ватре хитлероваца, биле приморане да се повуку на полазне положаје.

У међувремену је и 36. гардијска тенковска бригада сломила отпор непријатеља у рејону села Међулужја и у 17 часова

избила пред Младеновац. У борбама код Међулужја заједно са 36. гардијском тенковском бригадом јуначки су се бориле јединице 3. крајишке бригаде 5. дивизије НОВЈ.

На јужној ивици Младеновца, дуж северне обале речице Луга и даље, дуж нахија железничке пруге, немачко-фашистичке јединице су припремиле одбрамбену линију, а сам град су уредили за кружну одбрану.

Артиљерија корпуса, која је под заштитом мрака померена што је могуће ближе предњем крају непријатељске одбране, извршила је јак ватрени налет, после чега су тенкови, са десантом аутоматичара, извршили муњевити јуриш на непријатељске положаје. Грмљавина тенкова који су се кретали са упаљеним фаровима, јака митраљеска и артиљеријска ватра, брзина и жестина јуриша створили су панику код непријатеља. Непријатељска одбрана је била пробијена и тенкови су продрли у Младеновац. Заједно са совјетским борцима нападале су јединице 4. бригаде 5. дивизије и 3. бригаде 1. пролетерске дивизије НОВЈ, које су упале у северни и западни део града.

Касно увече 12. октобра Младеновац је био потпуно очишћен од непријатеља, а мост на реци Лугу разминираан.

Овај успех је скупо коштао и југословенске и совјетске јединице, које су претрпеле приличне губитке. Губици 4. гардијског механизованог корпуса само у тенковима износили су око 15 оштећених и спаљених машина.

Гонећи одступајућег непријатеља, 36. гардијска тенковска бригада и 1. бригада 1. пролетерске дивизије НОВЈ су избиле пред Раљу, и одмах прешле у напад после краће артиљеријске припреме. Непријатељ је и овде пружио јак отпор, али је био принуђен да напусти Раљу у 7,30 часова 13. октобра 1944. године и да се под заштитом авијације, која је тог дана била нарочито активна повуче према Авали. У току дана, у рејону Трешња на друму Раља — Авала дошло је до сусрета бораца Космајског одреда са борцима Црвене армије.

•

„После борбе на Стеничкој бари, каже Данко Милићевић, тада борац 3. чете одреда, пребацили смо се у Поповић. Иако су у суседној Раљу биле непријатељске снаге, нисмо очекивали њихов напад. Било је кишно време па су многи борци сушили обућу, а неко и одећу. Ја сам имао опанке од пресне коже. Када су се осушили нисам могао да их обујем. По подне су нас напали љотићевци који су дошли из Раље. У краћој борби убијено је два-три љотићевца. Запленили смо и два мала бацача, које смо, колико се сећам дали једном крајишком батаљону који се тада налазио у Космају. Брзо смо љотићевце избацили из села. Одред није имао губитака.

Уочи ослобођења овог краја, 12. октобра Одред је напао немачке снаге које су чувале рипањски тунел. Ми смо заузели положај на брду изнад тунела. Немци су се налазили у бункерима на улазу у тунел са рипањске стране. Када је почела борба Немци су изашли из бункера и у стрељачком строју кренули узбрдо према нашим положајима. ~ Гађао сам официра који је

двогледом осматрао наше положаје и он је пао. Погинуло је још два три немачка војника, али нисмо могли да ликвидирамо ово упориште, па смо се пребацили у Рипањ, где су колико се сећам били Црногорци, односно један црногорски батаљон."

„Из Београда сам каже Света Маловразић кренуо у Космајски одред са Родољубом Тасићем, радником, инсталатером, он је имао везу. Кренули смо возом, око првог октобра 1944. У Малој Иванчи смо сишли с воза и отишли у Поповић у школу где је учитељица Југовић била веза. Тада је истим возом стигло двадесетак Београђана, али једни за друге до тада нисмо знали. Окупили смо се у шуми изнад школе. Исте ноћи курир нас је одвео у Даросаву у Шумадији. Тамо сам нашао Космајски одред и Жила Пауновића, тада комесара Одред. Распоређен сам у 2. чету којом је командовао Симић, родом из Ресника. Брзо смо се вратили у Космај и кретали по селима: Сибница, Лучина и другим.

Затим смо кренули према крају села Рипња који се налази према Парцанском вису. Ту сам сазнао да је Срба командант Одред. Ту смо добили наређење да нападнемо Немце који су били код рипањског тунела. Две чете Одред су заузеле положај на једној падини која се спуштала према једном потоку или јарузи. На супротној страни били су Немци. Ја сам био помоћник пушкомитраљесца, али је тада митраљезом, колико се сећам, руковао командир Симић. Ми смо први отворили ватру на немачке бункере. Немци, њих око тридесет прво су изашли из бункера и заузели положај на једном ћувику одакле су имали добар преглед терена, а затим су отворили ватру на нас. Ми смо се налазили у некој реткој шуми. Немци су прецизно гађали и погинуло нам је три борца, међу којима је био и Васа, ћак из Београда. Наше снаге које су биле иза нас, повукле су се а затим и ми за њима. Међутим командант Одред је наредио да поново заузмемо положаје, што смо и учинили и на њима заноћили. У току ноћи пругом је пролазио немачки блиндирани воз и отварао ватру на наше положаје. Ноћ је била увелико када је дошло наређење да се повучемо. Ја и Родољуб кога сам звао Тале залутамо и на Парцанском вису наиђемо на неке друге јединице које су наступале према Београду. Остали смо са њима до сванућа а затим смо се вратили у Одред који је био у Рипњу.

Комесар Одред Жиле нам је саопштио да ће Одред ићи према авалском друму да се сретнемо са јединицама Црвене армије које су наступале према Београду. Такође нам је саопштено да их не поздрављамо песницом и да им се не прикључујемо. Затим смо прешли нишку пругу код Клења и избили на Трешњу. Сељаци су нас раздрагано поздрављали. Друмом пролазе моторизоване трупе Црвене армије. Одатле су њихове „Каћуше" тукле Авалу одакле су Немци пружали отпор. Тада су оштетили споменик на Авали. За то време надлетали су нас немачки авиони. Општем одушевљењу због сусрета са јединицама Црвене армије нису могли одолети неки борци и поред наређења прикључили су се њима и отишли за Београд. Затим смо се вратили у Рипањ, део села према Парцанима, где смо остали до увече 13. октобра."

*

У току ноћи 10/11. октобра дошло је до првог додира извиђачких делова 5. дивизије НОВТ са совјетским извиђачима, а наредног дана у 7 часова један батаљон 1. бригаде те дивизије спојио се у Смедеревској Паланци са предњим деловима 68. стрељачког корпуса Црвене армије. Сусрет бораца двеју братских армија био је врло срдчан.

Десетог и 11. октобра вођена је тешка борба са прегруписаним немачким и из рејона Смедерева пристиглим немачким сна-

гама које су хтеле да заузму совјетски мосгобран и мост на Морави код доњих ливадица, али је њихов напад сломљен, у рејону Трновча — Велико Орашје.

Једанаестог октобра по подне 4. гардијски механизовани корпус је отпочео пребацивање преко Велике Мораве у рејону Доње Ливадице. Правцем Велика Плана — Смедерево — Београд наступала је његова ИВ гардијска механизована бригада ојачана ловачким противтенковским артиљеријским пуком, противавионским артиљеријским пуком, дивизионом гардијских минобацача, дивизионом минобацача 120 тт и две четама пионира, Бригада је имала задатак да избије на путеве којима је непријатељ одступао из рејона Пожаревац — Смедерево и да га спречи да се повуче за Београд. То је био правац помоћног удара корпуса, док су главне снаге корпуса добиле задатак да главни удар непријатељу наносе правцем Велика Плана — Наталинци — Топола — Младеновац — Авала — Београд.

Један сат после почетка покрета, по преласку моста, дошло је до оштре борбе у рејону селу Лугавчине где су немачке снаге огорчено браниле приступ друму Пожаревац — Смедерево одакле су се повлачиле њихове снаге из источне Србије. Пошто је борба добила дуготрајан карактер главнина бригада је заобишла Лугавчину и продужи наступање према Смедереву. Код Раље Немци су се били утврдили па је бригада из покрета напала непријатељске снаге и до јутра 13. октобра потпуно их уништиле. Уз помоћ месног становништва и делова 1. крајишке бригаде 5. дивизије НОВЈ совјетске снаге су избиле на десну обалу Дунава касно увече и тиме пресекле комуникацију Смедерево — Београд. Тако су се нашле у окружењу немачке снаге смедеревско-пожаревачке групације, јачине око 20.000 људи с целокупном борбеном техником и наоружањем.

Борбе за заузимање Смедерева (снаге 5. дивизије НОВЈ и Црвене армије) започеле су 14. октобра и 16. октобра Смедерево је ослобођено, а затим и Гроцка, док се главнина непријатељске смедеревско-пожаревачке групације повукла према Београду, где је у рејону Болеча, Лештана, Калуђерице, Зуца, Врчина и Авале у огорченим борбама од 15. до 18. октобра разбијена и уништена, а само мањи делови су успели да се у рејону Умке, Обреновца и Шапца пребаце преко Саве у Срем.

Тиме је цео округ младеновачки (београдски) био ослобођен, а два дана касније, 20. октобра снаге Црвене армије и дивизије НОВЈ ослободиле су Београд.

Становништво округа младеновачког (београдског) и целе Шумадије као и Србије топло је поздравило Црвену армију изражавајући веома високо мишљење о борбеној моћи совјетских трупа, њиховој техничкој снабдевености и опреми бораца и старешина.

Неизбрисиви утисак остављали су одушевљење и усхићење месног становништва приликом сусрета са совјетским борцима. Становници ослобођених села и градова даровали су совјетске војнике цвећем и воћем, позивали их у госте, цвећем китили тенкове и аутомобиле. Зидови кућа били су украшени црвеним и

југословенским државним заставама, а свуда су се виделе на-роле у част Црвене армије и Народноослободилачке војске Ју-гославије.

*

„Увече тринаестог октобра, каже Жиле Пауновић, тада поли-тички комесар Космајског одреда, извршили смо покрет из Рипња и преко Барајева, Лесковца и других места, стигли изјутра 14. октобра 1944. у Вреоце. По добијеном наређењу Одред је имао задатак да у овом месту обезбеђује електричну централу. Ту смо остали три до пет дана, а затим смо добили наређење да идемо за Младеновац. Кренули смо ујутру из Вреоца и у доста напор-ном маршу истог дана увече стигли у Младеновац. Исто вече, по одлуци Окружног комитета партије за округ младеновачки (бео-градски) Космајски народноослободилачки партизански одред „Раде Јовановић“ је расформиран и сви ми који смо били у њему добили смо нове дужности.“

Иако се не зна тачно време када је Одред расформиран, може се узети да је то било осамнаестог октобра 1944. године. Највећи део људства ушао је у састав новоформираног батаљона при команди подручја у Младеновцу који је постао седиште округа младеновачког, а остали су прекомандовани у друге је-динице или су добили нове дужности у партијским руководистви-ма, органима власти и другим организацијама на терену.

Расформиране су и војне десетине и чете по селима чије је људство ушло у образовану сеоску милицију при командама места и срезова, ступило у дивизије народноослободилачке вој-ске Југославије које су ослободиле овај крај или добило друге задатке у обнови и изградњи земље.

Задатак је извршен

Од формирања, јула 1941. г., до расформирања, октобра 1944. г., када је овај крај ослобођен, ратни пут Космајског народно-ослободилачког партизанског одреда био је испуњен сталним борбеним дејствима против окупатора и његових помагача — домаћих издајника, која су вођена самостално, а повремено у садејству и заједно са посавским, шумадијским, чачанским, ужичким, ваљевским, посаво-тамнавским, пожаревачким и срем-ским партизанима и Првом и Другом шумадијском и Првом космајском бригадом.

У току четрдесет ратних месеци, космајски партизани су из-вршили неколико хиљада разних акција, укључујући ту и бројне диверзије на железничким пругама Београд — Ниш, Београд — Смедерево — Пожаревац и Београд — Чачак — Сарајево код Рипња-тунела, Белог Потока, Раље, Буринаца, Кусадка, Глибовца, Мале Иванче, Дразња и Шепшина, Штавице, Угриноваца, Влаш-ког поља, Радинца, Ковачевца, Водња и других места, због чега је саобраћај овим веома важним комуникацијама био често у прекиду, и водили многе значајне, тешке и крваве борбе против немачких, италијанских и бугароких окупаторских трупа и

формацијама домаћих издајника: жандарма (недићеваца), добровољаца (љотићеваца), четника Косте Пећанца и четника Драже Михайловића и то: 1941. године у Стојнику, на Космају, у Варовницама, Слатини, Венчанима, Арнајеву, Барајеву (две), Баћевцу, Дрлуи, Манићу, Босути, на Руднику, у Санцаку; 1942. године у Шљивовици, Јеловој Гори, на Повлену и Маљену, у Трешњевици, Живковцу, Сибници, Бељини, Тулежу, Сенаји, Камендолу, Влашкој, Поповићу, Рудовцу, Барајеву, Стојнику, Сопоту, Умчарима, Чумићу и Даросави; 1943. г. у Влашкој (јануара), Белановици, Мисачи, Барошевцу, Венчанима, Гроцкој, Азањи, Босути, Раниловићу, Лисовићу (априла), Маринковом забрану, Мацарској равни, Кокорину, Дражњу, Трешњи, Неменикућама, Влашкој (јуна), Слатини, Губеревцу, Маковици, Кусадку, Ландолу, Селевцу (августа), Вранићу, Барајеву (септембра), Трновчи, Лисовићу, Друговцу, Рипњу (засеок Бошњаци), Липама, Селевцу засеок Бачинац (октобра), Биновцу (октобра), Губеревцу, Барајеву (октобра), Баћевцу, Бождаревцу, Селевцу (новембра), Дучини, Великој Иванчи, Пркосави, Брезовцу; 1944. године у Крушевици, Дучини (јануара), Бељини, Пркосави, Јеловику, Даросави (фебруара), Миросалцима, Пољаници, Водњу, Биновцу (априла), Петријеву (априла), Друговцу (априла), Липама, Губеревцу, на Вагану, у Дрлуи, Дучини (маја), Дубони, Друговцу, Суводолу, Петријеву, Сопоту, Сибници, Бадљевици, Луњевцу, Биновцу (јула), на Равном гају код Малог Орашја, Космају, Трбушници, Живковцу, на Парцанском вису, у Камендолу, Селевцу, Парцанима, Стојнику и другим местима у којима су изабаци из строја, убили, ранили и заробили око три хиљаде непријатељских војника, официра и подофицира и запленили знатне количине оружја, муниције, војне спреме и ратног материјала.

У борбама са бројно надмоћнијим и боље наоружаним и опремљеним непријатељским снагама погинуло је, рањено или заробљено око пет стотина партизана из одреда и војних јединица по селима.

Током народноослободилачког рата у редовима космајских партизана било је сврстано око пет хиљада људи од чега се око две хиљаде партизана и паргизанки борило у саставу Космајског одреда, а преко три хиљаде је деловало у формацијама сеоских војних јединица.

У Космајском одреду био је и знатан број другарица — неколико десетина. Својим примерним држањем и понашањем, неуморним залагањем, великим пожртвовањем и стално испољаваном храброшћу, оне су много допринеле његовим успешним дејствима.

Људство Космајског одреда сачињавали су припадници готово свих социјалних слојева, класа и професија. Међу њима је било и неколико стотина радника из Београда, али су у највећем броју били сиромашни сељаци са територије округа младе новачког — београдског.

Од првих дана устанка, па до ослобођења, народноослободилачки покрет у Космају и Космајски одред били су повезани са

НОП у Београду, одакле је пристизала значајна помоћ у санитетском, пропагандном и другом материјалу, а нарочито у људству — преко веза и канала које су међусобно одржавали, прво, Срески комитет Космаја, а затим, Окружни комитет Младеновац и ПК КПЈ за Србију, чије је седиште било у Београду, и Месни комитет КПЈ Београда, односно београдска партијска организација.

Одржавање ових веза било је од изузетног значаја за организовање, усмеравање и јачање оружане борбе у Космају. Истовремено, успешна дејства космајских партизана много су доприносила стварању, одржавању и развијању антиокупаторског и антиквислиншког расположења и народноослободилачког покрета у Београду.

У Космајском одреду било је бораца из свих крајева наше земље и припадника свих народа и појединих народности Југославије, као и неколико грађана других држава — Немачке, СССР и Игалије. Они су, раме уз раме, јуришали на непријатеља и, проливајући своју крв, дали значајан допринос стварању једне од највећих тековина НОБ-а — братства и јединства — развијајући истовремено и дух интернационалистичке солидарности са братским народима СССР-а и поробљеним народима Европе, Азије и Африке.

Да би одред успешно извршавао сложене војно-политичке задатке, по налогу Окружног комитета старешински кадар је стално радио на војној обуци и морално-политичкој изградњи бораца, свесних да се боре за слободу свог народа и његову бољу будућност.

Окружни комитет је, уз помоћ среских партијских руководства, стално бдио над одредом и старао се о свему што је било везано за његово постојање и активност: бринуо се о попуни људством, наоружању, исхрани, лечењу рањеника и болесника; организовао обавештајну службу и прикупљање обавештења о окупатору и његовим помагачима; планирао и усмеравао његова дејства, пратио и анализирао стање у одреду, подстицао војни и политички рад са људством и свакодневно пружао сву помоћ потребну за ефикасно деловање одреда.

Посебну пажњу Окружни комитет Младеновац је посвећивао старешинском кадру, његовој војној изградњи, морално-политичком васпитању и теоретском уздизању, држању у борбама, понашању према борцима и народу и настојао да и у оштрим ратним условима штаб одреда што више ради колективно.

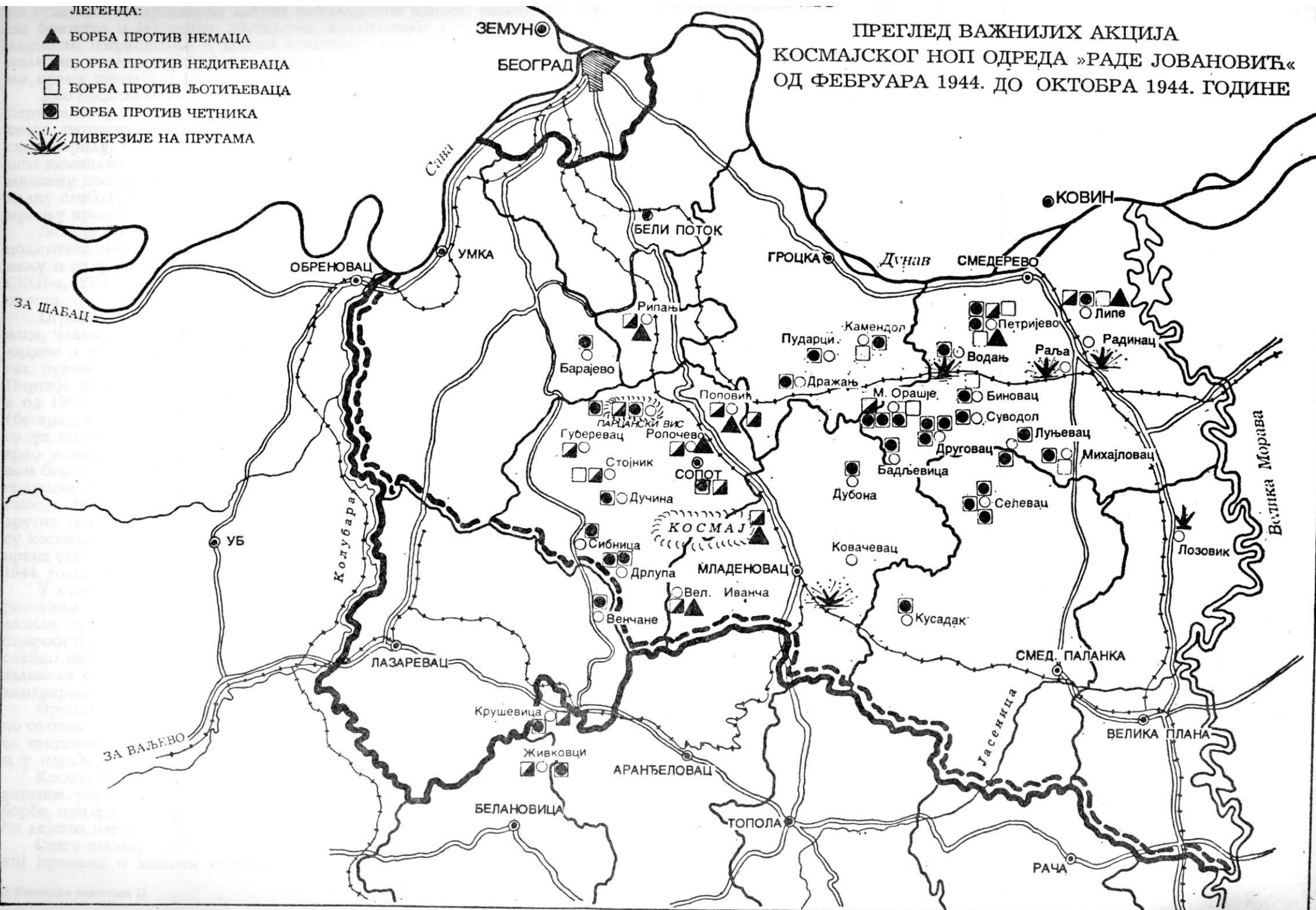
Значајну помоћ штабу одреда пружали су Главни штаб Србије и ПК КПЈ за Србију, директно или преко Среског комитета Космаја, а од 1942. преко Окружног комитета КПЈ за округ младеновачки.

На четним конференцијама, партијским и скојевским састанцима разматрана је активност чета, батаљона, одреда и појединаца у одређеном временском периоду и вршена самокритика и критика од чега нико није изузиман. То је веома добро утицало на формирање позитивних ликова бораца и старешина,

ЛЕГЕНДА:

- ▲ БОРБА ПРОТИВ НЕМАЦА
- ▣ БОРБА ПРОТИВ НЕДИТЕВАЦА
- БОРБА ПРОТИВ ЉОТИТЕВАЦА
- БОРБА ПРОТИВ ЧЕТНИКА
- ✱ ДИВЕРЗИЈЕ НА ПРУТАМА

ПРЕГЛЕД ВАЖНИЈИХ АКЦИЈА
КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА »РАДЕ ЈОВАНОВИЋ«
ОД ФЕБРУАРА 1944. ДО ОКТОБРА 1944. ГОДИНЕ

на стварање и одржавање добрих међуљудских односа, развијање братства и јединства, другарства, колективног духа и солидарности изграђивање и јачање политичке свести, интернационализма, морала, дисциплине, одговорности и правилно понашање према народу.

Као последица тога, и у успесима и у неуспесима, космајски партизани су стално испољавали чврст морал, високу политичку свест, патриотизам и безграничну приврженост и љубав према свом народу, Комунистичкој партији Југославији и свом Врховном команданту. Несаломљиво уверени у праведну борбу и неминовну победу, и одлучно решени да истрају у рату за националну слободу и социјализам, они су истовремено гајили велику мржњу против окупатора и домаћих издајника.

Зато је Космајски одред био не само јака војна већ и велика политичка снага која је много допринела образовању, учвршћивању и раду органа нове народне власти, организација Партије, СКОЈ-а, УСАОЈ-а и Антифашистичког фронта жена на терену округа.

Огроман политички и организациони рад комуниста, скојеваца, чланова народноослободилачких одбора, организација омладине и жена, месних, средских и окружних партијских и других руководстава прво под руководством Окружног комитета Партије за округ београдски, па Среског комитета за Космај, а од 1942. Окружног комитета Партије за округ младењачки (београдски), на челу са Драгославом Дражом Марковићем, који су уз помоћ Покрајинског комитета и Главног штаба Србије врло успешно организовали и руководили народноослободилачком борбом у округу младењачком (београдском), и свесрдна подршка народа Космаја Младеновца, Гроцке, Подунавља, Посавине, Јасенице, Врачара, Орашја и Београда, а повремено и других крајева Шумадије, западне Србије и Санцака, омогућили су космајским партизанима да успешно пређу свој ратни пут од првих устаничких јулских дана 1941. до тријумфа победе октобра 1944. године.

У суровим и изванредно сложеним условима партизанског ратовања, космајски партизани су на свом борбеном путу пролазили кроз огромне тешкоће и свакојака искушења која су стоички подносили, стицали искуства, сазревали, калили се и са слабијим наоружањем и оскудном спремом, али, чврстим моралом, задавали снажне ударце фашистичким окупаторима и снагама контрареволуције.

Организација, формација и дејства одреда и војних јединица по селима у току народноослободилачке борбе били су у складу са тактиком, оперативном вештином и стратегијом НОВ и ПОЈ и у одређеним фазама рата добијала нове квалитете.

Космајски партизани су доследно примењивали одлуке, директиве, упутства Врховног штаба и ЦК КПЈ о вођењу оружане борбе, придржавајући се партизанског начина ратовања и вршећи дејства изразито офанзивног карактера.

Снага космајских партизана посебно се испољавала у широкој примени и вештом коришћењу маневра, брзим, тајним и

смелим покретима, добро постављеним заедама, изненадним препадима и нападима и одлучним ударима по непријатељу.

Космајски партизани су испољавали масовно јунаштво, многи су се прославили смелим подвизима, о неким је народ створио легенде и у песмама их опевао, а њих шеснаест су проглашени за народне хероје.

Због учешћа у свенародној борби за слободу и бољи живот и помагања космајских партизана, ухапшено је, тучено, зlostављано и отерано у концентрационе логоре окупатора и домаћих издајника преко десет хиљада људи, жена, омладинки и омладинаца, старца и деце са овог подручја, а на стотине их је стрељано, заклано и на други начин уморено.

На том борбеном путу, дугом више хиљада километара, испуњеног бројним искушењима и тешкоћама, али и великим успесима и подвизима, космајски партизани су пред својим народом, Комунистичком партијом Југославије и Врховним командантом Народноослободилачке војске и Партизанских одреда Југославије, маршалом Јосипом Брозом Титом, оправдали дато им поверење и часно извршили свој патриотски и историјски задатак.

Народ Космаја, Младеновца Посавине, Гроцке, Подунавља, Јасенице, Врачара, Орашја и Београда увек ће бити поносан што су његови најбољи синови и кћери били у редовима космајских партизана, који на овом тлу, наомак Београда, нису хтели да погну главу и буду робови, већ су, одазивајући се позиву Комунистичке партије Југославије, одлучили да се боре до последње капи крви за слободу своје отаџбине и да не оставе оружје све док не извојују слободу свом народу.

И, извојевали су је!

НАПОМЕНЕ

¹ Има података који указују да ова борба није била дана 29. јула. Тако нпр. у књизи умрлих цркве у Рогачи која се сада налази у месној канцеларији у Рогачи, између осталог пише да је 31/18. VII 1944. године у 20 часова погинуо Миодраг Перић из Дрлупе, а по казивању Милоша Мише Матића из Дрлупе, писцу ових редова, Миодраг је као мобилисан сељак погинуо на Парцанском вису у саставу 4. космајске четничке бригаде у борби против партизана.